

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA IV.

1952

BROJ 3—4

Dr. Ivo Lipovšćak:

Iz planinarskih zapisaka

*Na skijama po Čelimbashi (1085 m), Maj-vrhu (1269 m)
i Bjelolasici (1533 m).*

Listajući po planinarskim zapisima, zastao sam kod Bjelolasice. Bio je to prvi uspon skijama na tu planinu. Ima tu podataka koji su već izblijedjeli u mojoj pamćenju, a ima i takvih koji će zanimati planinare koji poznaju tu planinu iz ljetnih mjeseci.

U prvom redu tu je samo ime planine. Nema dvojbe da ta planina kad je pokrivena snijegom, a to je gotovo pet mjeseci u godini, konfiguracijom svojeg tjemena, koje je dijelom krško, usko, dugačko i potpuno golo, te konfiguracijom tamnije šume koja se nepravilno uspinje do ispod samog tjemena, izaziva predodžbu neke bijele zvijeri. Prirodno je stoga da ju je narod nazvao Bjelolasicom. Međutim u geografskim kartama njemačkog izdanja iz drugog svjetskog rata, ta planina nosi ime Bijela Lasica odnosno Bijela Lazica. Tako smo je i mi nazivali sve do našeg prvog posjeta mjestu Mrkopalj 1912. godine. Tu su nas upozorili da narod naziva tu planinu Bjelolasica. Poslije ovog upozorenja mi smo konsekventno upotrebljavali to narodno ime, pa bi ispravljali svakog onog tko je u tom pogledu grijeošio. U naše kasnije karte domaćeg izdanja unesena je ta planina pod pravilnim imenom.

Po tadašnjem shvaćanju ljudi tog kraja zimski uspon na tu planinu bio je nemoguć. To shvaćanje zasnivalo se na stvarnim razlozima kao što su duboki snijeg, u kojem se ne bi mogla probiti prstina, velika hladnoća te konačno čopori vulkova. A čulo se i ono narodno rezoniranje: zašto da se čovjek prti uz ovakve prilike na planinu na kojoj nema baš nikakva posla! Razumije se da se u tom kraju u ono vrijeme nije znalo za skije. Postojalo je samo krplje, kojim su se služili lugari i šumski radnici da obave najprešnije poslove, i to samo na razmjerno kratkim udaljenostima po ravnicama i blažim usponima, jer u dubokom snijegu upotreba tog sredstva brzo zamara i najjačeg čovjeka.

Sa ovakvim su se prilikama sreli pisac ovog članka i njegov drug Ante Pandaković, kada su 20. prosinca 1912. godine rano izjutra banuli u Mrkopalj (824 m) sa skijama na leđima, jer u dolini u kojoj se smjestilo to lijepo mjestance nije bilo snijega. Odrasli ljudi i žene izvirivali bi kroz prozore i kućna vrata, a mlađi se je naraštaj ubrzo sakupio oko nas i pratilo nas kroz cijelo selo sve do gostione Lipovac, gdje smo se nakonili odmoriti

od dugog pješačenja i noćne vožnje u osobnom vlaku od Zagreba do Lopatice. Dok smo se odmarali, omladina, a i po neki stariji čovjek, promatrati su pažljivo naše skije koje smo ostavili pred vratima. To promatranje i tumačenje urođilo je dobrom plodom, jer su najspretniji mladići po našem odlasku iz sela napravili prve domaće skije u tom kraju. Bile su to dužice od starih bačava, otesane u obliku naših skija, na koje je bio pričvršćen stalni prsnji remen kroz koji bi se turila cipela. Nešto kasniji proizvodi imali su uz prsnji remen i pola stražnjeg dijela starog odbačenog opanka koji je bio pribijen na dasku svojim prednjim dijelom tako, da se je peta prigodom hodanja mogla dizati. Ovaj svoj domaći proizvod skija nazvali su »klize«. Lijep izraz koji se nažalost nije održao.

Okolišna brda iznad tisuću metara visine, a naročito bliski Čelimbaša (1085 m) i Maj-vrh (1269 m) caklili su se u snježnom bjelilu. Sad nam je bilo jasno zašto smo na dva naša brzoujavna upita dobili stereotipni odgovor: U Mrkoplju nema snijega! Trebalо je međutim upitati da li ima na okolišnim brdima snijega, pa bismo sigurno dobili zadovoljavajući odgovor.

Nakon odmora krenusmo prema Maj-vrhу obilazeći zapadnom stranom Čelimbašu. Povorka znatiželjne mlađeži bila je sve manja što smo više odmicali od sela. Kad stigosmo do snježne granice, stavismo daske na noge, jer je sa zapadne strane snijeg bio mekan uslijed sunčanog zagrijavanja. Stavljanje dasaka na noge i naše kretanje po snijegu pratile su oči šestorice znatiželjnih mladića, koji nas na pola uspona ostaviše ne usuđujući se gaziti duboki snijeg.

Čelimbaš i Maj-vrh bili su cilj ovog našeg izleta, a za njih je trebalo oduševiti zagrebačke planinare-skijaše. To su gola brda, divni gorski pašnjaci, s kojih puca vidik na sve planine Gorskog Kotara. Uspinjanje nas je potpuno osvježilo, pa je nestalo umora od noćnog putovanja. Sjedosmo u zavjetrinu odmah ispod samog Maj-vrha na njegovoj istočnoj strani, okrenuvši leđa suncu. Prije nego li pomislismo na što drugo oko nam je zapelo o Bjelolasicu, koja se je punom svojom dužinom protezala pred nama u jugoistočnom pravcu, u svemu oko 7 do 8 kilometara udaljena od nas, te oko 260 metara više od našeg razgledišta. Promatrali smo njezinu zapadnu padinu koja je u donjim dijelovima pokrivena starijom, prorjeđenom bjelogoričnom šumom, dok je mlađa šuma mjestimično dopirala sve do pedesetak metara ispod samog grebena. Tu je pala odluka da se popnemo skijama na tu najvišu planinu Gorskog Kotara.

U otvorenom spustu vozili smo grebenom Maj-vrha prema vrhu Čelimbaše. Dosegavši taj vrh pod nama je uskrslo Mrkoplje, a u ravnici između sela i brda sabralo se pola sela da promatra naše spuštanje u dolinu.

Izvršivši svoj zadatak oputili smo se odmah preko Sungera u Lokve da uhvatimo noćni osobni vlak za Zagreb, s tvrdom odlukom da se što prije vratimo u Mrkopalj i uspnemo na Bjelolasicu.

*

Zimska sezona 1912/1913. bila je hladna, ali bez snijega, pa je naša nakana propala, odnosno odgođena do slijedeće sezone. Ova je bila obilata snijegom pa je u Mrkoplju početkom mjeseca veljače 1914. godine održan prvi skijaški tečaj, a krajem tog mjeseca prvenstvo Hrvatske i Slavonije

na pruzi Mrkopalj—Maj-vrh—Čelimbaša—Mrkopalj. Poslije ovog natjecanja nađosmo i trećeg druga za uspon na Bjelolasicu. Snježne prilike bile su vanredno povoljne pa je u Mrkoplju bilo više od metra snijega, a Begovo Razdolje, kao izlaznu točku za predviđeni uspon, nismo iz Mrkoplja mogli razabrati, jer ga je zatrpano snijeg, pa se do njega ni saonicama nije moglo doprijeti. Ovo obilje snijega pratila je i studen od minus 20 stupnjeva C. Naš domaćin i njegovi susjedi s kojima smo se upoznali, bili su puni savjeta, kojima je uglavnom bila svrha da nas odvrate od našeg nauma. Kad je sve to bilo uzaludno savjetovaše nas da u Begovom Razdolju potražimo lugara Starčevića, starog šumskog vuka, koji će nam dati sigurna uputstva kojim pravcem da krenemo.

Sutradan u zoru, 22. veljače, krenusmo sa krznima na skijama preko polja ravno u pravcu Begova Razdolja. Dolinu Mrkoplja prekrila je plavkasta prozirna maglica što je štipala za lice i zamrzavala nos pri disanju. Uspinjući se prema Begovom Razdolju oslobođili smo se tog negodnog druga pa odmah osjetisemo toplinu februarskog zimskog sunca. Bilo je to priviput da smo se upoznali s tom prozirnom plavkastom maglicom, koja se u vrijeme hladnih, mirnih i vedrih zimskih noći u zoru slijede u visoke gorske kotline, te gotovo u cijelosti izolira sunčane zrake.

Izbismo na prijevoj što dijeli Bijelu Kosu (1330 m), najsjeverniji izdanak Bjelolasice od Višnjevice (1367 m), pa ne nadosmo sela. Na naše dozivanje odgovorio nam je neki glas iza naših leđa, dolazeći kao iz podruma. Vrativši se u smjeru odziva naskoro se nadosmo nad samom kućom lugara Starčevića, koji je lopatom oslobođao svoju kuću od snijega, kojeg je prebacivao na cestu, gdje smo mi stajali gotovo tri metra nad njim. Sad nam je bilo jasno zašto nismo mogli razabrati kuće Begovog Razdolja iz Mrkoplja.

Začuđeni lugar pozvao nas je odmah u kuću, no da udovoljimo njezovom pozivu bio je primoran da u snijegu iskopa nekoliko stepenica da bismo mogli sići. Ponudio nas raskjom. Bio je to jak čovjek, visok i stasit sa punom »carskom bradom«. Rasprčao se, sretan što može da govori s ljudima iz grada. Čuvši da smo »sveučilištarci« duhovito nam je primijetio da je njegovo učilište u Begovom Razdolju ipak najviše učilište u Hrvatskoj. Mislio je na osnovnu školu u tom mjestu koja se nalazi na nadmorskoj visini od preko tisuću metara! Ni Starčevićevi vukovi nisu nas mogli odvratiti od našeg nauma, pa mu nije preostalo drugo već da nam opiše put kuda treba da podemo. Na polasku nas je zamolio da mu se svakako javimo kad se vratimo sa našeg puta — nije spominjao Bjelolasicu jer nije vjerovao da ćemo se uspeti na nju — pa ako nas ne bude do tri sata iza ručka, on će nam krenuti u susret s krpljem na nogama, jer on kao službenik snosi odgovornost za nas. Uzašao je s nama na snijeg i pokazo nam početak puta koji je nedaleko lugarnice vodio u južnom smjeru.

Krzná ostavismo na skijama, iako su nas zadržavala na prvom dijelu puta ravnicom uzduž Duge Poljane. Teren se počeo blago uspinjati do prijevoja između podnožja Bjelolasice i izdanka vrha Jančerice, da bi ponovno prešao u horizontalu uzduž Vrbovske Poljane. Na kraju ove poljane trebalo je po uputi lugara krenuti uzbrdo. Od početka pa dovde put je bio markiran za Bijele stijene, pa tu napustisemo markaciju i krenusmo lijevo uzbrdo u velikim serpentinama toliko strmo, koliko su to

teren i krvna na skijama dozvoljavali. Duboki pršić primoravao nas je na često mijenjanje čeonog vozača, jer je probijanje skijaške prtine zahtijevalo mučan rad tog vozača. U nižim predjelima planine, u pojasu stare šume, osim dubokog pršića nismo nailazili na druge poteškoće. Ali što se više približavamo pojasu visinske šumske granice, mlada je šuma toliko utoruila u snijeg i snježne nanose, da smo bili prisiljeni probijati se kroz krošnje drveća. Ovo je zapravo bio najteži dio puta, no manje opasan od slijedećeg pojasa. Prošavši naime pojas mlade šume, odnosno kržljavog drveća, osjetili smo da se krećemo iznad zasnježenog grmlja i šipražja, pa bi se ispod prvog vozača pojavila šupljina i do tri metra dubljine. Da se izbjegne pad u takvu šupljinu svaki je od nas birao svoju stazu, izbjegavajući mesta gdje je iz snijega virilo granje ili neka grančica, te polazući prtinu preko najdebljih snježnih nanosa, jer je tu bilo najmanje mogućnosti propadanja. Prešavši taj razmjerne uzan pojas, nadosmo se na cistini ispod glavnog grebena gdje smo brzo napredovali te konačno izbili na tjeme dvadesetak metara južno od glavnog vrha. Tri i pol sata uspona!

Udolina između istočnog i zapadnog grebena planine bila je zasuta starim tvrdim i izvjetrenim snijegom, jer je bura sav pršić odnosila na zapadnu padinu, kojom smo se uspinjali, tu ga je taložila do visine od četiri metra, računajući po visini stabala kroz čije smo krošnje skijama prolazili. Zadihani, zapurenji i znojni skinusmo skije i krvna. Skije okrenusmo donjim stranama k suncu da se što jače ugriju jer ih je za povratak trebalo namazati stearinskom svijećom, jedinom mažom koja je u to vrijeme postojala za ubrzanje spusta. Sunce je sijalo punim sjajem, ali je duvao osrednji sjevernjak pa se zaklonimo iza istočnog hrpta gdje stavismo u pogon tri kuhalja. Dok se je topio snijeg za čaj, uživali smo u razgledavanju bližeg horizonta jer je dalji pogled bio zastrt svjetlim maglicama uslijed jake insolacije. U sveopćem bjelilu snježnog plašta koji je pokriva krajinu oko nas, Bijele stijene jedva su se raspoznavale, a isticao se jedino Klek na istoku, te Bitoraj i Viševica na zapadu; dok smo uslijed maglice samo nazirali Risnjak, Učku i more. Grupa Čelimbasa i Maj-vrh isticala se svojom bjelinom u nedoglednom prostoru crnogorične šume.

Šum vode u našim kuhalima opomenuo nas je da je vrijeme zakuski, pa pošto smo i taj posao obavili, stavismo tri prazne kutije od konzervi u omanju šupljinu stijene pod kojom smo sjedili, da bi se lugar Starčević svojevremeno mogao uvjeriti da smo zaista bili na vrhu planine. Poodmaklo vrijeme i hladnoća prisiliše nas na silazak. Preko zasnježenog šipražja predosmo s manjim incidentom, jer je treći naš drug Vikert propao kroz snijeg u šupljinu ispod sebe. Skije ga zadržaše u granju pa ga nakon par časaka pomoću štapova izvukosmo iz neprilike. Kroz krošnje mlade šume prodosmo lakše jer smo stekli nešto iskustva kod uspinjanja. Dosegavši staru šumu spuštali smo se u dugim serpentinama da što brže stignemo na podnožje planine. Uslijed jakog sunca snijeg se počeo sve jače i jače lijepiti o skije, pa stigavši na podnožje, na prijevoj između Jančerice i Bjelolasice, skinusmo skije da ih osušimo i ponovno namažemo svijećom. S tim gubitkom vremena nismo računali, pa stoga ubraszmo klizajući korak uzduž Duge Poljane kako bi prije tri sata stigli do Begovog Razdolja. U toj žurbi iznenadio nas je neki zec, koji je iskočio ispod

grma pred nama, te skrenuo u poljanu s velikom mukom svladavajući duboki snijeg. Trgli smo se, međusobno pogledali i nasmijali.

Stigavši u Begovo Razdolje na vrijeme, opazili smo lugara gdje nas čeka s puškom preko ramena i s krpljem u ruci. Bio je točan i spreman da nam izade u susret, ukoliko mu se ne bi javili do tri sata. Pozdravismo se srdačno, a zatim ga je najstariji od nas službeno izvjestio da smo u znak izvršenog zadatka stavili na opisano mjesto tri prazne kutije od gulaš-konzervi, pa ako ima bilo kakve sumnje o našem usponu, moći će ih ljeti naći na odnosnom mjestu. Pozvao nas je ponovno u kuću i ugostio. U kraćoj zdravici koja pripada kućedomačini, izvješten je da u planini kojom on vlada nema neprijateljski raspoloženih zvijeri kao što su vukovi i lisice, pa čak ni njihovih tragova. Jedini živi stvor kojeg smo sreli bio je jedan zaplašeni zec koji je toliko iznenadno munuo ispod jednog grma pred nama, da smo se i mi u prvi mah trigli i stavili ruke na pištolje.

Lugaru bljesnuše oči pa se počeo toliko gromko smijati da se naše radosno kliktanje nije ni čulo. Naime ova doskočica o zecu i pištoljima bio je naš smišljeni revanš za njegovu dosjetku o »najvišem učilištu« s kojom nas je prije podne srdačno nasmijao. Oprostimo se najsrdačnije pa nakon u spustu jurismo prema Mrkoplju da se odmorimo, jer smo slijedećeg dana imali krenuti na skijama preko Čavić-kose (1050 m) na selo Poljane pa odavde za Delnice i ne sluteći, da će nas taj put stajati više muke, znoja i strpljenja nego li uspon na Bjelolasicu. Snijeg se naime toliko bijesno lijepio o skije da smo već na polovini puta istrošili svu zalihu stearinskih svijeća na mazanje skija, pa nam nije preostalo drugo već da sjednemo na skije i naprtnjače, i da strpljivo čekamo dok sunce u tolikoj mjeri ne razmoći snijeg da bismo i bez maže mogli stići u Delnice. To smo i dočekali podbadajući našu trpeljivost raznim doskočicama i dosjetkama te divnim smučanjem kroz gotovo dva sata.

Željko Poljak:

Prokletije

UVOD

Na južnoj granici Jugoslavije, tamo gdje počinju sjevero-albanske planine, pruža se vječnim snijegom pokriven golemi planinski lanac Prokletija, donedavno posljednja planinska nepoznanica Evrope. Godinama su ove silne barijere suzbijale sve juriše učenjača, geografa i planinara, i tek u našem stoljeću počele polako otvarati strancima pristup u labirint svojih vrhova, stijena, gudura i dolina. Od rijetkih hrabrih pojedinaca, koji su u stalnoj životnoj opasnosti sabirali naučne podatke, treba spomenuti geologa Nopcu, koji je početkom ovoga stoljeća istraživao s južnog, albanskog podnožja, dok je sa sjevera s jakom oružanom pratnjom prodrao Cvijić. Međutim, tek oko 1930. godine, kad su rastjerane opasne razbojničke bande, i kad su uobičajene pucnjave i divlji krikovi postepeno utihнуli, počeli su češće zalaziti u te krajeve botaničari, geolozi i turisti. Pomalo je nestajalo bijelih polja sa specijalnih karata i danas su konačno Prokletije kartirane. Nakon dugogodišnjih rasprava i diskusija utvrđen

je napokon i najviši vrh Prokletija. Nije to ni impozantna stijena Skilzena, ni snježna Maja Hekurave, nego Maja Jezerce (2693 m), nekih pet kilometara na albanskoj strani, dok je naš vrh Đerovica (2656 m) drugi po redu.

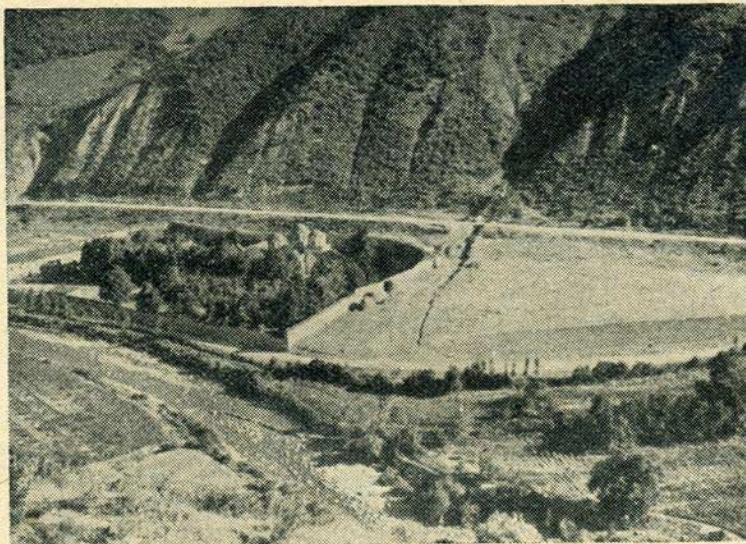
Danas je jugoslavenski dio Prokletija većinom istražen, no još uvijek ima vrhova na koje još nije stupila ljudska nogu, vrhova koji još nemaju ni svog imena, stijena koje još nije taklo alpinističko kladivo. Čitavom nizu krasnih jezera na kartama nema još ni traga. Rijetko koji planinar znade da se ovdje niže na stotine vrhova, stjenovitih i blagih, sami gorostasi iznad 2000 metara, goleme neprohodne prašume pune pećina i špilja, medvjeda i divokoza. No dok je naš dio danas relativno pristupačan i siguran, najimpozantniji dio Prokletija, koji se nalazi preko granice, ostao je divlji i osamljen. Danas nad golemlim masivom sjevero-albanskih Alpa i njegovim mračnim gudurama vlada mrtva tišina i tek po koji naš planinar, prolazeći blizu granice zastane, da se izdaleka nadivi najljepšim vrhovima na Balkanskem poluotoku. No i u našim Prokletijama bit će potrebno još mnogo pionirskog rada, da sve njihove ljepote postanu pristupačne širokim masama planinara. Promatrao sam ih često s raznih strana, i zajedno sa suputnicima znao se diviti stotine kilometara dugačkom nazubljenom gorskom lancu, gledajući ga jedamput sa Šar-planine, a drugi put s Kopaonika, Lovćena ili čak s Durmitora, i svaki puta mi se činio sve veći, nepoznatiji i zagonetniji. Tek danas, kad sam ga 4—5 puta prošao uzduž i poprijeko, kad sam prepenjao njegove stijene, i pješačio danima po stazama kojih nema na geografskoj karti, usuđujem se nešto staviti na papir, a i to svijestan, da sam od svega vidio tek jedan mali dio.

PEĆ — VRATA PROKLETIJA

Sjećam se kao danas nelagodnog osjećaja u neugodnoj, nepoznatoj sredini, kad sam se jednog ljeta sa četvoricom kolega prvi puta našao u Peći, ishodištu za Prokletije. Stigli smo ovamo iz Prilepa, gdje smo se kod našeg makedonskog prijatelja Ljubena odmarali nakon napornih tura po Makedoniji. Stupali smo svijeni pod nabreklim naprtnjačama koje nam je napunila naša planinarska organizacija, da nam prištedi uobičajeno gladovanje u planini. Da si prištem i dosadno hodanje cestom, dopremio sam ovamo i svoj bicikl, unatoč podsmjehivanju mojih drugova. Sjećam se, kako se njihov smiješak zaledio na prvoj nizbrdici ceste Peć—Titograd, koja je bila duga ravno 30 kilometara. Tko je ikada propješačio cestom toliku relaciju, a s teškom naprtnjačom na ledima, znat će realno ocijeniti prednost planinara-bicikliste. Plan našeg prvog pohoda bio je da se probijemo preko Prokletija, držeći se ceste, do jadranskog primorja.

Odlučni i puni elana prolazili smo toga dana užarenim kaldrmama Peći, crnogorsko-šiptarskog gradića od 16.000 stanovnika, udaljenom 900 km od Zagreba, smještenom na rubu plodne Metohije, a pod samim zidom Prokletija. Nepoznati šiptarski jezik, nečiste krivudave uličice sa uskim neuglednim kućicama bez prozora, te silna prašina i otvoreni kanali, ostavili su na nas dosta neugodan utisak. Lutali smo tražeći noćište, i zajedno sa sumrakom iznenadio nas je jak vjetar, koji je s prašnih ulica podizao gustu prašinu. Ulazila nam je u usta, u nos, prodrla kroz odjeću, a uz to

smo izgubili i orijentaciju, jer nismo mogli otvoriti oči. Počeli smo kašljati i daviti se, kod čega smo s čežnjom pomicali na alpske snježne mećave. Nastala je prava pomrčina, a mi držeći se jedan drugoga posrtali smo upadajući u otvorene kanale i konačno napipali vrata jednog gostoljubivog Crnogorca, gdje smo našli utočište. Jednom drugom zgodom, kad smo se dvojica vraćali s naporne penjačke ture, a jedini hotel je po običaju bio krcat, morali smo noć sprovesti na otvorenom, nedaleko hotela, i cijelu noć gađati nasrtljive pse, koji su kao za inat lajali na nas, režali, skvičali pa čak nas i preskakivali. Tek ujutro, kad su sjajnim pogodcima cigle otje-

Prokletije: Pećka patrijaršija na ulazu u Rugovsku klisuru. U pozadini cesta Peć—Titograd.

Foto: Ž. Poljak

rani, pokušali smo još malo prodrijemati, omotavši se u pokrivače. No ubrzo nas je probudila vlažna hladnoća pod nama. Iz jednog tajanstvenog kanala napuštena je odnekuda prljava voda i doskora je tamo gdje smo mi još malo prije ležali, plivalo lijepo jato gusaka. Uz to je počeo iz Rugovske klisure puhati tako hladan vjetar kao da nas kani do kraja uništiti. Pouke, koje smo te noći dobili, okrunjene su otkrićem, da nas te noći nije nitko gadao kamenjem, nego da smo ležali pod jednom zrelom jabukom. Osim toga izrasle su nam velike otekline po licu, od uboda nekih nepoznatih insekata koji su nas tako iznakazili, da smo se jedan drugome morali od srca nasmijati. Ima ljudi, kojima se Peć svida, i koji je radi mnoštva otvorenih kanala uspoređuju s Venecijom, no mi ćemo primijeniti samo poznatu izreku: Peć vidjeti, i umrijeti, a dodat ćemo i to da smo ipak ostali živi. Tko ipak želi u Peć, neka to prije pismeno najavi Planinarskom društvu »Đerovica« u Peći, pa će tako izbjegći mnoga neugodna iznenadenja.

Što se tiče okolice grada, jedva da ima ravne pećkoj. S jedne strane bogata, plodna ravnica Metohija, radi koje je život u Peći veoma jeftin,

a s druge strane, odmah iznad grada, 2000 m visoki zid Prokletija. U okolini su mnoga izletišta: Pećka Banja (8 km), manastir Visoki Dečani (16 km), izvor Bijelog Drima, s lijepim slapom, koji izvire u stjeni (15 km), veličanstveni klanac Rugovska klisura (8 km). Pola sata zapadno od grada, tamo gdje u klisuru Pećke Bistrice ulazi cesta za Titograd, nalazi se dobro sačuvana Pećka patrijaršija, centar srpske državne misli za turske najeze. Već izdaleka ističu se tri olovna kubeta, okružena starim sjenovitim dudovima. Unutrašnjost je bogata dobro sačuvanim freskama, poznatima u čitavom svijetu, a okolica je ugodno izletište za Pećlje. Nедaleko je izgrađena brana koja čini bazen, uviјek pun kupača, a blizu se nalazi i Crna voda, izvanredno jaki izvor, koji, na daleko poznatom, dobrom vodom opskrbljuje gradski vodovod.

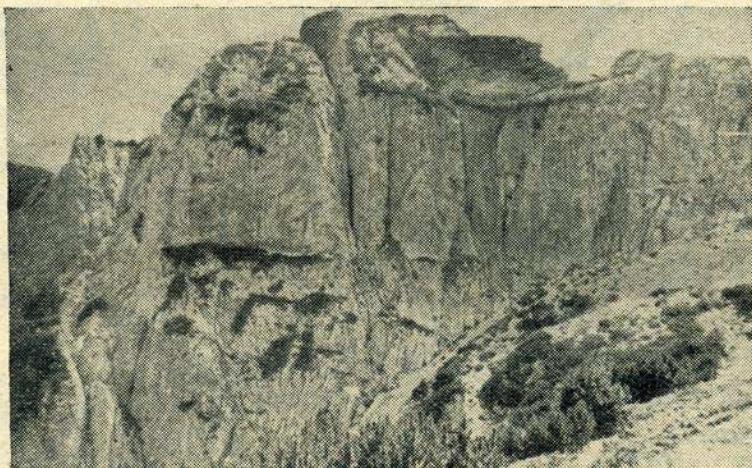
Prije odlaska u Prokletije treba stvoriti dobar putni plan, da se u što kraće vrijeme čim više toga obide sa što manje napora. Naravno da bez dobre karte nema ni govora o kretanju u Prokletijama, no jer se sekcije Peć i Kolašin (1 : 100.000) danas mogu vrlo teško nabaviti, priložio sam tekstu geografsku skicu, koja doduše specijalke ne može nadomjestiti, ali sadrži neke detalje kojih nema na njima (nove šumske ceste, jezera), a to će koristiti više nego mnoga opisivanja u tekstu.

SKUPINA KOPRIVNIKA I MAJE STREOC

Kad se putujući željeznicom za Peć, prelazi iz Kosova polja u ravnicu Metohije, čitavu zapadnu polovicu horizonta zatvara 2000 m visoki zid Prokletija, koji se duž rasjeda strmo izdiže iz posve ravne Metohije. Lijevo od Rugovske klisure, dubokog usjeka u tom zidu koji se nalazi upravo iznad Peći, ističe se golema zajednička masa Koprivnika i Maje Streoc, koja zauzima nekih 100 kvadratnih kilometara između Dečanske i Pećke Bistrice. To je prva i najbliža skupina Prokletija i tu ćemo najprije okušati svoje snage.

Opskrbivši se provijantom za dva dana, krećemo titogradskom cestom prema zapadu, prolazimo uz Pećku patrijaršiju, koju smo tom prilikom razgledali, i zatim produžujemo još tri kilometra kanjonom Pećke Bistrice. Prije ulaza u njen nazuži dio, Rugovsku klisuru, ostavljamo cestu i skrećemo lijevo dolinom potoka Jezero. Njegovom lijevom obalom staza se penje u nekoliko oštih zavoja, a zatim ide uz samo korito u sjeni golemih stoljetnih stabala. Hiljadu metara iznad bistrog potočića, dižu se stjenoviti vrhovi Koprivnika, sa kojih se ruši krš i kamenje, ali se zastavlja na žilavoj vegetaciji koja je čvrsto zarasla u nemirna točila. Laganim usponom, uz mnoge izvore s lijepim travnatim čistinama, koje upravo zavode na odmor, izlazi se iznad šumskog pojasa na Miliševačke pašnjake. Ovdje se nalazi nekoliko pastirskih stanova, a iznad njih, pod jednom osamljenom smrekom, ograđeno vrelo, izvor potoka kojeg smo do sada slijedili. Još jedan kratak strmiji uspon, i eto nas na travnatom grebenu, koji veže Koprivnik s Lumbardskom planinom. Nalazimo se na 1900 m visine kraj nekih starih muslimanskih grobova, od kojih je preostalo svega nekoliko okomito postavljenih kamena. Grebenskim putem, koji nas vodi na istok, zalazimo u centar Koprivnika. Svi, koji su bili na ovom mjestu, slažu se, da se odavde pruža jedan od najljepših vidika u Proklet-

tijama. Nakon tri sata hoda od Peći našli smo se u centru čitavog niza vrhova, jednog ljepšeg od drugoga. Naročito imponira Marjaš (2530 m), drugi vrh u našim Prokletijama, zatim eruptivni stožac Maje Rops (2502 m) i nazubljena, snijegom išarana skupina Derovice. Ne znam da li možda ipak ne ostavlja dublju impresiju od vrhova pogled u dubinu, na silne crnogorične prašume, iz kojih se čak do ove visine čuje šum Dečanske i Kožnjarske Bistrice. Unatoč požara, koji su tu harali i ostavili velika garišta, puna crnih i već izbljedjelih drvenih skeleta, unatoč intenzivne eksploracije, o kojoj svjedoče nove šumske ceste, koje odavde izgledaju kao tanke, bijele niti, što vijugaju na tamnozelenoj podlozi — ove šume

Prokletije: Detalj sa Maje Streoc iznad Rzeničke Rupe.

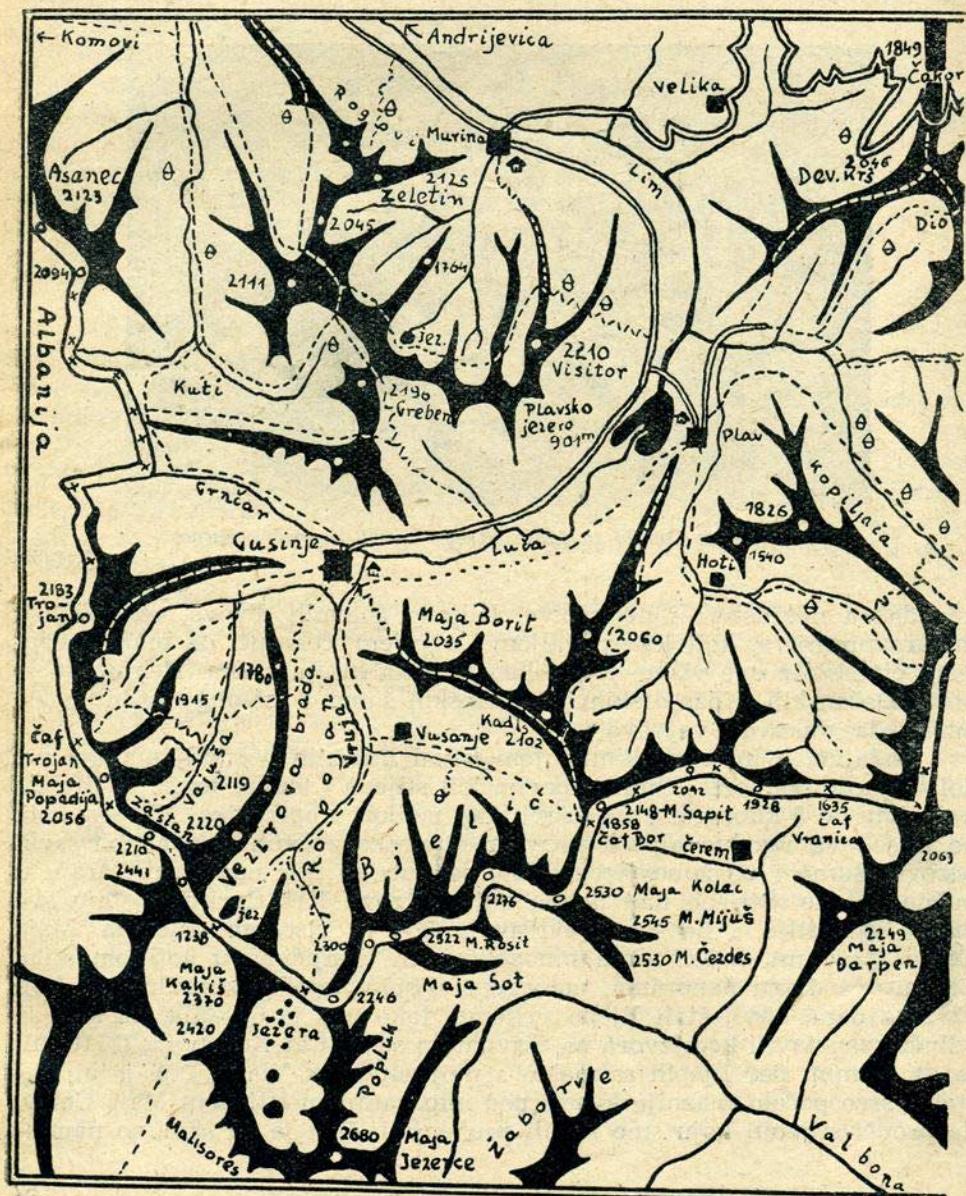
Foto: Ž. Poljak

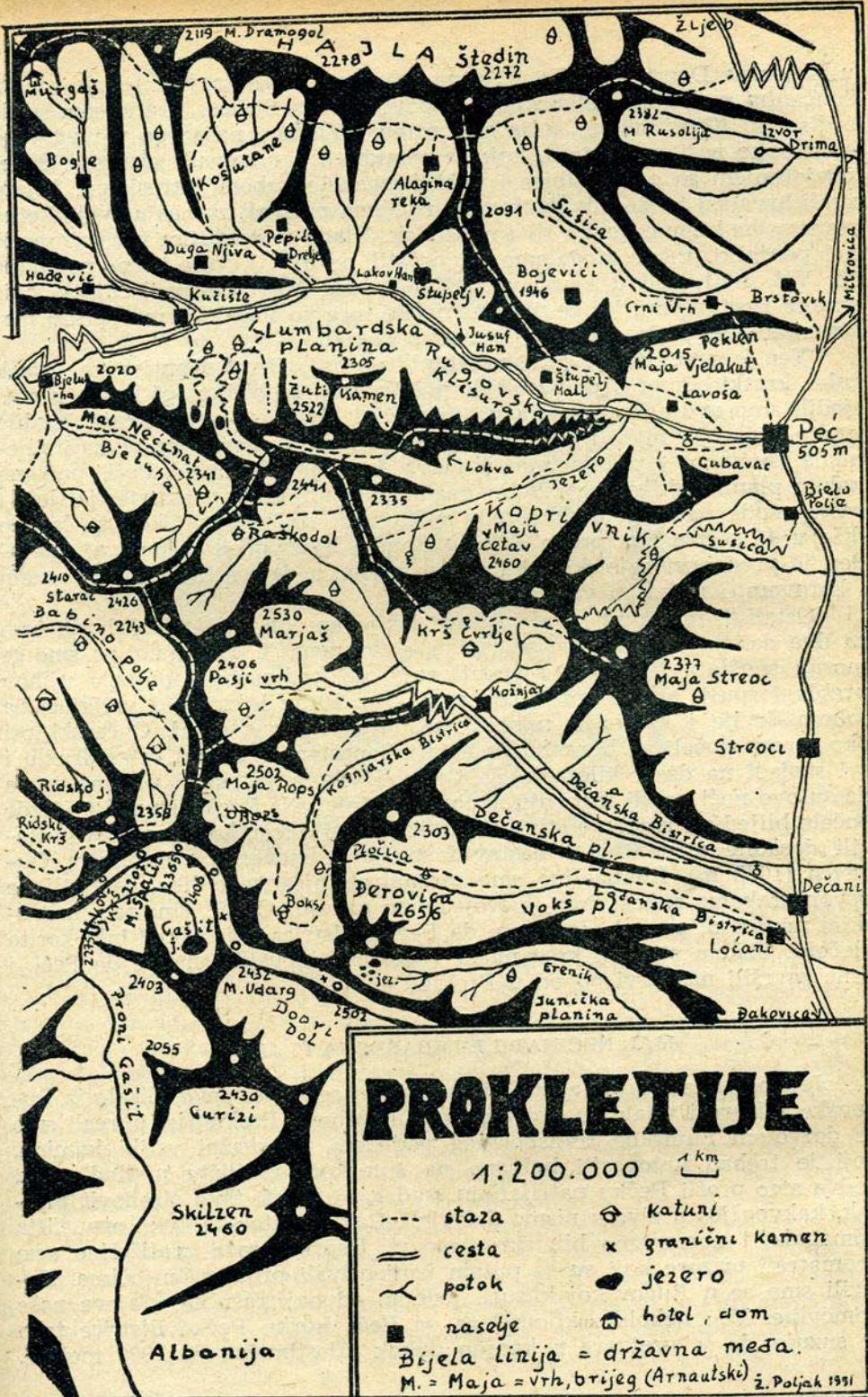
kao da su neuništive i neiscrptive. Hiljade golemih divova, od nekoliko metara promjera, koji leže povalone i oguljeni, čekajući da budu prevezeni, čine se iz ove visine jedva kao prosuta kutija šibica. Neiscrpivo je blago Dečanskih, Kožnjarskih i Lončanskih šuma, i još dugo će biti leglo medvjeda, vukova i veprova.

Hodajući ovim visinskim putem iznad mračnih pošumljenih dubina, dolazimo do podnožja silnih vapnenačkih stijena i točila, što su se pružila u duljinu od 5 kilometara na eruptivnoj podlozi Koprivnika. Niti dva sata ne traje ova ugodna alpska promenada preko zelenih livada, mirisavih borovih šuma i uz žubor izvora, što se duboko pod nama pretvaraju u bučne potoke. Stijene nad nama, koje se zovu Krš Čvrlje, postaju sve više i okomitije, i na kraju svršavaju 300 m visokom stijenom, Maja Četav (2460 m), načičkanom mnogobrojnim tornjićima u gotskom stilu. Čitava ova divna panorama, uokvirena lijepim bijelim kumulusima, koji su toga dana naviještali lijepo vrijeme, tako nas je osvojila, da smo se odlučili zaustaviti kod izvora na travnatom sedlu Čaf Koprivnik (2110 m); ja da snimim par lijepih snimaka, a moj suputnik Vlado, čije je alpinističko srce počelo snažnije kucati pod impozantnom stijenom Maje Četav, da prouči stijenu, koju smo kanili prepenjati. Dok je on skicirao namje-

ravani smjer, pošao sam s fotoaparatom na istok prema Maji Streoc, slikajući lijevo i desno, ne žaleći filmova.

Put zaobilazi s juga masiv Maje Streoc i vodi pašnjacima do pod sam vrh, visok 2377 m, do kojeg ima sa sedla jedan sat hoda. Sam vrh nije tako lijep, kao pogled s njega na prostranu Metohiju i okolne planine uključivši i Šar-planinu s naročito impozantnim stošcem Ljubotena (2496 m). Vraćao sam se grebenskim putem, balansirajući nad lijepo razvedenim stijenama, koje su se rušile nekih 50 metara i završavale točilima u lijepoj dolinici Rzenička rupa, nekad gnijezdu glečera, što se spuštao na istok

PROKLETIJE

1:200.000

----	staza	♂	Katuni
==	cesta	x	granični kamen
~	potok	●	jezero
■	naselje	□	hotel, dom

Bijela linija = državna međa

M. = Maja = vrh, brtijeg (Arnautsko) ž. Poljek 1931

u Metohiju. Danas je ovdje svega par malih snježanika, koji se pod toplim sunčanim zrakama pretvaraju u slapove potoka Sušice. Vratio sam se do sedla pod Koprivnikom, gdje sam ostavio Vladu i našao ga u razgovoru s nekoliko pastira, Šiptara, koje je ponudio s par komada cigareta. S ne povjerenjem su odbili šibice i upalili cigarete gubom i kresivom. Nijesu znali hrvatski i više mimikom nego riječima pozivali su nas u svoje ljetne stanove na kajmak, ovčji sir i na konak. Vlado je međutim već pripremio naš penjački pribor, stoga smo se oprostili od njih, i dosta kasno po podne 15. VII. 1951. ušli u krušljivu južnu stijenu Maja Četav. Penjački opis smjera izostavljam, jer će naše penjačke ture po Prokletijama opisati moj supenjač Vlado Gračanin u posebnom članku.

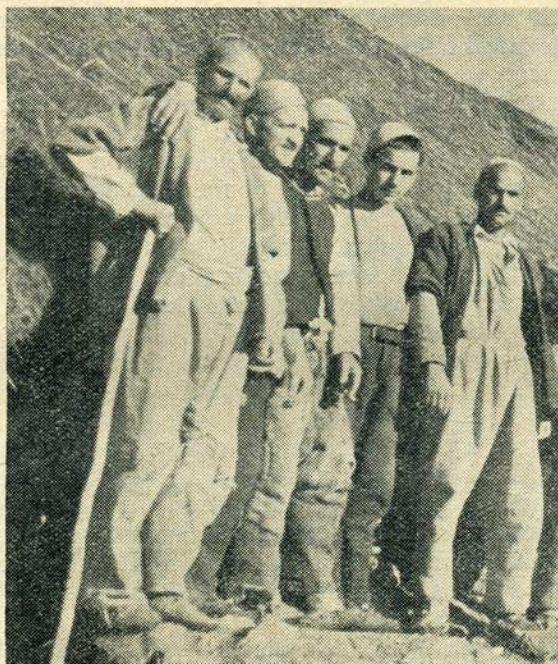
Već je sunce zašlo, kad smo stupili na najviši vrh Koprivnika. Stisak ruke, kratki odmor, i povratak do naših stvari na sedlo. Još kasno u noći sjedili smo ovdje kraj izvora na mjesecini diveći se ovom kraju. Čudilo nas je što se još nitko nije sjetio, da među ovim krasnim vrhovima i stijenama, šumama i pašnjacima, a jedva 4—5 sati hoda od Peći, podigne kakav planinarski objekt. Vode ima na pretek, građevni materijal leži i raste svuda naokolo, a do samog sedla vodi iz Peći put, koji se lagano diže u 40 serpentina preko Bijelog Polja i bjelopoljskih stanova. Sagraden je pred prvi svjetski rat u vojne svrhe, a danas je zarastao travom i korovom, i nitko ga više ne rabi.

Ostali bi rado ovdje pod šatorom još jedan dan, jer je Koprivnik tura za dva dana, no Prokletije su velike, a vremena je bilo malo, pa smo se morali spuštati. Ispočetka serpentinama, ali kad nam je dosadio njihov preblagi spust, sjurili smo kraticama kroz šume i jaruge i valjajući za sobom drvle i kamenje, narušili noćnu tišinu u planini. Ovcarski psi oko torova počeli su bjesomučno lajati, a postepeno su im se pridružili i svi susjadi na deset kilometara daljine. Doskora je čitava planina znala da su ove noći prošli kroz nju neobični putnici. Na istoku su već zvijezde počele blijedjeti kad smo stigli na raskršće, gdje smo konačno posve ostavili dosadne serpentine i nastavili spuštanje sjevernim obronkom Gubavca (1023 m). Znatižljivo smo promatrali njegove oblike, osvijetljene prvim zrakama sunca, koje je svojedobno pokojni Cvijić, smatrao morenskim nanosom, premda je jasno, da Pećka Bistrica nije nikad bila korito glečera. Uskom stazom, kroz nisku vegetaciju, spustili smo se do Peći, i time završili naš prvi pohod u Prokletije.

MAL NEĆINAT I LUMBARDSKA PLANINA

Jednog tmurnog, oblačnog jutra, kad su se silne magle dizale iz Rugovske klisure i vijale se oko gorostasnih vrhova Prokletija, ukrcali smo se dozvolom Šumskog transportnog poduzeća na snažni veliki kamion, koji je trebao natovariti balvane na šumskom radilištu u Hadževiću. Jedva smo prošli Pećku patrijaršiju, kad li se spusti tako strahovit pljusak, kakvog još u životu nismo doživjeli. Čak ni šatorska krila nisu ništa pomagala, i ubrzo smo bili skroz mokri. Usprkos tога znatižljivo smo promatrali prizore koji su se putem izmjenjivali pred našim očima. Nalazili smo se u Rugovskoj klisuri, jednom od najstrašnijih krajeva naše domovine. Već nekoliko kilometara od Peći, korito Pećke Bistrice tako se suzuje, da se pretvara u kanjon dubok mjestimično do 1000 metara.

Kroz ovu usku klisuru, u kojoj ima jedva mesta za Bistrigu, vodi cesta za Titograd, kao jedina veza između Crne Gore i Kosmeta. Ogroman promet obavlja se tim fantastičnim putem, punim opasnih zavoja, polutrulih drvenih mostova, tunela i razbijenih karoserija iz prošlih nesreća. Samo iskusni crnogorski šoferi mogu izdržati ovu opasnu vožnju, ali i njima na cilju klonu ruke s vočlana, od fizičkog i psihičkog napora. Veličanstveni prizori redaju se ovdje pred očima putnika. Dolje u mračnoj pukotini

Prokletije: Karakteristični tipovi arnautskih gorštaka (pred pastirskom kolibom).

Foto: Ž. Poljak

šumi nabujala Bistrica, a gore se dižu mračne klisure, koje se toliko približavaju kao da će se nad nama sudariti. Silne magle kovitljaju se među njima, a katkada, kad se na čas rastvori taj strop nad nama, pada nam pogled na crne kamenite tornjeve, načičane gusto s obje strane. A ovi vrhovi tek su podnožje Lumbardske planine. Vrat nas je zabolio od tolikog gledanja u visinu, a užas nas je hvatao pred pobješnjelom prirodom kojom nas je dočekala najstrašnija gudura Prokletija.

Posve mokri stigli smo do Kučića i smjestili se u jedinoj gostionici, gdje smo izmikali i posušili svoju imovinu. Oporavljajući se kraj tople peći, slušali smo priče o događajima i nesrećama iz anala Rugovske klisure. Naročito nas se dojmila strašna katastrofa iz 1929. godine, kod koje je poginuo velik broj ljudi. Baš ovdje, kod Kučića, bilo je smješteno veliko naselje radnika, koji su te godine gradili današnju cestu. Jedne noći prilikom silnog proloma oblaka, voda je naplavila toliko stabala i drvene građe, da je začepila klisuru, i iznad toga mesta stvorila čitavo jezero. Tu su zaplovile radničke barake, a ljudi, koji su u njima spavali

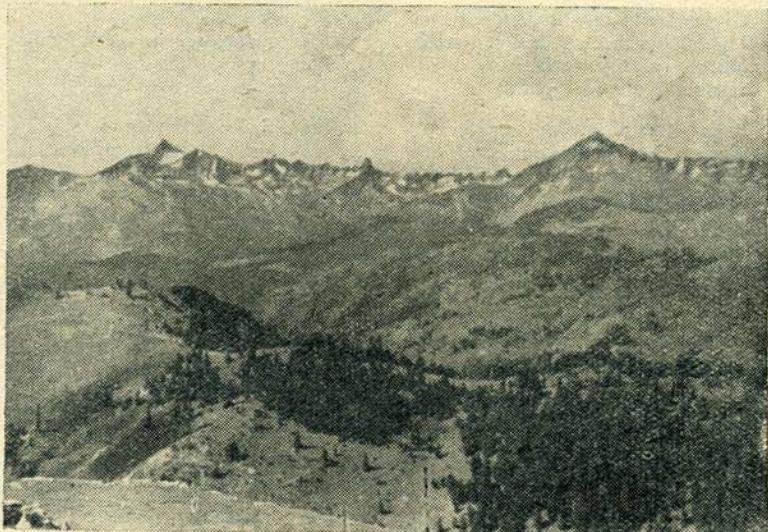
nisu ni slutili, što se vani događa. Kad je voda konačno prodrila zapreku, survala se naglo u Rugovsku klisuru, i otplavila sa sobom u smrt čitavo naselje. Bio sam poslije toga još par puta u Rugovskoj klisuri, no nikad mi se više nije pričinila tako strašna kao za ove oluje.

Bilo je lijepo, vedro jutro kad smo krenuli iz Kučića u posjet vrhovima Lumbardske planine. Nismo udarili direktno prema Žutom Kamenu, njenom najvišem vrhu, nego smo se uputili na jug prema grebenu Mal Nećinata. Poslušali smo savjet domaćih ljudi, i pošli ovim zaobilaznim putem da si pogledamo lijepo Kučićko jezero. Uskom stazom u strmim zavojima penjali smo se oko dva i pol sata slikovitim krajem. Prolazili smo kroz velike crnogorične šume, koje su mirisale po zrelim jagodama, i izmjenjivale se sa pašnjacima gdje smo u pastirskim stanovima bili ponuđeni ovčjim mlijekom. Zatim smo došli do pojasa klekovine, kroz koji smo preko malog sedla prispjeli na obalu Kučićkog jezera. Glečersko jezero, dugو oko 200 metara sa rijetko pošumljenim obalama, smjestilo se među stijenama Mal Nećinata. Okolica je pusta i nigdje nikog živog među tim strmim stijenama osim mnoštva daždevnjaka koji se crne u jezerskoj vodi. Produžujemo na istok stazom koja se penje na sedlo i evo duboko pod nama, u prostranoj Skadarškoj dolini pružilo se još jedno jezerce. Oko njega pase na stotine ovaca, koje odavde izgledaju kao sitne bijele točkice posute po zelenom sagu. Spuštamo se malo, a zatim traverzirajući nastojimo doseći vrh doline i tako izbjegnuti divlji krš na njenom dnu, što ga je stvorio ogromni ledenjak, drobeći svoje korito i podrivači okolne vrhove. Na suprotnoj strani doline opažamo ogromni prirodni most od kamena, koji je stvoren u krušljivom vaspencu saradnjom leda i vode. Dosižemo visinu od 2300 metara i zaustavljamo se na prijevoju između Mal Nećinata i Lumbardske planine. Razgledavamo okolicu i umjesto stjenovitih vrhova, koje smo očekivali nalazimo oble glavice po kojima pasu stada krava i ovača.

Uspon na najveći vrh Mal Nećinata ne traje ni pola sata. Pod samim vrhom priređuje nam ugodno iznenadenje jedan snježanik, gdje smo se okrijepili hladnom vodom. S druge je strane Nećinatov greben takoder stjenovit. Na njegovu podnožju vide se mnogobrojni pastirski stamovi i jedna duga bijela linija — riža, kojom se spuštaju balvani do ceste.

Vraćamo se na sedlo da pređemo na Lumbardsku planinu. Ovdje se skupljaju oko nas šiptarski pastiri (Turci su ih nazivali Arnautima), neki oboružani sjekirama, a jedan čak i puškom. Prijazno nas pozdravljaju, ali se teško sporazumijevamo radi nepoznavanja jezika. Čude se kako mi školovani ljudi ne znamo šiptarski i pokušavaju nas naučiti svoj jezik. »Maja« znači vrh, »ličeni« jezero, »mirmrama« dobar dan, uglavnom dosta težak rječnik. Jezik nije sličan ni jednom evropskom, nego je posebna grana indoevropskog stabla. Čudan je to narod. Ne zna se da li su to potomci Ilira ili su možda još stariji od njih. Njihov patrijarhalni način života, stari običaji i jezik sačuvani su zahvaljujući neprohodnosti albanских planina i izoliranosti od svih kulturnih struja. Više je razvijena svijest o plemenskoj pripadnosti nego o nacionalnoj. Krvna osveta postepeno isčeza, ali »besa«, časna riječ, sveta je još i danas. Gost je nepovrediva osoba i za njega se daje i život. Pričaju nam o svojim problemima. Teško je Šiptaru oženiti se. Običaj je, da se za djevojku daje roditeljima veću svotu novaca, dakle obratno nego kod nas miraz. Razumljivo

je dakle, da su Šiptari i neobično ljubomorni na svoje žene, i da je opasno po život ogledati se za kojom. Feredža se više ne nosi, ali zato mnoge žene ne izlaze više iz kuće; dakle, neizlječivi konzervativizam i zaostalost. Interesantna je šiptarska nošnja: uske bijele vunene hlače s nekoliko crnih pruga, koje im daju čak i izvjesnu eleganciju, i bijeli ogrtač bez rukava, crno obrubljen. Glava je beziznimno pokrivena bijelim polukuglastim čulafom, a katkada ovijena kao snijeg bijelom arapskom čalmom. Žive vrlo primitivno i hrane se jednolično, čak i oni bolje stojeći; većina su muslimani, pa ne jedu svinjetine. Još od početka turske najeze, kad su

Prokletije: Lijevo Derovica, desno Maja Rops (2502 m) sa sjevera.

Foto: Ž. Poljak

se njihovi pređi spustili niz šarske i prokletijske prijevoje, nisu gotovo ništa promijenili način života. Kuće su im iz kamena, solidno građene, ali neudobne i sličnije kulama nego stambenim zgradama. Mjesto prozora nalaze se u zidovima mali otvori, koji su nekad služili kao puškarnice. Ovdje u planini, gdje su samo privremeni ljetni stanovi, naravno da je sve još jednostavnije: nešto kamenja, par dasaka ili borovih grana, te ležaj od ovčjih koža.

Nekad je ovdje uz stočarstvo bila važna grana privrede pljačka putnika i susjeda, što se kod nomadskih plemena ne smatra nečasnim zanimanjem. Takvo se stanje proteglo sve do našeg stoljeća, i ovi su krajevi bili dugo poznati kao najnesigurniji u Evropi. Trula turska uprava dala se na vješanja i represalije, umjesto na prosvjećivanje širokih masa. Danas su ovi krajevi potpuno pacificirani, i planinar može ovamo bez bojazni za život i imovinu. Pozvani smo toga dana na konak u jednu šiptarsku kuću, i uza svu njihovu jednostavnost bili smo iznenadeni finoćom postupka. Njihova pravila pristojnosti dio su stoljetne kulture i mnogo su stroža od naših. Poslije večere sjedili smo oko vatre i zabavljali se. Pjevale su se narodne pjesme, koje su uglavnom herojskog sadržaja, dosta

monotone i pune orijentalnih primjesa. Zabilježio sam jednu od najljepših po melodiji, dirljivu tužaljku o traženju sreće u tuđini i teškom rastanku sa rodnim zavičajem. Za ilustraciju donosim nekoliko stihova u slobodnom prijevodu, iz čega se može vidjeti kako je dubok trag ostavila vjekovna ekonomska bijeda i polunomadski život u psihu tog naroda.

Vaj si kenka bo durnjaja
Mos me tu bâ me kené gjallé
Uné i mjeri fakaraja
Paskám ndodhun pa igball.

Gjithé prej hâllit dhe sikletit
Mu bâ borxhe me dalé me treté
Morra rrugén e gurbetit
Sel'ametin pér me gjeté.

Rrugén ma ré me loté e lava
Gjer sa mbrina jebangji
Zémra mě thoté gjitmon se kjava
Qysh i vogél gjer né plejni.

Od dana postanka svijeta
Ne mili mi se da živim
Ja ozalešćeni siromah
Nalazim se bez sreće.

Sve od muke i žalosti
Moraو sam da postanem latalica
Pošao sam na put
Da tražim sebi sreću.

Pri polasku plakao sam
Dok nišam došao u tuđinu
Srce mi je ucviljeno
Od malena do starosti.

Kao rijetki stranci u ovim krajevima bili smo predmet opće pažnje. Promatrali su svaku našu kretnju i nastojali sve razumjeti i zapamtiti. Pitali su nas koliko smo plaćeni zato, što hodamo po planinama i čudili se da idemo od svoje volje na tako naporan put. Ujutro su nas otpratili dobar komad puta i srdačno se s nama oprostili. To su naša iskustva sa »zloglasnim« Arnautima ili Šcipetarima, i mogu reći da smo i dalje doživljavali upravo suprotno od zlokobnih proricanja prije polaska iz Zagreba. Treba postupati uljudno i s taktom, pa će i nepovjerenja nestati.

Toga smo dana odlučili poći na Žuti Kamen ili Guri Kuć, kako se to kaže na šiptarskom jeziku. Dva kilometra istočno od njega nalazi se jedna velika lokva za napajanje blaga. Odavde prama zapadu traverzira slaba staza široko točilo i probija se kroz gustu klekadinu do sjevernog podnožja Guri Kuća. Dok se njegov greben na južnoj strani spušta u blagim padinama do duge uzdužne doline, kojom smo mi jučer prolazili, krčeći si put među brojnim stadima ovaca, dotle je njegova sjeverna strana strahovito razdrobljena brojnim ledenjacima i pretvorena u 2 km dugu rastrganu kamenitu barijeru, s koje se brojna živa točila ruše u puste i krševite ledenjačke kotlove. Već za pola sata stiže se do prvog od njih, iznad kojeg se diže žučasta prevjesna Istočna stijena Žutog Kamena. Dosta teškim terenom prelazi se u drugi amfiteater, u kome usred ljeta iznenađuju veliki snježanici, okruženi visokim, lijepo razvedenim stijenama. Njihov najljepši i najmarkantniji dio, neposredno ispod najvišeg vrha, okrenut je prema sjeverozapadu i zato smo ga nazvali Sjeverozapadnom stijenom. Još dalje na zapadu, odijeljen kratkim grebenom nalazi se treći amfiteatar, iznad koga se diže Sjeverna stijena, puna prevjesa, vertikalnih žlebova i pukotina. Sve tri stijene visoke su prosječno

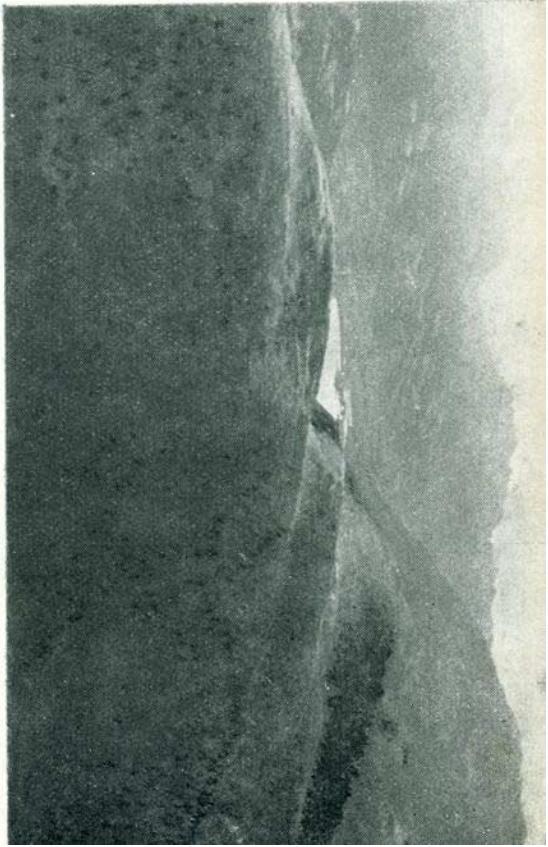
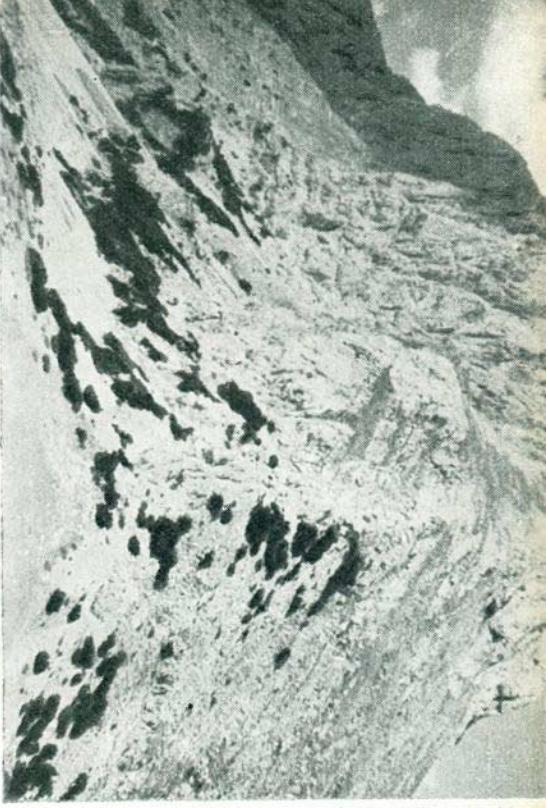
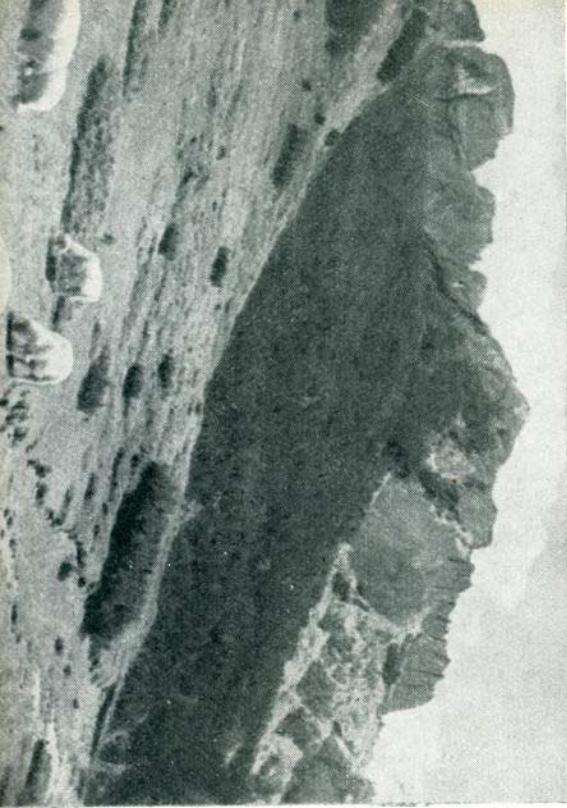
1. Prokletije Pogled na Maju Četaf (2460 m) sa Čaf Koprivnika. →

2. Prokletije: Pogled s Djevojačkog Krša na Plavsko-Gusinjsku dolinu. Od lijeva na desno: Bijelić, Vezirova Brada i Visitor.

3. Prokletije: Stročka planina sa zapada.

4. Prokletije: Zapadna stijena Žutog Kamena (2522 m).

Foto: Ž. Poljak

200 metara. Svečanu tišinu koja ovdje vlada, stalno prekidaju kameni usovi, što se spontano ruše, zadržavajući gledaoce na pristojnoj udaljenosti. Četvrti amfiteatar spušta se pod imenom Javorove doline sve do Pećke Bistrice, i njim se penje od Kučišta staza, koja najkraćim putem vodi do podnožja stijene Žutog Kamen. Drugi pristup od Kučišta sa variantom preko jezera vodi Skadarskom dolinom, a zatim blagom južnom stranom na vrh. Prvi put traje 4, a drugi 5 sati dobrog hoda. Od njih je mnogo ugodniji i položitiji ali i nešto dalji put, što se odvaja nad ušćem jezera, od onoga koji je spomenut u opisu Koprivnika. On vodi preko Slanih poljana i stanova Lumbardskih pastira (mliječni proizvodi, noćenje) do prije spomenute lokve, a odatle ili desno pod stijenu ili lijevo u velikom luku pod vrh. Jedna od najljepših tura u Prokletijama je prijelaz na Koprivnik grebenskim putem, spomenutim u opisu Koprivnika. To je tura od nekoliko dana, ali je nezaboravan doživljaj i za staroga planinara.

Nakon što smo sa svih strana razgledali Žuti Kamen i upoznali sistem njegovih stijena i dolina, vratili smo se do njegove sjeverozapadne stijene, visoke 250 metara, i izvršili penjački uspon na vrh. Bilo je to 14. VII. 1951. godine. Uspon je trajao tri sata i nije bio toliko težak koliko opasan radi neobične krušljivosti terena. Žuti Kamen visok je 2522 m i pruža lijep vidik na sve strane. Oko 100 metara od vrha prema jugozapadu, dosta blizu ruba stijene, našli smo na duboki ponor, širok oko 2 metra. U mraku bi čovjek ovdje lako mogao propasti i platiti životom. Bacili smo dolje nekoliko kamena i slušali što će biti. Kamenje je najprije vrlo dugo padalo, a zatim se kotrljalo i odbijalo sve tiše dok se konačno u dubini nije izgubilo. Slušali smo još malo, a zatim prišli k rubu stijene, navezali se na uže i spustili se nekih 100 metara zapadnije od smjera kojim smo se popeli. U polovici stijene, ispod jednog prevjesa našli smo ogroman otvor i ustanovili da je to svršetak spomenutog ponora. Požurili smo sa silazom, jer je ovdje stalno padalo kamenje raznih dimenzija, i razbijajući se uz silnu tutnjavu rušilo se sve do snježanika na podnožju stijene. Možda je to bila posljedica naših eksperimenata nad ponorom, pa smo zato odlučili da u buduće opreznije postupamo na ovakvim mjestima. Sunce se već naglo bližilo zapadu, kad smo se spustili do snježanika. Stoga smo se, mjesto da produžimo dolinom, što bi bio najkraći put do ceste, radije uspeli do kote 2305 m, nasuprot stijeni, i tu u jednom napuštenom, ali dobro sačuvanom pastirskom stanu proveli noć. Naložili smo pred ulazom vatru, ugrijali si hranu i rastopili snijeg za piće. Nad nama je bilo vedro zvjezdano nebo, a u daljini bjesnjeljala je oluja, koja je već nekoliko dana, praćena grmljavinom i bljeskanjem, prolazila nedaleko Prokletija, valjajući se prema jugu. Odmarajući se prošlih dana na raznim vrhovima, sa strahom smo promatrati ovu olovno-sivu bujicu, od koje se katkada odvojio po koji kišni oblačić i zalutao k nama. No taj nas je više osvježio nego smočio i mi smo ih kasnije uvjek veselo dočekivali. Kolikogod je krasno i ugodno uživati u ovim planinama za lijepog vremena, toliko je neugodnije i opasnije za olujnog, kad se neprozirne magle spuste preko vrhova i provalija, a zaglušna tutnjava gromova stane odjevikati među stijenama, gdje pršte kao triješće pod udarcima munja stoljetne gorostasne smreke.

(Nastavak slijedi.)

Zima 1950/51. na području Gorskog Kotara i Medvednice

1. OPĆENITO

Prva sistematska istraživanja odnosa snježnih prilika na području Gorskog Kotara i Medvednice započela su već pred nekoliko godina, ali zbog izvjesnih prekida i posljednjih blagih zima, prvi rezultati su do sada objavljeni samo za područje Medvednice.* U toku zime 1950/51. redovito su mjerene visine snijega na sljedećim odabranim stanicama:

1. Na području Gorskog Kotara: Platak (1111 m), Parg (863 m), Prezid (764 m), Ravna Gora (793 m), Skrad (668 m), Čabar (528 m), Brod na Kupi (222 m).

2. Na području Medvednice: Sljeme (999 m), Kraljičin zdenac (525) i Zagreb—Grič (157 m).

Osim visine ukupnog snježnog pokrivača mjerene su i visine novog snijega na opservatoriju Sljeme i na planinskoj stanci na Pargu. Ova mjerena su na otvorenom i na mjestima zaštićenim od vjetra, i to na horizontalnoj bijelo obojadisanoj drvenoj daski. U svrhu studijskih istraživanja odnosa razvijanja snježnog pokrivača i vremenskih promjena mogu se za stanice Sljeme i Parg upotrebiti nadalje i dnevna mjerena registracije pojedinih meteoroloških elemenata. Osim toga vršena su mjerena gustoće cijelokupnog snježnog pokrivača kao i pojedinih slojeva (vertikalna razdioba).

U toku zime 1950/51. započeta su također i mjerena vertikalne razdiobe temperature snježnog pokrivača na opservatoriju Sljeme i na planinskoj stanci na Pargu.

Poznato je da karakter jedne zime u odnosu na količinu i trajanje snježnog pokrivača ovisi najčešće o oborini i temperaturi zraka za vrijeme zimskih mjeseci. Razdioba mjesечnih količina oborina za stанице Platak, Skrad, Kraljičin zdenac i Sljeme u usporedbi sa dugogodišnjim srednjim vrijednostima prikazana je na slici 1 i u tabelama 1 i 2.

Iz priložene slike i tabele razabire se sljedeće:

1. Listopad je bio nešto hladniji, a količina oborina odgovarala je dugogodišnjoj srednjoj vrijednosti.
2. Studeni i prosinac imali su pozitivna odstupanja temperature sa obilnom količinom oborine (Platak 1413 mm).
3. U siječnju i veljači bile su obilne količine oborina, a temperaturni srednjaci daju veća pozitivna odstupanja (oko 3°C).
4. Ožujak je bio izvanredno bogat oborinom i nešto hladniji.
5. U travnju nastupilo je jače zahlađenje. Uglavnom su postignute normalne količine oborina osim južnih predjela Gorskog Kotara, gdje su zabilježene nešto veće količine oborina.

* B. Kirigin: Snježni pokrivač i skijanje na Medvednici. Naše planine br. 12, 326 (1949.).

Slika 1. Mjesečne količine oborina zimi 1950/51. na području Gorskog Kotara i Medvednice - - - i dugogodišnje srednje vrijednosti (šrafirano)

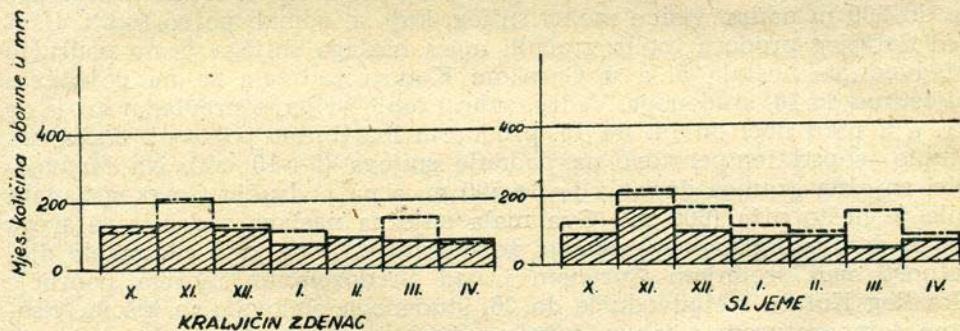
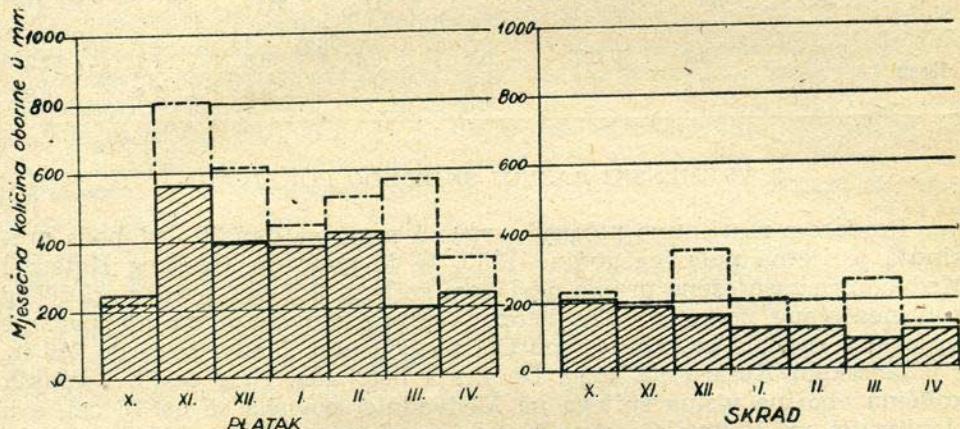

Tabela 1. Količine oborina u mm od listopada 1950. do travnja 1951. i njihova odstupanja od srednjih vrijednosti.

	Sljeme 999 m	Kraljičin Zden. 525 m	Skrad 668 m	Platak 1111 m
Listopad	121 + 28	112 — 13	230 + 23	223 — 22
Studeni	214 + 52	206 + 74	200 + 6	800 + 233
Prosinac	160 + 74	134 + 38	349 + 181	613 + 218
Siječanj	99 + 27	109 + 38	206 + 89	440 + 56
Veljača	82 + 13	88 + 2	196 + 81	522 + 115
Ožujak	136 + 97	137 + 59	264 + 170	573 + 379
Travanj	71 + 21	74 — 18	125 + 11	343 + 105
Listopad—Travanj	883 + 312	860 + 176	1570 + 561	3514 + 1084

Tabela 2. Srednje mjesečne temperature zraka u °C od listopada 1950. do travnja 1951. i njihova odstupanja od srednjih vrijednosti.

	X	XI	XII	I	II	III	IV	X-IV
Sljeme	5,7 — 0,9	3,2 + 0,5	— 0,7 + 1,3	— 0,2 + 2,6	0,7 + 2,7	0,8 — 0,6	5,7 — 1,9	2,2 + 0,6

2. VREMENSKI RAZVOJ SNJEŽNOG POKRIVAČA

Prodorom maritimno polarnih zračnih masa na dan 26. listopada prekinuta je ljetna polovica godine 1950. te je područje Gorskog Kotara i Medvednice zasgneženo prvom naslagom snijega. Još jači prodor arktičkog kontinentalnog zraka na 27. listopada prouzrokovao je daljnje padanje snijega, a snježna granica se spustila na području Medvednice do 250 m, a u Gorskem Kotaru još niže. Do kraja listopada, zbog čestih i velikih količina oborina visina snijega na Medvednici povišila se na 18 cm, a u planinskim predjelima Gorskog Kotara na visini od 700 m čak na 50 cm.

Od 3. na 4. studenoga uslijed jakog strujanja toplih zračnih masa pao je do 500 m nadm. visine mokri snijeg, koji se odmah počeo topiti. Uslijed daljnog prodora toplih zračnih masa naslaga snijega je na području Medvednice nestala 5. a u Gorskem Kotaru zadržala se na pojedinim mjestima do 10. studenoga. Vedro, suho i toplo vrijeme prevladavalo je do 21. a u toku noći od 14. na 15. prodorom maritimno polarnog zraka nastupio je pad temperature uz padanje snijega (5—10 cm). Na Medvednici snježna granica dosizala je do 700 m, a na području Gorskog Kotara bila je nešto niža (600 m). Ova mala snježna naslaga zadržala se svega jedan dan radi ponovnog porasta temperature. Zbog jake ciklonalne djelatnosti nad srednjom Evropom i nad Sredozemnim morem područje Gorskog Kotara i Medvednice do 26. studenoga obilovalo je kišom, visokom temperaturom i jakim južnim vjetrovima. Slabiji prodor polarnih zračnih masa prouzrokovao je 27. neznatno padanje snijega (2—12 cm) koji se zadržao svega 2—3 dana.

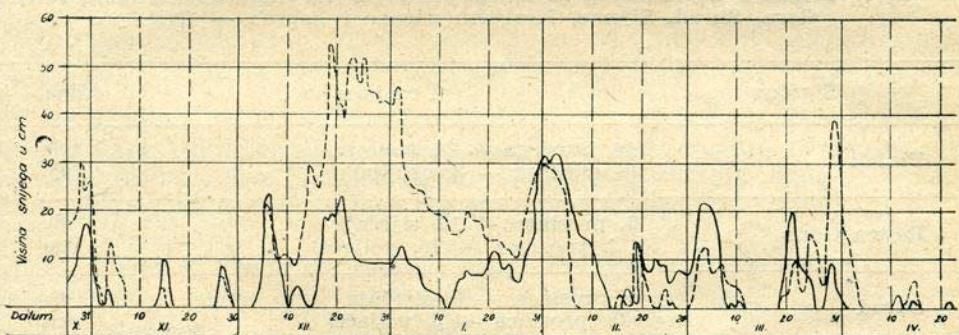
Mjesec studeni bio je ove zime veoma oskudan snijegom što nam najbolje potvrđuje ukupna mjesečna visina novog snijega (25 cm).

Od 1.—3. prosinca prevladavalo je pretežno oblačno vrijeme sa nešto nižom temperaturom. Prodorom hladnjeg zraka na stražnjoj strani ciklone, čiji centar se nalazio u Finskoj, naglo su pale temperature, te je 4. i 5. padaо snijeg na cijelom području Gorskog Kotara (10—14 cm) i Medvednice (8 cm), a snježna granica spustila se do 300 m. Zbog ponovnog nadolaska ciklone iz Genovskog zaljeva u srednju Italiju i Jadransko more, toplije zračne mase zahvatile su područje Medvednice i Gorskog Kotara i prouzrokovali porast temperature i potpuno nestajanje snijega do 600 m nadmorske visine. Od 10.—12. uslijedio je slabiji pad temperature uz neznatni porast snježne naslage. Ponovnim prodorom hladnijih zračnih masa od 17.—19. prosinca palo je na području Gorskog Kotara oko 30 cm, a na području Medvednice 20 cm novog snijega. Stalna ciklonalna djelatnost na Sredozemnom moru prouzrokovala je stalno oblačno vrijeme uz povremeni slabi snijeg dne 23. na cijelokupnom području iznad

500 m, a od 24.—26. samo na području Gorskog Kotara. Do kraja treće dekade mjeseca prosinca bilo je pretežno oblačno vrijeme uz slabi pad temperature.

Poslije neznatnog porasta visine snijega dne 2. siječnja nastupilo je postepeno razvedrivanje, a naslaga snježnog pokrivača opadala je postepeno. Od 10. duboka ciklona zapadno od Islanda prouzrokovala je jaki prođor toplih struja uz porast temperature i pojavu kiše. Nagli nadolazak maritimno polarnog zraka u toku noći od 13. na 14. izazvao je padanje snijega do visine od 700 m uz kratkotrajno razvedrivanje. U noći od 15. na 16. ponovno je padaо snijeg u planinskim predjelima do 500 m, te je visina snijega na Medvednici iznosila ispod 10 cm, a na području Gorskog Kotara oko 20 cm. Dne 21. snježna granica se na Medvednici spustila do 300 m. Od 24. do 27. prevladavalo je oblačno i kišovito vrijeme, a snježni pokrivač se postepeno snizivao. Stalnim nadiranjem hladnih zračnih masa iz srednje Evrope prema ciklonalnom području u Sredozemnom moru od 27. siječnja do 3. veljače padaо je snijeg na području Gorskog Kotara i Medvednice. Tih dana zabilježena je na grebenu Medvednice i najveća visina snijega u toku cijele zime 1950/51. (32 cm).

Slika 2. Visina snijega na Sljemenu — i Pargu - - - Zima 1950/51.

Idućih dana zahvatile su tople zračne mase cijelokupno područje Balkanskog poluotoka, te je nastupilo naglo topljenje snijega na području Gorskog Kotara, a nešto sporije na Medvednici. U Gorskom Kotaru već 7. veljače tlo nije bilo pokriveno snijegom, a na području Medvednice snijeg se zadržavao sve do 14. Dne 19. veljače nagli prođor polarnog zraka zabijelio je ponovno Medvednicu i Gorski Kotar do 200 m nadmorske visine. Ova novo napadala naslaga snijega odmah je nestala u nižim predjelima, dok se u višim predjelima (iznad 800 m) neznatnim padanjima snijega 22., 25., i 27. dulje zadržala.

Početkom mjeseca ožujka prođorom hladnog zraka sa sjevera napađalo je oko 18 cm novog snijega u predjelima iznad 500 m. Snježna granica spustila se do 150 m nadmorske visine. U početku druge dekade mjeseca ožujka snijeg se potpuno otopio u svim predjelima do 1000 m. Prođorom arktičkog kontinentalnog zraka dne 21. i 22. palo je 20 cm novog snijega na Medvednici, a u Gorskom Kotaru svega 13 cm. Dne 29. snježna granica spustila se do 200 m i ukupna naslaga snijega iznosila je na Pargu 40 cm, a na Platku (1111 m) 83 cm.

Prodorom toplih zračnih masa odmah početkom mjeseca travnja nastupilo je povišenje temperature što je imalo za posljedicu brzo topljenje snijega. Već od 5. travnja cjelokupno područje Medvednice i Gorskog Kotara, osim visinskih predjela iznad 1100 m bilo je bez naslage snijega.

Sredinom travnja (15. i 22.) uslijedila su dva prodora hladnijeg zraka koji su po posljednji puta zimi 1950/51. zabijeli planinske predjele Medvednice i Gorskog Kotara do 600 m nadmorske visine.

3. TRAJANJE NEPREKIDNOG SNJEŽNOG POKRIVAČA

Iz tabele 3. razabire se da je početak trajanja neprekidnog pokrivača u Ravnoj Gori i u Skradu zimi 1950/51. za 15—20 dana raniji nego što iznose dugogodišnji srednji datumi početka trajanja neprekidnog snježnog pokrivača. Zbog veoma visoke temperature zraka u veljači svršetak trajanja neprekidnog snježnog pokrivača, u usporedbi sa 16-godišnjim srednjim vrijednostima, uslijedio je za oko 30 dana ranije. U Ravnoj Gori trajanje neprekidnog snježnog pokrivača bilo je za 19 dana kraće od trajanja srednjeg, a u Skradu svega za 8 dana.

Tabela 3. Trajanje neprekidnog snježnog pokrivača na stanicama Platak, Ravna Gora, Skrad, Sljeme, Kraljičin zdenac i Zagreb — Grič.

Stanica	T r a j a n j e	Dana
Platak	10. prosinca — 24. travnja (5. siječnja — 8. ožujka)	108 (63)
Ravna Gora	5. prosinca — 12. siječnja (12. prosinca — 15. veljače)	39 (58)
Skrad	5. prosinca — 8. siječnja (25. prosinca — 5. veljače)	35 (43)
Sljeme	14. siječnja — 13. veljače (2. siječnja — 1. ožujka)	31 (60)
Kraljičin zdenac	18. prosinca — 25. prosinca (1. siječnja — 5. veljače)	8 (36)
Zagreb — Grič	18. prosinca — 21. prosinca (9. siječnja — 31. siječnja)	4 (23)

Srednje vrijednosti za Platak 1946/47.—1949/50.; za Ravnu Goru 1926/27.—1941/42.; za Skrad 1935/36.—1949/50.; za Sljeme 1943/44.—1949/50.; za Kraljičin zdenac 1934./35.—1945/46. i Zagreb — Grič 1911/12.—1944/45.

Na stanicama Platak i Kraljičin zdenac zabilježen je početak trajanja neprekidnog snježnog pokrivača 26 dana ranije od 4-godišnje srednje vrijednosti. Cjelokupno trajanje iznosilo je 108 dana, a svršetak trajanja zabilježen je tek 27. travnja, dakle 45 dana dulje je ležao neprekidni snježni pokrivač nego što nam daju srednje vrijednosti iz zima 1946/47.—1949/50. Budući da su

u tom razdoblju bile dvije zime veoma oskudne snijegom (1947/48. i 1948/49.) i da je broj godina motrenja još prekratak, smatram da prije spomenuta srednja vrijednost trajanja neprekidnog snježnog pokrivača ne daje realnu vrijednost.

Na glavnom grebenu Medvednice trajanje neprekidnog snježnog pokrivača zabilježeno je 12 dana kasnije nego što daje srednja vrijednost iz razdoblja 1943/44.—1949/50. Svršetak trajanja te jedinstvene naslage snijega uslijedio je poslije 31 dana, dakle 17 dana ranije. U predjelima ispod 800 m nadmorske visine datum pojave neprekidnog snježnog pokrivača zabilježen je za preko 14 dana ranije, ali je trajanje bilo veoma kratko. Na stanići Kraljičin zdenac snijeg se zadržao svega 8 dana. U usporedbi sa srednjim vrijednostima iz razdoblja 1934/35.—1945/46. razabire se da je u toku zime 1950/51. neprekidni snježni pokrivač na Kraljičinom zdencu pokrivaо tlo za 28 dana manje.

Na opservatoriju Zagreb—Grič trajao je neprekidni snježni pokrivač svega 4 dana t. j. 19 dana manje od srednje vrijednosti iz razdoblja 1911/12.—1944/45., odnosno 3 dana dulje od do sada najkraćeg trajanja zimi 1919/20. U usporedbi sa srednjim vrijednostima na opservatoriju Zagreb—Grič zabilježen je datum početka trajanja neprekidnog snježnog pokrivača 22 dana ranije, a svršetak zbog kratkoće trajanja 43 dana ranije.

4. MAKSIMALNA VISINA SNIJEGA

Iz priložene tabele 4. razabire se da su sve stanice na području Gorskog Kotara, osim Skrada i Platka, zabilježile maksimalne visine snijega za zimu 1950/51. dne 19. i 24. prosinca, dakle na datume kada je nastupilo jače nagomilavanje snijega (26 cm novog snijega).

Tabela 4. Vremenska razdioba pojave maksimalne visine snijega

Prosinac	Siječanj	Veljača	Ožujak				
Dan	vis. cm	Dan	vis. cm	Dan	vis. cm	Dan	vis. cm
19. Brod n/Kupi	18	31. Kraljičin		4. Sljeme	32	3. Zgb—Grič	8
19. Ravna Gora	48	zdenac	21			30. Platak	83
19. Parg	55						
24. Čabar	35						
24. Prezid	56						

U Skradu je maksimalna visina snijega zabilježena odmah na početku zime 1950/51. koncem mjeseca listopada. Maksimalne visine snijega iznad 40 cm zabilježile su u Gorskem Kotaru samo stanice na nadmorskoj visini iznad 600 m. Na području Medvednice zimi 1950/51. zabilježena je neznatna maksimalna visina snijega (Sljeme 32 cm, Kraljičin zdenac 21 cm) u siječnju i veljači. Na opservatoriju Zagreb—Grič izmjerena je maksimalna visina snijega tek u mjesecu ožujku (8 cm). U trećoj dekadi mjeseca ožujka na stanicu Platak, iznosila je maksimalna visina snijega 83 cm, a to je i najveća naslaga snijega koja je izmjerena na području N. R. Hrvatske.

Tabela 5. Usporedba izmjerenih maksimalnih visina snijega

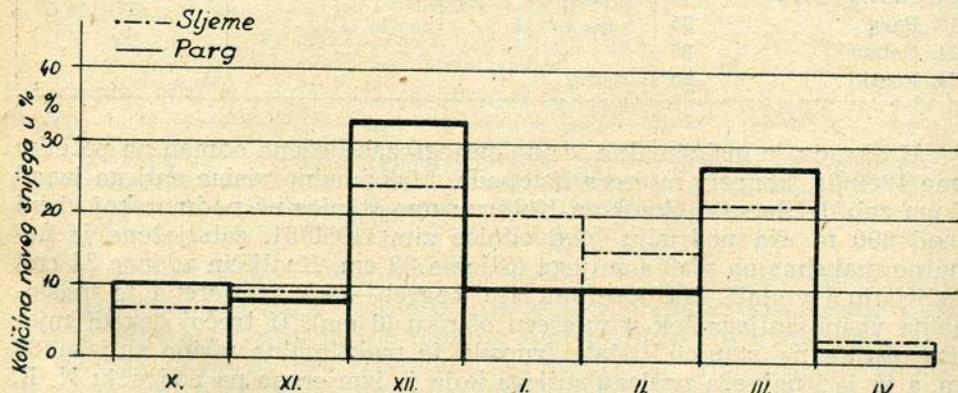
Stanica	Nadmor. visina	Najveća visina snijega u cm							
		1943/44	1944/45	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51
Platak	1111	—	—	—	168	44	45	92	83
Parg	863	—	—	—	—	—	—	67	55
Ravna Gora	793	—	—	—	102	60	73	95	48
Skrad	668	112	87	86	106	77	35	80	48
Zgb-Grič	157	27	42	10	40	10	10	25	8
Čabar	528	—	—	—	—	—	—	52	40
Sljeme	999	105	93	61	108	26	18	75	32

U usporedbi sa ranijim godinama zapaža se iz tabele 5. da je maksimalna visina snijega zimi 1950/51. bila znatno manja od zime 1949/50., ali veća od zime 1947/48. i 1948/49. Jedino je u Ravnoj Gori i na opservatoriju Zagreb—Grič u prošloj zimi zabilježena najmanja maksimalna visina snijega od zime 1946/47. odnosno zime 1943/44.

5. VISINA NOVOG SNIJEGA

Dnevna mjerena novo napadala količine snijega u cm na bijelo obojadišanoj drvenoj ploči započela su na opservatoriju Sljeme i na planinskoj stanicu na Pargu tek zimi 1950/51. U toku ove posljednje zime zabilježeno je u Gorskom Kotaru na nadmorskoj visini od 800 m 81, a na području Medvednice (1000 m) 77 dana sa padanjem snijega.

Slika 3. Procentualna razdioba novog snijega. Zima 1950/51.

Ukupna količina novo napadalog snijega u toku cijele zime 1950/51. iznosi na Pargu 340 cm, a na Sljemenu 259 cm. Iz slike 3. se razabire da su veća snježna slaganja bila u mjesecu prosincu (62—130) i u ožujku (58—92 cm). Najveća dnevna visina novog snijega iznosila je na Sljemenu svega 15 cm (21. ožujka), a na Pargu 32 cm (29. ožujka).

Iz priložene slike 3. se također zapaža da je na području Medvednice u siječnju i u veljači napadalo više novog snijega nego na području Gorskog Kotara.

ZAKLJUČAK

Zima 1950/51. može se uglavnom označiti kao topla i u usporedbi s dugogodišnjim srednjim vrijednostima obilna oborinom. Jača razdoblja padanja snijega nastupila su u prosincu, koncem siječnja i početkom veljače. Dana sa snježnim pokrivačem bilo je u planinskim predjelima (iznad 500 m) 5—50 iznad dugogodišnjih srednjih vrijednosti, dok je u nižim predjelima zabilježen veoma mali broj dana sa naslagom snijega (negativna odstupanja iznosila su preko 20 dana).

Ing. Ivo Modrić:

Susreti na Velebitu

U zadnjih dvadesetak godina u našim planinarskim časopisima nalazimo nešto više opisa pojedinih predjela Velebita. Najveći dio tih opisa odnosi se na one predjеле koje presijecaju putovi i ceste, a najčešće lijepe Premužićeva staza.

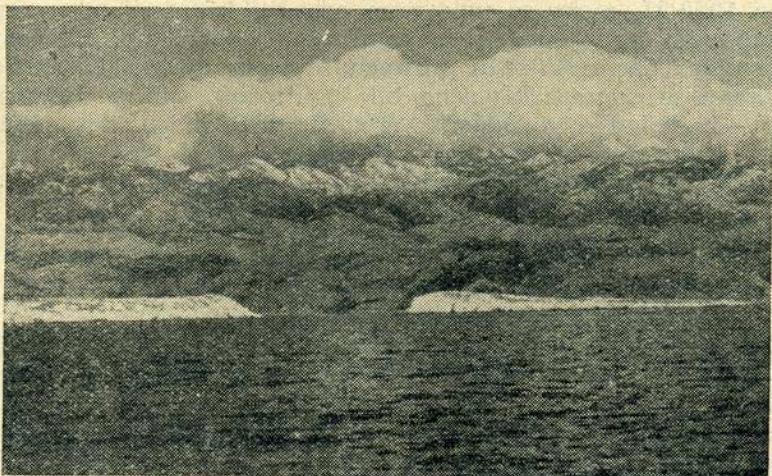
Danas ču vas, dragi moji čitaoci pokušati povesti do vrhunaca sjevernog Velebita jednim drugim putem, koji će, odmah vam kažem, biti mnogo teži, ali isto tako lijep i zanimljiv kao i oni ostali. Poči ćemo iz malog podgorskog pristaništa Starigrada tamo gore visoko gdje velika planina ponosno nadima svoje kamenite grudi.

Požurimo se dragi suputnici, dok nas ne uhvati sunce. Danas počinje velika skitnja; treba mnogo puta prevaliti. Odmah vam kažem, da ću biti vaš vodič, a vi pitajte da vam odgovaram. Ovo su putovi koje dobro poznajem, oni su utkane drage uspomene u usplahireno srce mlađih dana. Mogu vam reći da se radujem što ću vas povesti u planinu koju ste jučer sa nepovjerenjem gledali iz malog parobroda vozeći se tamo od Senja prema jugu.

Znam ja dobro što vas muči; ta to je onaj teški utisak sive gromade kamenja koja se već tako snažno nameće vašem oku od ribarskog sela Lukova. Vi ste djeca zelenih krajoblika, a ovo sivilo je odveć siromašno za vas. No reći ću vam da se varate, ali ne sada već sutra kad dosegnemo one visoke vrhunce koje ste mogli samo okom nazrijevati iznad mora. Požurimo dakle, sunčani traci moraju nas sresti već gore visoko, a tada će biti lakše. Nećemo više toliko palcima natezati remenje naših naprtinjača da si prividno olakšamo teret. Kažem vam, gore će biti lakše. No unatoč toga prati me vaša nevjerica.

Započinjemo se uspinjati putem kojim se već vjekovima spuštaju žitelji podvelebitnih zaselaka k moru. Tamo dolve bila je škola, trgovina pošta i crkva. Danas dolje stoji gotovo porušeno selo još iz dana rata.

Ispod nogu izmiče nam zaobljeno kamenje kojega su gorštaci svojim stopalima izglačali spuštajući se k moru. Danas su rijetki prolaznici na ovim stazama. Sve je nekud nestalo, otišlo i izumrlo. To je kraj mornara i putnika. Mnogo mlađeg svijeta otišlo je u gradove i škole, a starci izumriješe. Još gdje-gdje možeš sresti koju stariju ženu u crnom kako čuva nekoliko ovaca. Ako vas i sretne rado će nešto upitati, ali ne pitajte je mnogo, jer će vam sama pričati otužnu priču, kako se ovdje teško živi,

Pogled na sjeverni Velebit s mora.

Foto: I. Modrić

kako su joj djeca negdje u gradu, a muž na moru ili možda u Americi a ona sama ne zna kud će. Teško je u stare dane ostaviti ta siromašna brda tu veliku životnu muku, gdje se je proživio gotovo čitav ljudski vijek. Bespomoćno će vam reći, da treba sve to ostaviti i kućicu i tih nekoliko ovaca, magare, te otići nekamo u grad ili Slavoniju. No ona znajte sigurno to ne će učiniti. Tamo gdje je živjela uz toliko muke, tamđe gdje je vidjela tolike lijepe smiraje sunca i njeno sunce će utočiti zauvijek. Tko su te žene, i rijetki stari ljudi, reći ću vam odmah. To su naše majke, naši očevi, a mi skitnice mi smo njihova djeca. Naš veliki roditelj je planina na koju se danas uspinjemo. To mi činimo kad god možemo. Gore na vrhuncima osjetit ćete i vi zašto se volimo umarati uvijek na istim putovima.

Kroz sivilo krša uz ozidane zelene vrtove vodi nas put preko stare ceste Senj—Karlobag kroz malo selo Antinovići, gdje nas čeka i dom od rada već umornog starog Ivana Modrića nekadашnjeg opskrbnika Krajačeve kuće na Zavižanu i njena sadašnjeg graditelja.

Dočekuje nas lijepa mala uredna kuća i gostoljubivi krošnjati orah, ali vrata su zatvorena. Nema Ivana ni Tereze. On je gore u planini već vrlo dugo. Mjesecima sa nekoliko ljudi živi i radi u magli i zimi ove oblačne godine u ruševinama starog planinarskog doma, kojeg nakon dugo godina opet nadograđuje i proširuje.

Neću vam govoriti o njemu i njegovim ljudima. Neka ostane u mislama, a kad upoznate tog skromnog čovjeka i on i Velebit govorit će vam svojim jezikom. Ovog časa sjećam se sijedog bradatog skitnice Whitmana i njegovih redaka:

»... I kunem se, da uopće sebi ne ēu više nikada tumačiti osim onome ili onoj koja nasamo ostane sammom na slobodnom zraku.«

»Ako hoćeš da me razumiješ dodi na visočine ili na obalu vode...« Tako prepuštam i vama, dragi moji suputnici, da vam ovaj naporni put i susreti na Velebitu reknu svoje o ovoj zemlji i njenim ljudima. Sada se odmorite malo, napojite vaše zjene lijepim vidicima, koji se pružaju na

Ivan Modrić, bivši opskrbnik, a sada graditelj kuće na Zavižanu.

Foto: I. Modrić

otoke i more, a potom ostavite na miru ovo toplo malo seoce, brižno ogradio u njegovim zelenim vrtovima, da i dalje snatri u jutarnjoj tišini, koja se tako zrači iz mirne morske pučine.

Sad ćemo produžiti putem koji nas vodi prema Borovoju vodici i Budimu. Čekaju nas dva do tri sata uspona po kamenju, ali još uvijek u hladovini, jer Velebit iznad nas skriva sunčane zrake. Slika puta ne mijenja se mnogo; kamenjara sa gdjekojim ogradienim zelenim vrtom, u kojem se vidi nešto raslinstva, ali zato vidici na more i otoke postaju sve ljepši i ljepši.

Uskoro će biti na domaku i plantaže. Ne gledajte me začuđeno kad vam govorim o plantaži. To vam je zidom ogradio i zaštićeni pojas goleti, u kojem se s vremenom podigla šikara-šuma jasena, klena, rešeljke, graba, hrasta, šmrike, kupine i drače. Pogledajte to nisko grmoliko i od vjetra povijeno raslinstvo kako se grčevito bori za opstanak. Mislite... pa i krš se može zazeleniti. Istina je, no težak je to put, ali on se ipak vidi. Nema već tolike bojazni od stoke. Ta ovdje već nema puno ljudi a nema ni koza.

Budite umireni stoga, ovdje će nam priroda pomoći, a i ljudi mogu mnogo samo kad ne bi dolazili u šumu sa sjekirom i pilom. Velebitu toga najmanje treba. Reći ćete da ovo nije planinarski razgovor, ali ja to govorim instinkтивno, misao se sama nameće u ovoj goleti.

Uskoro nam dolazi veliki uspon, a to znači šutnja, jer ovdje pred očima stoje nam naduhnuta njedra planine kao prirođan bedem, kojega treba osvojiti. Neće biti lako, odmah vam kažem. Podimo... obrišite znoj sa čela... a sada možete odahnuti i okrenuti se. Pogledajte tamo dolje ono dugoljasto selo sa zasijanim parcelicama zemlje, koje se tako lijepo doimaju vašeg oka. To su Velike Brisnice. A tamo dalje ostaje razrovana kamenjara i veliki dio puta kojeg ste već danas prešli kao i lijepo vidike otoka u jutarnjem suncu.

Pogled sa Borove Vodice na more.

Foto: I. Modrić

Nećemo dugo stajati, jer ste znojni i umorni. Htio bih vam samo nešto reći dok brišete oznojeno čelo i dok popravljate teret na svojim rame-nima. Pomislite prijatelji, da vas danas tako nazovem, na one ljude i životinje, koje na svojim ledima danomice prenose teret sa brda u svoja mala sela. Težak je to život, traži mnogo muke i napora, ali zato neumoljivo kleše lik čovjeka ovog kamena. Neposredni njegovi izdanci čovječni su ljudi. Lijepo je to na putu reći, sresti i osjetiti.

Nijesmo ni primijetili da smo već zapravo na domaku planina. Borova Vodica. Susreću nas prvi sunčani zraci. Htjeli bi svojim okom dokučiti nove vidike, koji se tako bogato otkriše pred nama, ali valja počekati malo, prilagoditi oči tolikom valu svijetla. Pogledajte taj pojaz zelene borove i bukove šume. Lijevo je Budim, iznad njega Opaljenik, a sasvim desno lanac Rožanskih Kukova. Slika je prekrasna. Ništa ne govorite, a i čemu trošiti riječi kad sva osjetila tako bogato žanju. To je pjesma zelene borove šume, koja je okitila vrhunce od 1100—1300 m visine. Ako dobro napnete svoj sluh čuti ćete za čas, kako pjevaju borove šume. Ima nešto dostojanstveno u njihovoj buci. Poslušajte ih dobro. Govore vam kako je lijepa i duševno snažna naša domovina.

Htjeli bi se odmoriti... pa možemo! Već ste i gladni. Tu je i dobra voda. Možete se napiti, a potom ćemo dalje. Danas stajanja nema, dok ne osvojimo vrhunce Velikog Zavižana. Zato ostavite tih nekoliko kamenih stanova ispod sjenovitih borova neka se i dalje ogledaju u pučini mora. Ovo mjesto znam da ćete zapamtiti, pa kako i ne bi. Nakon tolikog napora nagrađeni ste planinarskim darom, već ste u zagrljaju planine.

Nastavljamo penjanjem preko Budima. To je šumsko stanište čiste sastojine crnog bora, koji je ovdje stvorio toliko osebujnih forma krošnje da bi ih htjeli sve naslikati. Više ne osjećamo umora iako nam je čelo znojno. No i to je već hladni znoj. Raskopčana prsa i ruke su hladne. Ne-

Pogled na borovinom obrašteni Budim.

Foto: I. Modrić

obično djeluje ta jutarnja svježina na putnika. Čovjek postaje sve svježiji i lakši, a ta lakoća raste sa svakim udisajem ozoniziranog zraka. Što čini šuma u kršu to znade samo onaj, koji tu živi i koji je promatra.

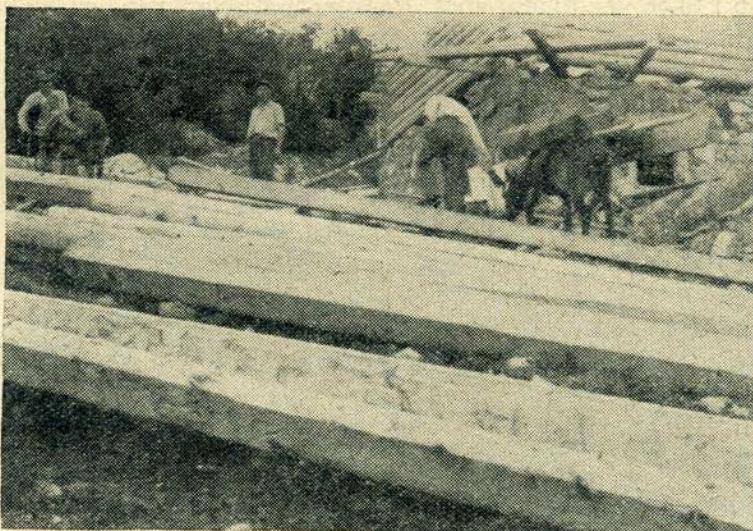
Eto, ni neznajući prodosmo lijepi borovi park sa kojeg smo otimali pogled na veliko prostranstvo već prevaljenog puta otoka i mora. Danas je to bila radost iz borovih gajeva Budima, koju ćemo ponijeti kao uspomenu sa našeg prvog dana planinarenja.

Prije nego ostavimo pojas borove šume htio bih vam pokazati na podnožju Budima jedan zeleni gaj borovine. Sjećam se ovog časa i izlaganja našeg profesora botaničke dr. Pevaleka kad je govorio o velikoj snazi prirodnog širenja crnog bora u Velebitu. Pogledajte onaj lijepi gaj izrastao je u zadnjih dvadesetak godina, a sad putuje dalje. Neka mu bude sretan put do mora.

Osjećam da je puno pitanja na koja tražite odgovor. Sretaju vas slike, koje vas rastužuju. Eno, onaj osamljeni borov dub čeka buru da ga sravnii sa zemljom. Sjekira mu je razderala utrobu, koju tužno pokazuje prolaznicima i otkriva žarkim zrakama sunca. Ako bolje pogledate, vidjet ćete i njegove suze na toj velikoj rani. To su suze smole, koju na triješkama drva tešu ljudi radi rasvjete. Sjećate se, da sam vam rekao kako

na Velebitu ne treba sjekire. Ovo ćete zapamtiti, jer i vi volite šumu. Sjekira je gruba ali i pila makar nije toliko oku nametljiva čini svoje. Mogu vas utješiti da se danas ne oštećuju više toliko ni borovi. Nema ovđe više puno ljudi.

Požurimo sada bez riječi do vrha Palježa. Okolo nas kamene litice, male obradene vrtačice i gdjekoja kućica. Dolac, Livode, Jasenje, Paljež... sve je to slično. Paljež, nekad šuma, sada izgorenog brdo palježina. Tako smo stigli do ruba bukove šume. Ispod nas ostaje lijepi pogled na Budim

Na ledima je trebalo donijeti daske, pijesak, cement i željezo.

Foto: P. Milinković

i more, a potom slijedi lagana šetnja do Žive vodice. Sad se nalazimo u području bukove šume, zelenih livada, košanica i pašnjaka. Sliku zeline razbijaju glavice bijelih stijena, na kojima raste naročiti tip smrekove šume. Mekani sag trave i veliko bogatstvo novih planinskih vidika pruža nam taj dio puta.

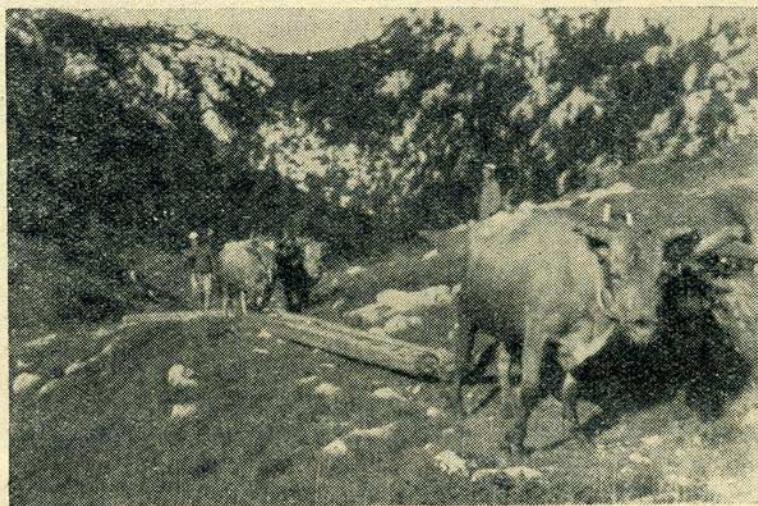
Za čas ću vam reći »Živa vodica«. Ugledat ćete dvije ograđene lokve vode i jedno malo vrelo ispod bukovog gaja. Jedna od tih lokava namijenjena je za napajanje stoke, a druga za piće ljudima. Vidite i ova voda toliko je puta pomogla žiteljima ovih planinskih naselja u suši, a unatoč toga dosta je zapuštena. Dugo čeka na planinare sa jednim hidrotehničarom, da oni materijalno pomognu urediti to vrelo kao ekonomičniji rezervoar dragocjene pitke izvor-vode za periode suša.

Kad ste se malo odmorili i napili dobre vode podimo iz ovog lijepog kutka dalje. Čeka nas još jedan sat uspona do Zavižana, a onda... znam da ste umorni... ostaviti ću vas u miru.

Lijevo i desno ostaju usput košanice i vrtovi, a onda najednom jedan proplanak i okolo njega šuma. Dvije kamene, gotovo porušene kućice. To je moja Duliba. Uz to ime povezani su lijepi dani školskih praznika.

Danas sve je pusto i plotovi su porušeni. Da vas nema, moji pratioci, dulje bih ovdje ostao, ali ne smijem zastajkivati na putu. Naprijed... Vi šutite, jasno, ja razgovaram sam sa sobom.

Krivača, uspon, a onda dodoše i Križići. Za čas evo nas na vratima prostranog rajona Velikog Zavižana. Kud god pogledate očima lijepa slika vas prati. Dolje Budim, Paljež, Borovi vrh, Vodica, Divlji Balinovac, a tamo u daljini i opet otoci i more.

Izvlačenje greda iz šume sa volovima.

Foto: P. Milinković

Evo nas i na Zavižanu. Prostrani pašnjak sa svojim Vučjakom prva je slika. Podimo žurno, još ćemo biti samo malo zajedno. Evo nas već na Kosici, a malo iznad nje vidite i planinarski dom. Čuje se jeka čekića. Uškoro ćete sresti njegove graditelje, i starog Ivana na čelu.

Kosica — toliki vidici, toliki ushit, ali tu je i rastanak. Htio bih vam prije njega još samo ovo reći: »Dugo smo čekali, da se podigne ovaj dom. Danas dijelimo s vama i prvu radost, koju nam najavljuje jeka čekića i sjekire njegovih graditelja. Stari 63-godišnji Ivan sa nekoliko svojih ljudi proveo je čitavo hladno ljeto 1951. god. u zidinama porušenog doma. Trebalо je sve opet na ledima i konjima donijeti za gradnju po bespućima. Tamo iz Zagreba pokrenuta je gradnja. Čuo sam mnogo lijepih riječi o njegovom graditelju Peharcu iz usta onih koji su gradili. Htio bih danas ovdje svima onima, koji su pokrenuli njegovu gradnju, a najviše ovim ozeblim ljudima stisnuti ruku, i reći zajedno s vama — »Hvala!«

A sada podimo svaki svojim putem. Raspjevana brda naši su miljkazi. Pokazujem vam puteve koje morate proći sami. Započinje velika skitnja kroz bogata njedra Velebita. Danas budite prirodni, radosni i veseli. Bez riječi iz očiju nas, starih skitnica, možete pročitati zašto se mi djeca prirode i Velebit volimo toliko umarati po istim stazama.

Pogledajte, na jednom dlanu pruža nam se kao ogledalo more, a na drugom dlanu raspjevana planina. Još jedan zalaz sunca i jedno jutro na Velebitu i mi ćemo se opet sresti na ovim vrhuncima. No nemojte doći sami, Velebit sa pravom čeka na tisuće planinara.

Nešto o Žumberku

Zaista bi bilo potrebno malo više napisati o Žumberku, tom lijepom i zanimljivom kraju, zaboravljenom od planinara. Čitav taj opis puta iz Samobora do Sv. Gere svakako će ponukati i ostale planinare, da i oni podu do tog najvišeg vrha Uskočkih planina.

Premda je Žumberak prilično blizu Zagreba, ljubitelji planina i skijaši vrlo ga rijetko posjećuju. Službovaо sam neko vrijeme u tom kraju i to u selima koja pisci članka »Kroz Žumberak na Sv. Geru« spominju (Naše planine br. 11—12/1951.), no planinara nisam nikad susretao. Zato sam i sa zanimanjem pročitao članak, a ovim retcima htio bih dodati još koju o Žumberku.

Opisani put od Brezovca preko Jelenića do Mrzlog Polja je naročito lijep, jer se s njega širi vidik na veći dio Žumberka. To je dio nedovršene ceste od Budinjaka, koja završava iza Jelenića. Nema naročitih uspona i zato je pješačenje vrlo ugodno. U zimsko doba znade se ovamo doskitati i po koji vuk. Tako sam jednom rano ujutro u blizini te ceste našao na dio netom razdersane ovce. Pričali su mi ljudi, da su u šumi Kremenjak, južno od Mrzlog Polja, znali i naići na vuka.

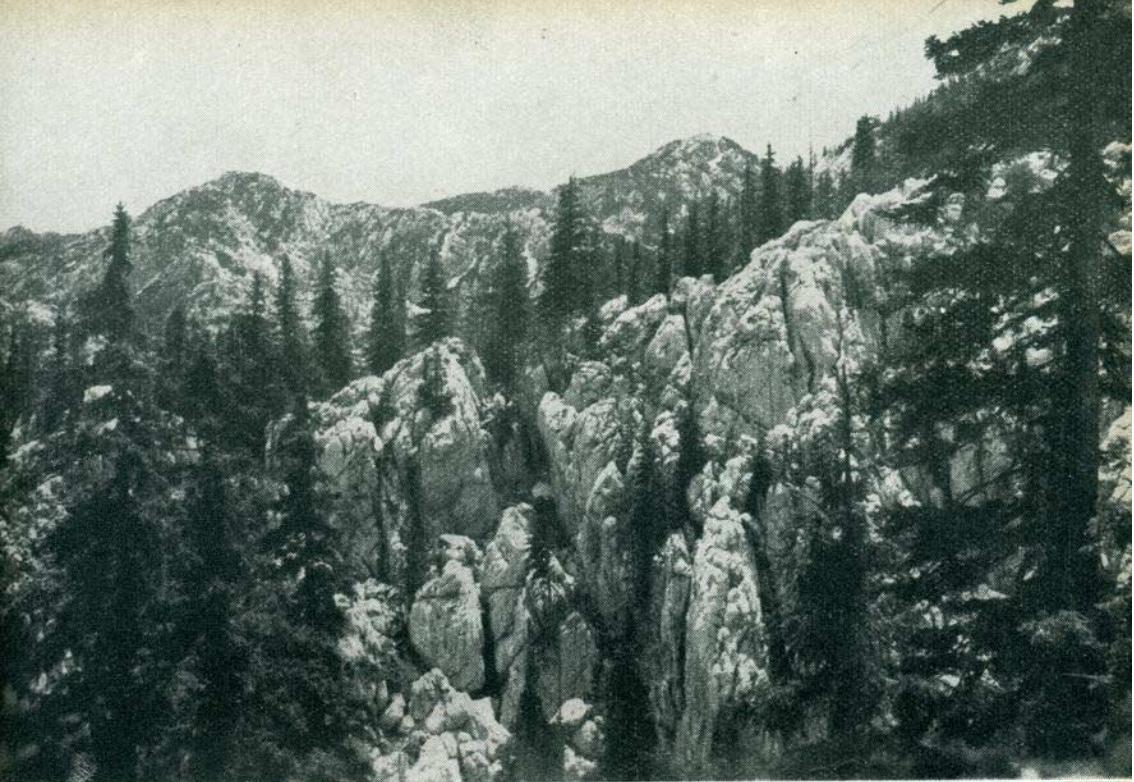
Inače ovčarstvu, koje je ovdje razvijeno, ne prave neke naročite štete, kao na pr. u Lici ili drugdje.

Kako Žumberak imade krško obilježje, zbog brojnih vrtača i špilja, veoma je zanimljivo pogledati na onom pašnjaku između sela Vidovića i Mrzlog Polja mnoge vrtače, različite dubine i širine u kojima je izraslo drveće i grmlje. Sjećam se kako sam jednog ljeta, prolazeći tim pašnjakom, primjetio uz sam puteljak da je preko noći nastala vrtača. Iznenadila me je ta pojava tim više, što sam dan prije tuda gazio mekanu travu, a sad se predamnom ispriječila ljevkasta udubina promjera 1 m, i po prilici iste dubine. U dolini Mrzlog Polja imade i ponornica. Potočić Durljevac ponire desetak metara od škole. Za jakih kiša voda mu prodire i na školsku njivu, no ubrzo se izgubi.

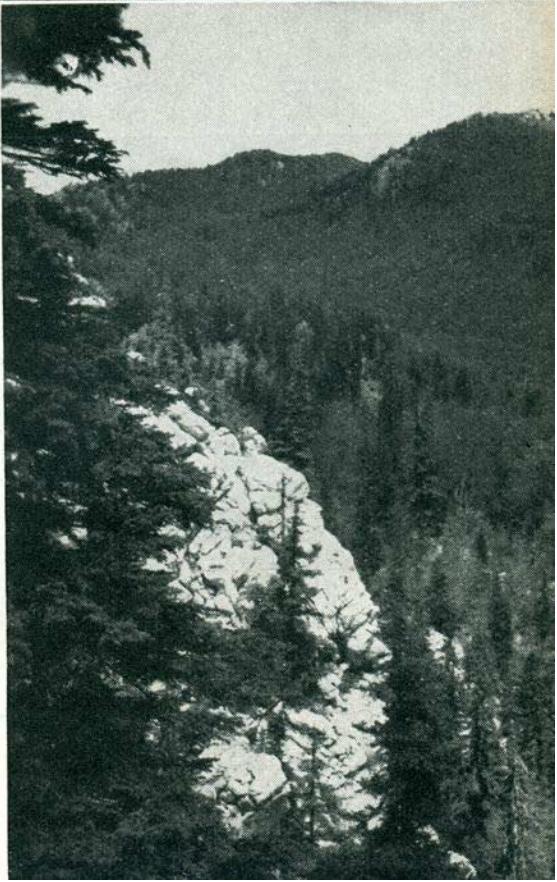
Vrijedno se uspeti 10 minuta cestom od sela Vidovića do Budinjaka. Nekih stotinu metara pred tim selom, na mjestu gdje prestaje strmina, u desno među stablima i grmljem, nalaze se »Židovske kuće«. To je veća ljevkasta jaruga s obzidanim otvorom u neke podzemne prostorije. Dokle sežu to nisam mogao doznati. Tražio sam u literaturi o tim podzemnim prostorijama. Hrc samo spominje da su u njima stanovali ljudi, a nad njima je stajao grad Budin.

Nedaleko je selo Cerovica, koje se spominje još za Turaka. Tu je postojala vituljača, t. j. postaja s koje su se paljenjem krijesova davali znakovi prigodom nadiranja Turaka.

Lijep je prilaz u Žumberak i od Samobora preko Bregane, Breganskog sela i Gabrovice, odakle se cesta uspinje u zavojima sve do Budinjaka. Tu se diže na svoju najvišu točku od 798 m, kako to pokazuje označka na kamenom stupu. Htio bih spomenuti još jedan prilaz, koji je manje poznat, a zgodniji je i bliži za uspon na Sv. Geru. Tim sam putem češće prolazio, osobito zimi, kad je zbog snijega bio u Žumberku prekinut autobusni

U Sjevernom Velebitu

Komna

Mali Bogatin sa Bogatinskog sedla

Foto: Dr. M. Plotnikov

promet. Put vodi iz doline rijeke Krke od malog slovenskog mjestanca Cerkla. Kroz Cerkje saobraća autobus na liniji Brežice—Novo Mesto. Tu se od glavne ceste odvaja jedan krak i prelazi rijeku Krku. Nakon 5 minuta hoda cesta kod prvih kuća malog slovenskog sela skreće desno, a za Žumberak vodi put ravno poljem.

Za bolju orientaciju treba krenuti odavde u smjeru dva najveća jablana. Pred nama se uzdiglo Žumberačko gorje, a visoko gore jedva se okom zamjećuje selo Poklek, koje se poput gnijezda pripilo uz strminu. To je cilj do kojeg se planinar uspne za 3 i po sata laganog hoda.

Prolazi se u blagom usponu kroz seoca i vinograde. I Žumberčani imadu ovdje veći dio svojih vinograda, poznatih po kvalitetnu crnom vinu. Njihova gostoljubivost se odmah i tu očituje.

U svojim »kletima« oni čuvaju vino i ako ih sretnete, ne će propustiti, a da prolaznika ne ponude. Koliko puta sam to iskusio okrepljujući se vinom, umoran od pješačenja. Mnogi imadu do svojih vinograda prečacima i po 4 sata hoda. Koliko je samo teško takvo obrađivanje.

Vidik je sve širi. Sve je to još Slovenija. Tek iznad sela Premagovaca, koje je označeno na Macanovoj karti, prolazi granica između Hrvatske i Slovenije. Odavde put vodi šumom i za 20 minuta nakon nekoliko zavoja ukazuju se kuće sela Pokleka na državnoj cesti Samobor—Kalje. Ovim se putem ne može zalistati.

Sa posljednjeg zavoja iznenadjuje svakog vidik na dolinu Krke, Savu Krško na Savi, Hrvatsko Zagorje, Zagreb i čitav put od Cerkla. Nad selom se uzdiže čunjasti vrhunac visok 775 m, s kojeg je sve to još mnogo ljepše, veće. Taj vrh dominira cijelim krajem, pa ga se čak i iz vlaka kod Brežica dobro razabire.

Od Pokleka se može dalje nastaviti cestom preko Novih Sela i Budinjaka do Gornje Vasi i dalje. Mnogo bliži put odavle do Budinjaka vodi preko Sičevca, jer se tako skraćuje više od 5 km. S oštrog zavoja iznad sela skreće se s ceste u lijevo niz njive i dalje strmim puteljkom kroz šumu do potočića. Tu je gusta i gotovo nedirnuta šuma. Ogromne bukve, visoke i uspravne, svojim krošnjama prave zeleni svod. U koritu trunu olujama i bujicama srušena stabla. Sve je tih, i gotovo tajanstveno. Uz potočić hodamo nekoliko minuta sve do šumskog puta koji se uzdiže lijevo. Nakon deset minuta hoda izlazi se na njive Sičevca, pa kroz to selo i Bratelje za pola sata vraćamo se do ceste pred Budinjakom. Budinjačko polje bilo je nekada vojničko vježbalište, a visoravan između Sičevca i Bratelja streljište. Postojale su i vojničke postaje, jer je uređenjem Vojne krajine Žumberak pripao Hrvatskoj krajini. Nekadašnja postaja sada je školska zgrada u Mrzlotu Polju. Najstariji ljudi još su mi po sjelčanju pričali o kažnjavanju batinanjem na klupi u Kalju. Za Krajine tamo je bilo i upravno središte.

U Sičevcu (Sječevcu — kako ga nazivaju stanovnici) odmah se zamjećuju stare kuće, brvnare, na kamenim temeljima pokrivenе slamom. Kuće u Žumberku imadu dvije ili tri prostorije. Prva u koju se ulazi jest neka vrsta kuhinje (veža — kako je narod nazivlje). U starijim kućama je taj dio slabije zatvoren, pa se zimi tu stalno osjeća hladnoća, a prodire kiša i snijeg. Dimnjaka te kuće nemaju, pa se u veži čitav strop lašti od čade; često gurne vrata i po koja svinja, i dok je ukućani iz veže ne protjeraju, znade prevrnuti sve zemljane lonce, koje žene rašljama stavljaju u onu

veliku peć, poput krušne. Domaćica je tu izložena hladnoći i dimu, a kod kuhanja mora upotrebiti ne samo spretnost nego i jakost da lonac izvadi. Kako sam stanovao preko 2 mjeseca u jednoj seljačkoj kući, pokušao sam takav lonac koji puta izvaditi iz peći, ako je što prekipjelo, no redovito mi se prevrnuo sa rašljom. Tu treba zbilja znati i umjeti baratati loncima.

Rijetko koja starija kuća imade štednjak. Naišao sam jednom na kuću, gdje je štednjak bio postavljen, ali je bio hladan, jer se upotrebljavala samo ona velika peć. Budući da ta peć grijе drugu prostoriju, sobu, u zimi gori u njoj vatra dan i noć. Loži se velikim komadima drva, poput cjeprica, a sjećam se, da je jednoć u veljači čitava golema bukva tako izgorjela za nekoliko dana.

Djeca i ukućani spavaju za ljute zime često i na peći, a tu se i ozebla domaćica grije nakon boravka u veži.

Obilni obroci hrane uzimaju se 2 puta dnevno, za doručak i večeru. Za ručak se rijetko što pripravlja, a djeca si, ako ostanu sama kod kuće, prže u udubinama peći — pećnjacima — zečak (grašak) i tanke kriške krumpira. U nekim selima, pričali su mi ljudi, nije se do pred rat niti radio, a niti upotrebljavao crveni luk. Kad sam jednoć kazivao kako treba pripravljati neko jelo, odgovorili su mi, da je tako sigurno bolje, no žene im rade ne bi kuhalo, nego da moraju po tim pravilima pripremati hranu. Često je meso tako isprženo, da je posve suho i tvrdo, a zelenje toliko prokuhanato, da izgubi svu svoju hranjivost.

Žumberak je kamenit, pa se i mnogo obuče podere. Djeca su ponajviše bosa, a zimi navuku kakve stare, i za 10 brojeva veće cipele. Često pretrče po snijegu bosa. Čudio sam se malom dječačiću Janku kada je po čitav dan zimi znao skakutati bosonog, a bolestan nije bio nikad.

Poseban je problem voda, koju treba nositi iz kakvih jaruga ili udaljenih izvora. To pomanjkanje vode je i uzrok što pranje nije baš tako često i obligatno, osobito kod predškolske djece.

Sav teret nose žene a i djeca na glavi, naročito oko Kalja i Petričkog Sela, gdje je pitka voda duboko u jarugi. Liječnici su jednom ustanovili da su djevojčice iz tih sela tjelesno slabije razvijene baš zbog tog nošenja. Dakako da je i umni razvoj slabiji.

Šume su bogate raznovrsnom divljači i psi često na domak sela tjeraju zečeve. Kada bukov žir naročito urodi, javljaju se u velikoj množini puhovi. Lovi ih posebnim klopkama, a za jednu noć nahvata ih se desetke. Prije rata seljaci su ih prodavali u Brežicama, pa im je to bilo i vrelo prihoda. Puhovu mast cijene u Žumberku kao dobar lijek za rane, a cipele namazane tom masti postaju gipke i nepromočive. U dupljima starih bukava znade se naići i na nekoliko puhova pri spavanju. Treba ih tada samo oprezno uhvatiti za vrat, jer ako zagrizu i stisnu zube teško ih je otgnuti.

Osim puhova love i kune zlatice. Za debelog snijega traže se tragovi kune. Pojedinci znaju za tragom sate i sate gaziti snijeg i do pojasa, dok ne naidu na duplje u kakovu stablu. Vidio sam kunu rukom uhvaćenu. Dvojica mojih susjeda iznenadili su je u duplju, zabrtvili otvore, a kroz jedan turili zapaljenu gubu. Od dima protjerana, jurnula je kuna na jedini ostavljeni otvor, gdje su je dočekale čvrste ruke.

No često su takva traženja i uzaludna, jer osjetivši opasnost kuna za čas nestane pred očima u gustišu krošnje. Katkada je otvor duplja

visoko, pa se drvo obori. Ako kuna pobjegne, ti se lovci obično vraćaju sa saćima punim meda, koja nailaze u takvim deblima. Pčele naravno pogibaju.

*

Jednak po dužini opisanom putu od Cerkla je put koji vodi također iz Slovenije od Kostanjevice na Krki. Ugodan je naročito ljeti, jer prolazi šumom, a usječen je i ugažen, pa nije potrebna karta. Izlazi na glavnu cestu kod Cerovice između Novih sela i Budinjaka.

Svi ti naznačeni prilazi u Žumberak pružaju pješaku raznolikih zanimljivosti i ljepota, a svakome će koji od tih putova ostati u trajnom sjećanju, ako je njima makar samo jednom propješačio.

Aleksandar Blažuk:

Zimi u Kamniškim Alpama

I protiv naše volje bio nam je put od Zagreba do Kamnika podijeljen u dva dijela. Započeli smo u subotu 29. XII. u Zagrebu od Glavnog do Zapadnog kolodvora, a nastavili slijedećeg jutra opet na Glavnom kolodvoru, no ovaj smo puta uspjeli proslijediti put do Kamnika. Zahvalnost za ovakav početak dugujemo donekle našem vodi putu, a većim dijelom kolodvorskemu blagajniku, koji nije dospio na vrijeme izdati karte. No ta nam zgoda nije uspjela pokvariti naše dobro raspoloženje, jer je ipak unijela nešto promjene u već uobičajenu jednoličnost početaka naših tura. Cilj nam je bio Kocbekov dom na Korošici, a svrha, razumije se skijanje, usponi i što je najvažnije, ugodan doček Nove godine.

Tako smo nas devetero na Staru godinu u jutro, sa jednim danom zakašnjenja obzirom na naš plan puta, pošli uz potočić Kamniška Bela, te kasnije serpentinama prema sedlu Presedljaj (1610 m). Na prve trage snijega našli smo na visini od oko 1000 m, a što smo se više približavali sedlu bivao je svježi sloj pršića sve deblji. Na samom Presedljaju gazili smo snijeg do koljena. Pršić se caklio kao kristal na jarkom visinskom suncu, no zadavao nam je dosta muke dok smo se vukli uz strme obronke Vršića prema Korošici. Nije imao čvrste podloge, pa je bila velika opasnost otklizavanja. Stenući pod naprtnjačama prosječne težine 25 kg (izuzev ženske naprtnjače koje su bile, kao obično, lakše), ne računajući skiję, došli smo konačno već pri zalazu sunca na sedlo među Koroškim vrhom i Dedecom, odakle smo u blagom spustu, prviput ove sezone na skijama, stigli u dom na Korošici.

Kako smo se samo ugodno osjećali u toploj kuhinji kada smo skinuli s leđa naše »ormare« — naprtnjače i ispraznili polovinu 10-litarnog lonca čaja! Mislim, da je jednako radostan bio i opskrbnik Johan, što nije ni čudo: već je tri sedmice bio sam na kući, a jedini mu je drugi vjerni pas Savica. Da nismo došli, dočekao bi, kaže, Novo ljeto sam, a slijedeće jutro vratio bi se u dolinu. Ovako je ostao zajedno s nama još šest dana.

Već kod prvog susreta s opskrbnikom osjetio sam kroz tvrdo gorštačko lice blag izraz njegove dobre čudi. U toj divljini i prirodnoj pustoši

ljudi su naoko tvrdi, no u surovoj životnoj borbi iskristalizirali su se njihovi karakteri, a prirodna jednostavnost oplemenila je njihove osjećaje. Začudila me njegova samoća ovdje, gdje je potpuno odrezan od svijeta kad zapadne snijeg; kako ga ne muči tjeskoba i osamljenost! No nakon par dana osjetio sam i sam da čovjek ovdje nije osamljen. Naprotiv, držim da bi se mnogi od nas u gradskoj vrevi među gomilom ljudi mogao osjećati osamljenijim i neznančnjim, nego ovdje među kamenim gorostasima. Priroda govori svojim oporim jezikom koji je, za razliku od ljudskog, uvijek iskren. Bijesan zviždak vjetra te večeri budio je u meni možda plemenitija čuvstva od izvedbe kakvog klasičnog djela u koncertnoj dvorani.

Kuhano vino nakon obilne i dobre večere otjeralo je iz nas osjećaj umora, pa je naše društvene u raspoloženju dočekalo prve časove 1952. godine. Naš se doček ne bi mogao usporediti s velegrađkom bučnom svirkom jazza i plesovima; naša se radošt nije očitovala u buktanju temperamenta, već je ostala duboko u nama. Iskrenost doživljavanja je većim dijelom sakrivena u dubini čovječjih osjećaja; kao i ledenoj santi, tek joj je jedanaestina na površini.

Kad smo se probudili u Novoj godini bilo je već gotovo podne. Dan je bio krasan, bez oblaka i bez vjetra. Svježi je snijeg bio već nešto nabijen od ranijeg vjetra i vrlo povoljan za skijanje. Ja sam se odvojio od skijaške grupe i krenuo na Lučki Dedeč (2033 m). Sam je uspon istočnim rubom dosta lagani, bez većih teškoća. Pogled s Dedeca otvoren je samo prema jugu na magleno more, koje je prekrilo cijelu dolinu Save i Ljubljansko polje, dok je pogled na sjever i zapad bio sakriven grebenom od Ojstrice i Planjave prema zapadnom luku Kamniških Alpa. Tako sam prvi dan ove godine započeo u planinarskoj simbolici skromnim, ali lijepim alpskim usponom. Posjet na taj vrh izveli su istog dana i četvorica iz naše grupe, no sa zapadne strane, te se već po mrkloj noći spustili na Korošicu.

Vjetar je te noći bio snažan. Kao da je htio nadoknaditi snagom to, što ga nije bilo cijeli dan. Lupao je svom žestinom o krovni lim, pa sam vjerojatno zato i sanjao o strašnom bombardiranju čuvši kroz san te zvukove. No slijedeći dan, srijeda 2. siječnja, bio je opet vedar i miran. Vrijeme, kakvo smo samo mogli poželjeti. Davali smo ipak prvenstvo usponima pred skijanjem i krenuli nas sedmorica na Ojstricu (2349 m). Koliko je snijeg bio za skijanje odličan, toliko je bio za uspone vrlo slab. U još nepotpuno slegnutom pršiću propadali smo prosječno do koljena, a mjestimice i više, gotovo do pojasa. Teren koji smo birali za uspon bio je relativno blagog nagiba, tako da uz ovaj još uvijek dovoljno tanki sloj snijega, koji se držao na padinama, nije bilo opasnosti od usova. Pred samim vrhom u nešto strmijim stijenama svježe napadali pršić već je otklizao, tako da smo imali i djelomično čisti kamen. Taj je dio uspona, već obzirom na uže, koje su ovdje morale neke naše grupe upotrebiti, imao u sebi nešto visokoalpskog. Moje su hlače, napijene vodom otopljenog snijega a kasnije zamrznute, izgledale poput dviju cijevi. No ima to i svojih dobroih strana. Led je dobar toplinski izolator, te čovjeka taj tvrdi oklop oko nogu štiti od hladnoće, a naročito je nepropustan za vjetar. Nakon 3 i pol sata uspona bili smo na vrhu Ojstrice. Prvi je od nas stupio na vrh naš »čvarak«, naime kolegica Neda, koja je taj dobronamjerni

pridjevak dobila, u povjerenju, obzirom na odnose svojih dimenzija. Ona je vjerojatno bila i prva žena, koja je ove godine stupila na jedan vrh u Kamniškim Alpama. Moram ovih nekoliko riječi posvetiti njoj, obzirom na njene zasluge za veselo raspoloženje cijelog našeg društva.

Lijepi vidici prema visokim Turama u Austriji na sjeveru i Pohorju na istoku, te na zapad prema Planjavi i Savinjskom sedlu, nisu nas mogli zadržati dulje vremena na vrhu. Hladan je vjetar bio jači, te smo morali odmah silaziti. Povratak je zaista bio kratak. Za pola sata smo, vozeći se nešto na hlačama ili klizeći zajedno s labavim snijegom, bili kod kuće. Da je bilo još više snijega bio bi to krasan spust sa skijama.

Tek što se spustila noć, vjetar je opet počeo svoju pjesmu. Rijetko sam kada doživio tako snažan vjetar kao ovdje, a držim da je tome uzrok što je Korošica baš jedno prelazno sedlo iz doline Kamniške Bistrice prema Robanovom Kotu, pa nastaju jaka zračna strujanja. Kad smo se probudili idućeg jutra, u našoj je spavaonici bilo kod prozora dosta snijega, kojega je vjetar napuhao unutra unatoč zatvorenog prozora i drvenih kapaka. Vani je bila snježna vijavica, pa se nije moglo vidjeti niti na 10 m udaljenosti. Novoga je snijega napadalo oko 30 cm, a nije prestao padati cijeli dan. Dosadilo nam čekati u kući, pa smo poslije podne ipak izašli malo na skijanje. Slučajno sam se kod jednog spusta nešto više odvojio od grupe, te sam dozivanjem morao ustanoviti smjer u kojem se nalaze ostali. U takvoj mećavi čovjek uopće ne vidi, niti ima osjećaj smjera vožnje; čini se kao da lebdi u nekom snježnom oblaku. Na sreću u ovoj kotlini Korošice nema opasnosti da čovjek zaluta, ako dobro pozna okolni teren, a barem od prilike znade smjer sjevera. Za kratko vrijeme skroz promrzli vratili smo se u kuću. Borovina u peći ubrzo nas je svojom toplinom ugrijala, a veselo pucketanje vatre stvorilo je toplinu i u našim srcima. Veselje nam je još poraslo kad smo od naše domaćice Štefice saznali da su večeras na jelovniku palačinke. Glavni kuhari bili smo kolegica Štefica i ja. Ona se bavila oko pripreme, a ja pečenjem. Istina, bile su debele kao najmanje tri palačinke uobičajene debljine, no iako su neki mrmljali, nitko nije ostavio svoj dio. Ti mali kuharski poslovi unesli su su domaće raspoloženje u cijelo društvo, a morale su se na koncu i na tom području očitovati naše planinarske sposobnosti. Jer pravi planinar mora biti snalažljiv u svakoj situaciji koja ga može zadesiti u planini. Kako je samo bilo šaljivo iduće večeri promatrati našeg Ivu kako se svom ozbiljnošću uživio u miješenje kruha, kojeg nam je uzmanjkalo iz naših zaliha. Dobrom Johanu za lijepo gostoprимstvo i slobodnu upotrebu svih kuhinjskih rekvizita odužili smo se redovnim pranjem posuđa svake večeri. Od toga se posla nije mogao nitko izvući.

Posljednji dan našeg boravka na Korošici osvanuo je opet lijep kao i prvi dan. Množina svježeg snijega nije dozvoljavala uspon na Planjavu, koji smo imali eventualno u planu, pa smo cijeli dan proveli u skijanju.

Kako su nam zalihe u naprtnjačama i novčanicima bile pri kraju, morali smo u subotu 5. I. krenuti kući. Vraćali smo se po krasnom vremenu istim putem preko Presedljaja u dolinu Kamniške Bistrice.

Na skijama smo se spustili sve do potocića Kamniške Bele, dok je tragova snijega bilo sve do Kamnika i Ljubljane. Vozeći se u zagrijanom kamniškom vlaku, redale su mi se u mislima slike sa ove ugodne ture i sjećanje na lijepo gostoprимstvo opskrbnika s Korošice.

Prvi put na Bijelim stijenama

Bijele i Samarske stijene ubrajamo među najosebujnije gorske kose Velike Kapele, koja se proteže u dužini od 40 km od sjeverozapada prema jugoistoku. Veliku Kapelu dijeli od planinskih sklopova Gorskoga Kotara Lujzinska cesta¹ između Ravne Gore i Mrkoplja; na zapadu i jugu omeđuje je Josipova cesta², a na istoku rijeka Dobra i ogulinsko-oštarijska Krška ploča. Bijele i Samarske stijene zauzimaju veliki prostor, po prilici 4 km². Protežu se poput Velike Kapele od sjeverozapada prema jugoistoku među Bjelolasicom na istoku i Bitorajem na zapadu. Njihov okoliš je nadaleko (oko 10 sati hoda) bez kuća i kućića, što uvelike oteščava dulji boravak, a i pristup k njima. Poznata su tri pristupa: Jedan istočno iz Jasenka, ovećeg ličkog sela na cesti, koja vodi iz Ougulina u Novi. Ovaj je pristup ugodan i nimalo naporan. Za tri sata smo u Hirčevoj kući, u srcu Bijelih stijena u blizini njihova najvišeg vrha (1335 m). Druga dva pristupa nalaze se na sjeverozapadu: jedan vodi iz Begovog Razdolja, najvišeg planinskog sela u Hrvatskoj (1090 m), a drugi iz sela Tuk preko Matičeve poljane, kojom prolazi t. zv. Begova cesta, od koje se na 15-om kilometru odvaja nogostup, koji će nas dovesti do Hirčeve kuće. Oba su ova pristupa ljepša i zanimljivija od onoga iz Jasenka, iako su dulja i napornija.

Početkom rujna 1935. g. pošli smo nas četiri planinara iz Tuka put Bijelih stijena. Šutke žurimo lijepom Matičevom poljanom, koja se proteže pod brdima Maj i Bjelolasica. Okružuju nas tamne crnogorične šume; uz rubove ceste primjećujemo jele visoke i do 40 m. Podnevno sunce pali, ni najmanji vjetrić ne ublažuje žegu. Neka tjeskobna tišina vlada šumom. Iza visokih krošnja skupljaju se tamni oblaci, dok se u daljinu čuje grmljavina.

Nije prošlo ni pola sata i već nas je stigla oluja. Usred bijela dana obavije nas tmina, silan vjetar zahoji, lomi granje, munje paraju tamne oblake, gromovi tutnje bez prestanka, gusta se kiša spusti. Stisli smo se u neku malenu pećinu, pomno sakrivši okovane cipele i štapove, jer su munje udarale u neposrednoj blizini. Kad se nakon jednog sata oluja nešto stišala, nastavili smo put usprkos kiši. Mrzovljeno gazimo blatnom cestom, kiša nam je sasvim promočila odijela. Siva se magla počela šuljati među drvećem; približavala se večer. Najednom primijetimo u daljini plamen velike vatre. Odlanulo nam je, tamo su sigurno šumski radnici. Nismo se prevarili, zaista su to bili oni i primili nas gostoljubivo pod svoj čadavi krov, skuhavši nam još masnu palentu. Vatra je bila golema, gorjele su čitave cjepanice. »Moramo paliti vatru zbog zvjeradi, medvjeda i vukova, koji bi inače napali blago«, tumačili su radnici. Moj ležaj bijaše u blizini vatre, pokraj telića Perana. Naskoro se opet sve stišalo. Umorni ljudi spavaju, vatra plamsa i tiho pucketa, tužno rominja kiša po trošnom krovu.

¹ Lujzinska cesta je prelijepa gorska cesta. Sagradio ju je 1803. g. pukovnik Vukasović, a vodi iz -Karlovca na Rijeku.

² Josipovu cestu sagradio je 1833. zasluzni major Kajetan Knežić; ona spaja Karlovac sa Senjom.

Osvanulo je tmurno jutro, a kiša je još uvijek padala. Uspon na Bijele stijene nije se mogao izvesti. Krenuli smo natrag u Tuk gazeći bujicu preko koljena. Tako je naš prvi pokušaj uspona na Bijele stijene svršio neuspjehom. Međutim nismo mirovali.

Slijedeće godine evo nas opet preko Matičeve poljane u pratnji dvojice dječaka, sinova lugara iz Mrkoplja. Bio je lijep ljetni dan u mjesecu srpnju, nebo bistro bez oblaka. Dječaci nam predlažu, da idemo pod Samar, tamo ima vode »živulje«. »Nije daleko, a voda je zaista izvrsna, ni bunari³ iz Jasenka ne žale truda, te hodaju svojih osam sati, samo da ugrabe ove čudotvorne vode« — pričali su dječaci. Ovo je jedino vrelo na daleko i široko. Na Bijelim i Samarskim stijenama nema žive vode, u ponorima ima snijega, a kraj Hirčeve kuće uredena je cisterna. Međutim nismo poslušali dječake i krenuli smo dalje.

Nakon tri sata hoda pojavile su se iznenada kamene gromade. Ostavismo Begovu cestu i podosmo nadesno nogostupom. Uska staza vodi gustom, tamnom šumom, tako da se svijetli sunčani dan preobrazio u sumrak. Ne čuje se ni glas ptice, ni zvijeri, ni šum vjetra, ni žubor vode — u gluhoj smo prašumi. U krošnjama stoljetnoga drveća kao da prolazi šapat nekog nevidljivog bića, podilazi nas čudan osjećaj kao da nas prate nečije tajanstvene stope. Šuma je miješana, uz bukvu dolazi jela i omorika, a mjestimice opažamo visoka stabla gorskog javora (*Acer pseudoplatanus*). Put je često zakrčen povaljenim stablima, sad prelazimo preko, a sad ispod njih. Mjestimice je šuma tako gusta, da nekoji od tih oborenih orijaša nije mogao pasti na zemlju, već se naslanja na drugo drvo. Takva su povaljena stabla leglo štetnih kukaca, te mogu uslijed toga nastati upravo katastrofalne zaraze.⁴ Približavamo se podnožju kukova, gdje nestaje šume. Bukva prelazi u kosodrvinu, jela iščezava, mjestimice nalažimo tisu. Jedino se omorika uhvatila u koštar s nepogodama vremena, ona odolijeva buri i oluji, te se popela sve do samih vrhova. Na podnožju kukova počinje drugi vegetacioni pojas, koji se prostire od podnožja do vrhova. Pojavljuje se alpska flora. Na malenim proplanцима, koji su se uvalili pod stijene primjećujemo preko metar visoke stabljike srčenika (*Gentiana lutea*), čiji korijen služi za ljekovitu rakiju. Mjestimice sve se plavi od alpskog kotrljana (*Eryngium alpinum*). Ovu sam biljku tako bujno i obilno zastupanu našla samo još na Črnoj Prsti u Julijskim Alpama. Botanički su Bijele stijene dosta slabo ispitane i od domaćih i od stranih prirodoslovaca. Prvi je ovuda botanizirao 1899. g. D. Hirtz⁵.

Naš put biva sve teži, treba savladati zapreke divljeg, razderanog terena, punog škrapa, žlijebova i ponikava. Veremo se od gromade do gromade među visokim stijenama, koje se dižu s obje strane naše staze, okomito preko 60 m u vis, žljebaste, raspucane, isprane od vode, bijele se poput snijega, a u pukotinama raste po koji busen oštре trave i plave se kampanske. Obilazimo oprezno ponikve i duboke provalije, u kojima svjetluca snijeg, jer u ove dubine ne dopire sunce. Iznad tamne šume diže se na istoku najviši vrh Bijelih stijena. U njegovoj blizini je cilj našeg puta,

³ Bunari su seljaci iz Jasenka, koji beru bunu ispod Bijelih stijena. Bunom nazivlju vеlebilje gorsko (*Atropa Belladonna*). Ova se biljka bere u ljekovite svrhe.

⁴ Vidi Dr. Miroslav Hirtz: Bijele Stijene. Hrv. Planinar br. 7, g. 1923.

⁵ Vidi Dragutin Hirtz: Prirodni zemljopis Hrvatske 1905. i Dragutin Hirtz: Novi prilozi hrvatskoj flori III. Bijele Stijene. XXX. god. Glasnika Hrv. prirodoslovnog društva. 1923.

Hirčeva planinarska kuća. Već se hvatao mrak, kad smo konačno onamo stigli. Kuća je vrlo zgodno smještena, usred čistine, opkoljena šumom i visokim stijenama, koje stvaraju prirodno zaklonište. Kuća je neopskrbljena, drveni su ležaji tvrdi, bez slame i lišća, pa ipak kolika blagodat, kad se iza napornog puta nademo pod krovom. Doskora je na ognjištu veselo plamsala vatra, a fini miris crne kave liječio je moju glavobolju.

Rano ujutro, prije izlaza sunca penjemo se na glavni vrh. Kako nisam imala papuče, ne dospjeh do vrha; ipak sam naišla na mjesto, odakle se pružahu daleki i široki vidici. Iznad tamnih šuma nižu se snježno bijeli kukovi, tornjevi, tornjići, stupovi, gromade nalik na razvaline sredovječnih gradova, strši Zub do zuba poput orijaške pile, a obasjani prvim tracima sunca. Medutim ovi fantastični oblici u vezi su sa strukturom kamenja, koje pripada formaciji Jure,⁶ a sastoje se od slojanih vapnenaca (krečnjaka) ili od gromadastih vapnenih breča (kršnika), od kojih su građene Bijele stijene. Kršnici stvaraju one neobične oblike stoga što su vrlo čvrsti i jednolični, pa stvaraju znatni otpor rastrošbi, koja može da djeluje samo u smjeru pukotina odlučivanja.⁷ Na sjeverozapadu ugledam Boce, na čijem se podnožju proteže duboka uvala, koja dijeli Bijele stijene u dva dijela: u jugoistočni i sjeverozapadni dio. Nekada su se ovuda prostirala duboka mora; náuka ih poznaje pod imenom »mezozoička mora«, iz kojih su se u dugim razvojnim dobama taložile poput Velebita i Velike Kapele i ove gorske skupine. Na današnji oblik Bijelih i Samarskih stijena djelovale su tektonske sile i rastrošba.

Prenuo me je tugaljivi glas osamljene planinske ptice, a visoko u plavetnilu neba kružio je orao. Zaista, ovaj gorski kraj krije u svojoj nepristupačnosti praiskonsku divlju prirodu prašume, te je kao takav stvoren za nacionalni park. Nekoliko godina kasnije, 1938. g. kaže dr. Miroslav Hirtz u glasniku »Zaštita prirode« za Bijele stijene doslovce ovako: »Upravo idealni rezervat tipa prašume, gdje bi imalo biti izlučeno svako presizanje kulture, imamo u Bijelim i Samarskim stijenama, gdje je divlja priroda ostala do danas nepromijenjena od utjecaja ljudskih zahvata i kao takva predstavlja jedan idealni ambijenat za uzdržavanje planinskog života prašume.«

Međutim su se moji planinarski drugovi povratili s vrha. Donijeli su nekoliko vanredno lijepih primjera runolista. Spremali smo se polagano na povratak. U gustoj, zelenoj travi pokraj nakapnice primijetih a'pinskog daždevnjaka (*Salamandra atra*), koji je posve crn. Tamnoj prašumi Bijelih stijena vrlo dobro pristaju neki melanotički t. j. crni životinjski oblici, tako da su ovdje vjeverice kao ugalj crne, a jedna vrsta riđovke (*Vipera prester*) je crne boje, pa i medvjed ima gotovo crnu dlaku. U razgovoru i čestom odmaranju stigli smo tek pod večer u Mrkopalj, gdje smo se srdačno oprostili od naših pratilaca. Visoko na vozu sijena krenuli smo u Lokve, gdje smo običavali ljetovati. Ležeći poleđice na mirisavom sijenu, gledam zvijezde, kako tiho kruže vječnim svojim stazama. Na jugoistoku odrazuje se uska pruga brda; to nam Bijele stijene šalju svoje posljedne pozdrave.

⁶ Formacija Jure jest najznačajniji period srednje geološke dobe naše zemlje t. z. mezozoičke dobe. Ova nam je formacija ostavila silni morski talog u obliku vapnenaca i pješčenjaka.

⁷ Vidi Dr. Josip Poljak: Rastrošba kamenja, XXI. god. Prirode 1931. i Dr. Josip Poljak: Bijele i Samarske stijene, XIV. god. Prirode 1924.

Na Storžiču (2142 m)

Čekali smo strpljivo cijelu zimu, da dođe povoljno vrijeme, koje bi nam omogućilo zimski uspon u slovenskim Alpama. Došlo je konačno, iako već u kasno proljeće. Cijelu sezonu bilo nam je onemogućeno poduzimati zimske uspone zbog velikih količina snijega, koji se je nagomilao po brdima, te se u većim ili manjim lavinama rušio u doline, noseći sa sobom sve što mu je bilo na putu. Više smo se puta pokušali približiti podnožju kojeg privlačivog vrha, no svaki su nas puta iskusniji slovenski planinari odvraćali od toga, a uvidjeli smo i sami, da je to nemoguće, te smo se zadovoljili skijanjem. No sada, na domaku ljeta možemo u Alpama poduzimati zimske uspone.

Tako je naša grupa koncem maja krenula iz Rijeke do Ljubljane, zatim drugim vlakom do Kranja, gdje smo još jednom presjeli za Tržič. U Tržiču na stanicu dočekala su nas dva planinara iz SPD-a Tržič, kojima je samo društvo povjerilo zadatak, da podu s nama na vrh Storžića. Već ranije nam je bilo poznato, da se zimski usponi na Storžić ne smiju poduzimati bez vodiča od g. 1937., kad je velika snježna lavina oduzela živote sedmorici slovenskih planinara, čiji smo lijepo uređeni grob posjetili u Tržiču. Na grobu se nalazi veliki kameni kip, koji pokazuje rukom vrh ponosnog Storžića. Na grob nezaboravnih drugova planinari uvijek donose svježe cvijeće.

Pogledali smo lijepo uređene prostorije PD-a Tržič, te iza skromne večere krenuli smo u 9.30 cestom prema Storžiću.

Nakon tričetvrt sata laganog uspona krenuli smo na uski šumski put preko mosta, ispod kojeg šumi potok. Put je sve strmiji, na mjestima poplavljen vodom, koja se naglo nizbrdo ruši, i mjestimice izlazi na put. Noć je tamna, a šuma, koja se svojim gustim granama nadvila nad nas, posve nam je sakrila nebo, tako da katkad nismo vidjeli niti jedan drugoga, ravnajući se po bijelim dokoljenicama i košulji pred sobom. Iz šume popnemo se na malu zelenu visoravan, na kojoj raspoznamo dva drvena sjenika. Ulazimo opet u tvrdnu šumu, iz koje izlazimo upravo pred novosagrađeni još nedovršeni veliki dom. Puna dva sata trebali smo do doma, koji leži na 1000 m visine. Nakon što smo se okrijepili toplim čajem i kolačima legli smo, svjesni, da nas sutra očekuje još mnogo više i ljepše.

Drugog dana digli smo se u 5 sati i svakome je bilo prvo, da upravi pogled na nebo, jer je još jučer bilo dosta naoblaćeno. Izašavši pred dom, pružio nam se veličanstven pogled na strmi i pomoćni Storžič, po kojem su se vučle lagane magle, a nebo je bilo čas vedro, čas zastrt oblacima. No ti nam oblači baš nisu zadavali previše brige, jer su samo prolazili nad nama, i daleko se gomilali, ostavljajući krasnu plavu vedrinu. Uzeli smo cepine i dereze, i krenuli oko pola šest. Odmah kod doma vidimo strahoviti učinak lavina, koja se je ove zime survala sa vrha Storžića i uništila krasnu šumu oko staroga i novog doma. Gazimo tvrdi snijeg, veoma povoljan za hodanje. Naglo i vrlo strmo se dižemo. Pružaju nam se sve ljepši i ljepši vidici, te se svaki čas čuje po koji usklik udjivljenja. Okrenem se natrag i opazim Triglav u svoj svojoj veličajnosti, pun sni-

jega i sunca, dok smo mi bili još u sjeni. Skrenem pogledom desno, gdje se sasvim blizu i strmo uzdiže Košuta, dok nam lijevo zatvaraju vidik strme stijene Storžića.

Računali smo doći na vrh oko 9 sati, jer su nam tako rekli u domu. Sve strmije se dižemo kroz tzv. »Žrelo« dok ne stigosmo na najjaču strminu, i ne ugledasmo bijeli vrh Storžića, sa porušenom drvenom piramidom. Za 10 minuta evo nas na samom vrhu, gdje su nam Slovenci stisli ruke, iznenađeno pogledavši na sat, koji je pokazivao samo 8 sati, a to znači prema prijašnjem računu jedan sat više sunčanja na vrhu. Stajali smo sretni i udovljeni. Dereze nismo uopće trebali, jer je snijeg bio vrlo siguran i čvrst.

Na vrhu smo doživjeli još jedno veliko iznenađenje, koje nismo očekivali. Po strmom snježnom rubu s druge strane vrha htjeli smo potražiti zgodno mjesto za sunčanje, zaklonjeno od vjetra, kad u prostoru između izbočenih stijena kroz koje se je vukla prozirna maglica, nošena laganim vjetrićem, i kroz koju su se probijale sunčane zrake, primjetimo krug najljepših sjajnih boja, sa promjerom oko 7 metara. U tom smo krugu opazili sebe kao u ogledalu. »Alpska gloria!« uzviknem sva sretna od ushićenja. O tome smo samo čuli pripovijedati, ali usprkos čestog boravka u Alpama nismo imali prilike da vidimo takova šta. Tomšić, vođa naše grupe, priča nam, da je tu rijetku igru prirode vidio Whymper sa svojim drugovima prije nesreće, koja ih je zadesila na Matterhornu. Još uvijek kao očarani gledamo tu velebnu pojavu. Podignem cepin, i jasno ga vidim u onoj maglici, okruženoj krasnim duginim bojama. Od cepina su se odbijale sunčane zrake u svim pravcima. Oduševljenju nije bilo kraja. Kad je čarobna slika nestala, spustisemo se sa snježnog krova u zaklonište, da se malo odmorimo i založimo iz svoje torbe. Nakon toga svaki je potražio zgodan smještaj za sunčanje. I u tom položaju pružao nam se je lijep vidik. Grintavec sa surom Kočnom strši iznad bijelih oblaka, koji ih za čas prekriju, da se malo zatim opet prikažu. Izgledalo je kao da se igraju s nama skrivača. Ležali smo na suncu zatvorenih očiju, i svako se za sebe bavio mislima, što smo danas doživjeli u veličanstvenoj prirodi.

Nažalost primjetili smo, da nam se približava čas povratka. Brzo su prošla ta dva sata na vrhu. Još smo se slikali, i zatim se pokušali spuštati sa cepinom, jer su s nama bila trojica novajlija, koji su i u baratanju cepinom bili početnici. Išlo je dobro; no ipak je pao prijedlog, da se navežemo, jer su i suviše strmi tereni da početnike pustimo bez osiguranja. Prijedlog je bio usvojen, i tako smo se navezali po dvoje, te je svaki imao po cijelu dužinu konopa da se »vozi«, dok ga je drugi osiguravao. To je bilo potrebno već i zbog samog vježbanja. Koliki nam je užitak pružilo to spuštanje! Kad je nestalo one najjače strmine, odvezali smo se, i klizili slobodno sve do zelene trave, po kojoj su se rascvjetale žute jagorčike i sitni plavi enciani.

Evo nas u domu. Kratak odmor, ručak, i mi se oprštamo od naših pratilaca koji ostaju još cijelo poslijepodne skijati, i od simpatične opskrbnice doma. Još jednom bacimo pogled na ponosni vrh Storžića, te kre-nemo šumskim putem, kojim smo jučer došli iz Tržića.

U vlaku do Ljubljane uživali smo ponovno u vidiku koji nam se pružao redom: Storžić, Kočna, Grintavec, Kalški Greben, te malo dalje Brana, Kamniško sedlo, Planjava i Ojstrica u sjaju sunca na zalazu.

Moji susreti sa životinjama

Razna veselja doživljujemo u prirodi. Poznat je onaj osjećaj zadovoljstva, koji imamo, kad se nalazimo na vrhu planine, među oblacima, daleko od gradske buke i ljudi, okruženi beskrajnim prostorom i veličanstvenom tišinom. To je poseban, svečani osjećaj.

Ali prije nego se dočepamo vrha, imamo svu silu drugih doživljaja, u kojima uživamo. To su svježa jutra, rosni travnjaci, potoci koji žubore, šareno cvijeće, kukci, leptiri i razne druge stvari, kojima obiluje priroda.

Jedno od veselja, koje na planinarenju doživljujemo jesu i susreti sa životinjama. Oni su iznenadenja, radi kojih nam pojedini izleti gdjekada ostaju u osobitoj uspomeni, pa ih znamo po njima i posebno zapamtiti: to je bilo onda, kada smo vidjeli onog zeca ...

Kao dijete bio sam okružen životinjama, pa su mi one i danas ostale mile. Zato su mi i izleti, na kojima sretrem kakvu životinju, više dragi nego ostali.

A imao sam raznih takvih susreta.

Jedan, kojim se mnogo ponosim, bio je na Čvrsnici u Hercegovini. Iz Jablanice sam se ranom zorom otputio prema lovačkoj kući na Drijenjaču. Nakon koja 2 sata hoda, u gustoj šumi daleko od svake ljudske nastambe, skočila je sa jednog drveta životinja, kao neka crveno-smeda mačka, sa osobito visokim nogama. Nakon striješena izgledala je vrlo neprijateljski. Par sekunda me prijeteći gledala, a onda nestala. Tek kada je pobegla, trgnuo sam se i stao čudeći se pogodači, što je to bilo. Po svom izgledu stvor je bio sličan mački, ali kako bi došla pitoma mačka ovamo u te visine? Ni divlja mačka nije bila, — po šiljatim ušima i visokim nogama razlikovala se od nje. Pripovijedao sam sutradan lugaru o tom susretu i opisao mu životinju. Rekao je da bi to mogao biti ris, jer da ih na Čvrsnici još ima.

Mislim da sam među rijetkim, koji su vidjeli risa. Do konca prošlog stoljeća risova je bilo po šumama čitave Evrope, a danas ih ima samo još u istočnoj Evropi i nešto u zabitnim gorama Balkana.

Novo doba kao da nije sklono samoživim, sebičnim i nedruštvenim pojedinциma. Tako je, čini se i među životinjama, pa se zato i naš ris morao sve više povlačiti, da konačno polako izumre. Bio sam zato veseo kada sam ustanovio, da sam video jednog od posljednjih njegovih potomaka u slobodnoj prirodi.

Čvrsnica je slabo posjećivana planina, pa je uslijed toga zadržala svoj divlji i osebujni izgled. Baš što se životinja tiče, ima tamno primjeraka, kojih drugdje već davno nema, ili su vrlo rijetki. Pod večer, u sumrak, istoga dana imao sam još jedan neobični susret. Bio sam u šumi, kraj jednog stabla. Na sebi sam imao zelene hlače i kaput sivo-zelene boje. Stajao sam mirno, pa me je radi tame i iste boje okoline teško bilo opaziti. Ne znam odakle, ali odjedamput, u udaljenosti od par koraka, predamnom se stvorila jedna — divokoza. Bio sam iznenaden, a čini se i ona. Dugo smo se mirno gledali. Nakon nekog vremena, što smo se promatrali, meni je postalo neugodno. Nisam znao što ona kani, ne misli li me napasti? Pomaknuo sam se, ali time se — priča rasplinula. Moja koza, koja me svojim dugoljastim zjenicama tako značajno gledala, u tren je oka nestala. Kako je nenadano došla, tako se netragom izgubila.

Drugi sam puta divokozu video na Mojstrovki. Bio sam upozoren na nju, dok je još bila daleko, pa sam je imao prilike dugo promatrati. Spuštalas se s vrha u smjeru prema Vršiću. Uznemirena prisutnošću ljudi, u najbržem je trku, nedaleko mene, projezdila. Pratio sam je dugo očima, i uživao u njenom trčanju. Koliko god iz bliza izgleda zdepasta i možda teška, toliko je laka i otmjena u trku. Ali — veselilo me vidjeti, kako se je ipak nekoliko puta, prigodom uspona, zaustavila i odmarala. Znači da i za nju, kojoj je to svakodnevni posao, uspon znači napor, — da i ona dobije lupanje srca i da se zapuše, a da joj nije penjanje samo zabava, kako to izgleda, kad je promatramo na kratkim stazama.

Osim sa divljim, imao sam i zabavnih doživljaja sa domaćim, pitomim životinjama. Vraćao sam se sa Grajščice prema Srednjem Vruu iznad Gozd Martuljka. Na gorskim pašnjacima, kako to obično biva, pasle su raštrkane ovce, koje su tamo prepustene same sebi. Mnogo sam puta sretao ovakve čopore ovaca, razasute po obroncima planina, kako lutaju naoko i pasu mršavu travu. Drže se u blizini kakva izvora ili čatrnje, a pronadu si i skloništa gdje se skrivaju za vrijeme oluje i nevremena. Njihova omiljela pebivališta lako je ustanoviti po

obilnim ostacima izmetina, a to su obično baš zgodna mjesta, gdje vlada zavjetrina, koja su izložena suncu ili pak ima hлада, pa se čovjek čudi, kako su mudro odabrale i pronašle takvo mjesto.

Ali ovog puta susret nije završio kao obično. Ovcama je bilo ili dosadno, pa su se poveselile društvu, ili ih je pastir naučio da im nosi soli, — kad su tako veselo i prijazno došle preda me. Bilo je ljeto, vruć dan. Ja sam imao kratke hlače i gole noge. Od vrućine i napora mnogo sam se toga dana znojio. Ovce su me za čas opkolile, da se nisam mogao kretati. Bio sam njihov zarobljenik. Pomisili biste, da nije velika neprilika biti zarobljenik ovakvih dobroćudnih i blagih stvora, ali bilo je ipak neprilično. Ovce su osjetile slan okus mojih nogu, pa su me stale milo lizati. Upravo su se otimale za mene, koja će me bolje olizati. Ovo me je milovanje jako škakljalo, ali kako ih je bilo oko mene mnogo, nisam mogao uteći. Nije mi preostalo drugo, nego da dižem sad jednu, sad drugu nogu i da se smijem. Tek kada su zadnji ostaci soli bili skinuti sa mojih nogu, mogao sam se oslobođiti. Moj suputnik, koji je čitav prizor gledao iz daljine, nije se mogao dosjetiti o čemu se radi, pa se čudio mom ponašanju i tako vedrom raspoloženju. Kasnije smo se mnogo puta zajedno smijali ovom neobičnom događaju.

Jedan veseli doživljaj, koji gotovo sliči, radi svoje neobičnosti, nevjerojatnim lovačkim pričama, imao sam sa jednim teletom. Išli smo po Karavankama sa Stola prema Golici. Umorni, sa teškim torbama, uspinjali smo se jednom prosjeklinom. Oko nas su pasla goveda, junice i telad. Objesno raspoložen, uhvatio sam se jednom teletu za rep, žečeći ono što se doista i zabilo: Kad sam tele uhvatio za rep, ono se prestrašilo i iz petnih žila se upelo, ravno uz brijeđ. Tako me je kojih deset metara vuklo. I dalje bi me bilo nosilo, da me nije zapekla savjest što izrabljujem slabo tele, dok ima drugih, jačih. Ispustio sam tele, u nadi da će druga goveda učiniti isto, ako ih uhvatim za rep. Ali to se više nije ponovilo. Stariji se nisu prestrašili, nego mirno okrenuli u stranu, kroz trnje, i tako me se riješili.

Na Medvednici kraj Zagreba, u predjelu Lipe, odmarao sam se jednog kasnojesenskog dana, ležeći na zemlji. Dan je bio dosta hladan, ali ja sam bio toplo obućen, pa sam zaspao. Iz sna me nešto probudilo, nešto me neugodno hladno smetalo u rukavu. Što je bilo? U mom rukavu, baš neposredno na mojoj koži, smjestio se jedan sljepić — i grijavao se. Čuo sam već da ovakvi gmazovi ne zaziru od ljudskog društva i da se zmije rado smnješte u nastambu ljudi u šumskim predjelima, ali meni je taj nenadan posjet bio neugodan. Izbacio sam ga iz svog rukava i udario. Pogodio ga, ubio. Kada sam gledao njegovu krvavu glavu, odmah sam se pokajao, ali nije se više dalo popraviti. Srdžba me prošla, a lešina koja je pokraj mene ležala teretila je moju savjest: Jadnik, došao tražiti malo topiline i s povjerenjem se meni predao, a ja sam s njime tako grubo postupao. Pa on nije kriv, što je mala nakaza bez nogu! Male su mu crne očice ipak mile, a najviše čime me pobijedio, bila je njegova naivna nuda, da će u meni, kao većemu i jačemu, naći pomoći i zaštite — koju mu ja nisam ispunio. To je ono što mi nije dalo mira!

Neugodan susret na planinarenju je zmija otrovnica.

Prvi put sam je vidio jednog vrućeg ljetnog dana u Bosni, kraj jezera u Jajcu. Bila je svijetlosive boje sa crnim rombima na leđima, savijena u klupku, sa uzdignutom glavom. Boje kao njena okolina, teško ju je bilo opaziti. Ležala je upravo na utrtom puteljku, i ja bi sigurno nagazio na nju, da me suputnik nije upozorio.

Zmija imade kod nas mnogo. Ridovka i poskok, glavne su otrovnice našega podneblja. One, osim što znače opasnost za ljude, predstavljaju i stanovitu pri-vrednu korist. Serum izrađeni iz njihova otrova poznat su izvozni artikl naše zemlje.

Sretao sam ih po svim krajevima naše domovine: na Velebitu, u Alpama i na Medvednici kraj Zagreba. U prvo sam ih se vrijeme bojao, kasnije sam ih se usudio promatrati. Otkada sam čitao, da je navodni skok, kojim se poskok baca na žrtvu, puka priča i plod fantazije, ohrabrio sam se pa ih i napadam. Nadem kakav štap ili kamen pa udarim. Zmija je dugačka pa ju lako pogodim i prelomim hrptenicu.

Ranjena zmija stalno ponavlja onu kretnju glavom, kao da se hoće baciti na napadača. Glasno sikeće i rašljastim jezikom vrti, kao da traži žrtvu. Oči su joj strašne — zelene, sjajne, zlobne i bacaju iskre. Ne čudim se vjerovanju, da je zmijin pogled kadar ureći, jer taj pogled dugo vremena ostaje u pamćenju. Razumijem i to, da miševi i slične životinje, kad ih zmija izabere sebi za plijen, izgube sposobnost kretanja i ostatu ukočeni. Kada se prirodenom strahu pridruži taj strašni pogled, i veći bi se junak prestrašio!

Osim ovih, imao sam i drugih susreta sa životinjama. Tako sam na Psunju kraj Pakraca vido koštute, na Ćvrsnici bijelog zeca, a na Begunščici »divlju kokoš« sa pilićima. Na Risnjaku sam vido osušene kože maloga puha, a na Mliništu kraj Srnetice — tek što nisam vido medvjeda. Upravo je bio prošao. Po uplašenim licima čobana, siguran sam da je bio. Za to bi ruku u vatru dao!

Jedan od stalnih znanaca planinara u visokim bregovima je orao. Na Ćvrsnici sam vido bjeloglavе lješinare, a u Logu pod Mangartom zabavljao se gledajući porodicu orlova, kako mладога uče letjeti. Lijepo ih je bilo vidjeti, kako lagano lebde i mirno kruže zrakom. Svojom prisutnošću oni nam nebo čine bližim, pri-stupačnjim i ljudskijim.

Opisao sam tako neke uspomene na životinje, koje sam na planinarenju susreo, a koje su mi radi svoje osobitosti ostale u dubljoj uspomeni. Rado ih se sjećam, jer su mi oni mnogi izlet učinili lijepšim i zabavnijim.

Najstarije ime za Mount Everest

Kada istraživanja Zemljinog pola nisu otkrivala više mnogo nepoznatoga, otkrivači su upravili svoju djelatnost na Daleki Istok, ne bi li prodri u zadnju veliku zagonetku i došli što bliže najvišem vrhuncu Zemlje, te da bi ga jednog dana konačno i dostigli.

Tada su na Mount Everest započeli opetovani napadi Engleza, koji su predstavljali borbu čovjeka za čovjekom sa gigantskim prirodnim silama himalajskih divova, a koja se kao bljesak pojavila na horizontu zbijanja ljudi željnih putovanja po svijetu. Istovremeno se počelo postavljati i pitanje tibetskog imena za taj vrhunac. Vijesti, koje potiču o tomu, imamo zahvaliti najplodnijim predstavnicima geografskih istraživanja unutrašnje Azije, a koje su u isti mah spojile i most sa tajanstvenom snagom predočivanja i idejnim svijetom stanovnika sa njegova podnožja.

Mount Everest je otkriven godine 1852. i najprije označem samo brojem XV, a godine 1857. proučio ga je bivši predstojnik indijskog geometarskog instituta, pukovnik Georg Everest, koji ga je označio kao najviši vrh Zemljine kugle, nakon konačnog provjeravanja različitih podataka opažanja, dobivenih sa šest različitih točaka mjerjenja. U početku, t. j. godine 1852., bila je Mount Everestu izmjerena visina sa 8840 metara, ali je kasnijim mjerjenjem ispravljeno na 8882 metra.

Međutim, prilikom označivanja u geografskim atlasima i mapama, u geografskim djelima te školskim i drugim knjigama, provodilo je to brdo punih 50 godina neku vrstu dvostrukog života, a sve zbog zamjene sa vrhom Gaurisankarom, koji je sebi još početkom ovoga stoljeća prisvajao primat najvišeg vrha svijeta. Zbog toga je i Brian Hodgson, engleski namjesnik u Nepalu, saopćio za vrh XV tibetansko ime Devadhunga. Toj prevari je nasjeo i istraživač Herman v. Schlagintweit iz Münchena, koji je na svojem putu za Nepal našao u upotrebi tibetansko ime Gaurisankar za Devadhungu i to svoje opažanje uveo u geografsku literaturu. Tek je godine 1903. kapetan Wood ustanovio da Gaurisankar (koji je danas izmjerjen na 7143 metra) i vrh XV (t. j. Mount Everest) leže zapravo 58 kilometara daleko jedan od drugoga, premda je još godine 1907. tvrdio bivši predstojnik indijskog geometarskog instituta pukovnik Burrard, da se ne može jednostavno upotrebiti jedno domaće ime za Mount Everest.

Godine 1910. izšao je putopis: »Dvadeset godina u Himalaji« od majora C. G. Bruce-a. Pisac, kasniji general Bruce, priznati poznavalač Himalaje i voda obiju ekspedicija na Mount Everest u godini 1922. i 1924., smatrao je na temelju tvrdnje topografa Nathu Singa, koji je godine 1907. u području izvora Duh Kofi ustanovio naziv Chomo Lungmo za vrh Mount Everest, da je time otklonjena zabuna i neizvjesnost oko tibetanskog imena za taj vrhunac. Za to ime dobio je potvrdu također i sam Bruce od nekih Cherpa Bhutias plemena, koji stanuju na gornjem toku rijeke. U karti, koja je priložena knjizi, stoji pokraj imena Mount Everest i ime Chomo Lungma. Međutim, Mallory je godine 1921. čuo za Mount Everest i za Makalu isto ime Chomo Lungma. Bruce je slično ustanovio već godine 1910., kada je čuo za Makalu naziv Kamalung. Vjerojatno je da su ta dva različita imena nastala uslijed glasovnih razlika.

Rezultatima prve istraživačke ekspedicije na Mount Everest (godine 1921.) doprinjeo je potpukovnik Howard Bury, u čijem predgovoru zapaža i Younghusband

da se kod Tibetanaca upotrebljava naziv Chomo Lungmo, koga Howard Bury prevodi sa »božica majka brda«. Sada je konačno nadošlo vrijeme, da je izvorno tibetansko ime za Mount Everest počelo bivati popularno. Istovremeno se taj naziv ispoljava i u jednom tibetanskom službenom spisu, izdanom od vlade u Lhasi, a koji je predstavljao sprovodno pismo na niže mjesne vlasti, i u kojem je kao cilj ekspedicije godine 1921. označen Mount Everest kao Chamo Lungma.

Izvjestan doprinos tome nastojanju i historijatu pridonio je i Sven Hedin, izvanredni poznavalač južnog Tibeta, koji je svojom knjigom »Mount Everest« obogatio literaturu toga karaktera. Tom prilikom upozoruje on na svoje djelo »Južni Tibet«, izашlo godine 1917. u Stockholmu, i na slučajno načinjeno otkriće, da je tibetansko ime za Mount Everest u Gaurisankar upotrebljeno već u jednoj geografskoj karti, koju su godine 1717. nacrtali francuski misionari, a koju su godine 1733. objelodanili u Parizu. U tom Sven Hedinovom djelu, sadržanom od više knjiga, priložena je takoder i karta po d'Avillesu. U njoj je začnujućom sličnošću unešeno na ispravnom geografskom položaju za Mount Everest naziv Mount Tschoumou lancema (t. j. Chomo lungma), a za više zapadno položeni Gaurisankar naziv Mount Dsarin pou, koji je identičan sa današnjim Chomo Tsering. S time u vezi iznosi Sven Hedin interesantnu konstataciju, da se već pred gotovo dva stoljeća francuski geografi nisu dali zavesti pomutnjom da Mount Everest i Gaurisankar treba smatrati jednim te istim brdom. Prema tome, u doношењу ispravnog stanovišta o tibetanskom imenu za Mount Everest, imaju Francuzi više od 190 godina prednosti pred drugima.

Sven Hedin je imao mogućnosti, da te svoje tvrdnje objavi i u engleskoj literaturi, ali je u tom svojem nastojanju, da za Francuze pridobije čast prvih osvajača, našao na vrlo slab odaziv.

Međutim zadnjih je godina želja za ispravnim tibetanskim nazivom u pravilnom prijevodu dobila novi polet. Najnovije podatke donio nam je Charles Bell, osoba povjerenja Dalai Lame, koji je osobno u Lhasi ishodio dozvolu za prvu Mount Everest-ekspediciju godine 1921. Njegovo temeljito poznavanje tibetanskog jezika i pisma u najrazličitijim narječjima daje njegovim tvrdnjama naročiti značaj, budući da je on istražio, služeći se filološkom metodom, pravo značenje pojedinih slogova u riječima.

Daljnji podaci o tome identični su sa prijevodom jednog pisma Charles (Bella, upućenog dopisniku lista »Times« u Pekingu, što ga je taj veliki londonski list objelodanio u kolovozu godine 1935. kao jedan od mnogih priloga u Mount Everest-kampanji, a koji osvjetljuje ime u potpuno novom značenju.

Kada je Charles Bell bio godine 1920. u Lhasi da ishodi dozvolu, uručio mu je Dalai Lama jedan dopis, u kojem on okolicu Mount Everesta označuje imenom Lho Chamolung, a to bi u našem jeziku značilo — »ptičja zemlja na jugu«.

Jedan od privatnih sekretara Dalai Lame saopćio mu je kasnije, da je veliki tibetanski kralj Song Tsen Gampo, koji je živio u 7. stoljeću, utemeljio u tom kraju neke vrsti zaštićenog područja za ptice. To djelo je bilo ozakonjeno i u opsežnom zakoniku njegove vladavine, koji je nosio ime »sto hiljada dražesnih odredaba«. Odатle i ime Chamolung, t. j. ptičja zemlja. Tokom kasnijih stoljeća zaboravljen je taj ptičji raj, nadošle su nove riječi i Chamolung je ostao ograničen više na jedno razdoblje prijašnje ere. Neki učesnici Mount Everest-ekspedicije preuzeli su za to brdo naziv Chomo lungma, premda je kod toga naravno bila potrebna velika pažnja. Jasno da Charles Bell nije znao u kojem su stepenu učesnici te ekspedicije vladali tibetanskim jezikom ili su pak mogli čitati različite oblike tibetanskog pisma. U svakom slučaju on smatra da je nemoguće preuzeti to ime, i objašnjava uzroke zbog kojih tako misli.

Za vrijeme svog putovanja po Tibetu godine 1934. upoznao je mnoge ljude, koji su bili na Mount Everstu, a takoder i one, koji stanuju na njegovom podnožju. Među njima bio je i općinski predstojnik u Phari, čija je domaja udaljena samo jedan dan hoda od područja, koje se danas naziva Chamolung. Taj predstojnik općine naziva Mount Everest imenom Kang Chamolung, što bi značilo — »snijeg ptičje zemlje«. To je ime čuo neovisno od njega i od jednog uglednog lame iz Chumbi doline, koja se proteže uz Mount Everest, kada je taj lama išao na hodovačće u Lapchi, a koju dolinu svetski pjesnici označuju kao najsvetiju zemlju, i u kojoj lame već unazad 800 godina žive većinom goli u svojim ledenim pećinama. Isto ime za Mount Everest mu je takoder saopćio i predstojnik nekog obližnjeg distrikta. To isto je nadalje potvrdio i Bellov sluga, Champa, koji je Bella pratilo na njegovim putovanjima kroz Tibet, a koji je inače nastanjen jedan dan jahanja daleko od Mount Eversta. Nećak pak Champin, koji je 21 godinu bio sluga kod

nadlame iz Rongbuk-samostana, a koji leži sjevernije blizu Mount Everesta na visini od 5020 metara, odakle puca najljepsi pogled na taj vrhunac, izjavio je jednako ime za Mount Everest kao i Champa, a isto tako i nadlama. Champa je bio uvjeren, a to je i Bell mogao utvrditi u razgovoru s drugima, koji su poznivali taj naziv, da ljudi to brdo zbog kratkoće nazivaju polovičnim Chamolung, a da onaj Kang ne ističu, premda potpuno ime označuju kao Kang Chamolung ili Chamolung Kang ili Chamolung Kangri. Kangri znači snježno brdo. Prva forma (t. j. Kang Chamolung) je najupotrebljivija, a paralelu za to nalazimo i kod Kang Rimpoche, t. j. »snijeg velikog blaga«. To najsvetije brdo u cijelom Tibetu nazivaju Indijci i ostali stranci imenom Kailas. Paralelu za drugu formu nalazimo u imenu Lapchi Kang, t. j. »snijeg u Lapchi području«. I mnogi drugi, s kojima je govorio, označili su mu naziv Kang Chamolung za Mount Everest.

Istina je, da ga jedan dio stanovništva, koji stanuje oko Mount Everesta, naziva Chomolung ili Chomolong, neznaјući ništa o postanku imena, već to oni izgovaraju, kako to i Champa ističe, jer »Chomo izlazi brže iz ustiju«. Narod poznaje nazine za brda kao Chomo Lhari, Chomo Yummo i t. d. Chomo je ugodnije, i jezik nagnje izgovaranju lakših riječi, ali svi priznaju da je ispravno ono ime kako je napisano i kako стоји u knjigama i historijskim spisima.

Medutim preostaju na uvid još i dozvole tibetanskih vlasti od sviju Mount-Everest-ekspedicija, a koje su sačuvane u kralj. geografskom društvu u Londonu. Charles Bell je još onda u Lhasi video originale, a nekoliko mjeseci kasnije dobio je u svoj posjed i fotokopije tih dokumenata. Ta zbirka otklanja svaku sumnju. Naime, uvjek kada nađe ime toga vrha, glasi ono uvjek Chamo, a nikako Chomo. Istina je, doduše, da su prilikom prevodenja tih dokumenata na engleski politički oficiri u Sikkimu preveli tu riječ sa Cho, a ne sa Cha, ali za onoga, koji znade čitati tibetansko ručno pismo, ova pomutnja ostaje ipak jasna. Taj koji to pozna čita Cha, a ne Cho. Kod toga nije razlika samo između a i o. Ovaj Cha znači »ptica« i pisan je Pya, Cho znači gospodin i pisan je Cho. Svako pismo je različito.

Paralelu krivog prenošenja iz Chamolung u Chomolung može se u tibetanskom jeziku naći još i u drugim primjerima slične vrsti. Tako se na pr. Song Tsen Gampo često krivo izgovara kao Song Tsen Khenpo. Khenpo znači opat, a Song Tsen Gampo nije bio opat, jer je preobražajem u tijelo božice Chenrezi bio svjetovnjak, a ne svećenik, i svaki obrazovani Tibetanac će potvrditi, da je izraz Song Tsen Khenpo nekorektan. Mount Everest se ne smatra ništa više svetim, nego i sav vječni snijeg kojega inače smatraju svetim zbog njegove starosti. Zbog toga niti nije nikada naročito isticano njegovo tibetansko ime. Ali kod poznavaoца ne može iz toga izbiti nikakva sumnja, i jedino ispravno ostaje Kang Chamolung, a to na našem jeziku znači — »snijeg ptičje zemlje«.

Toliko nam je o tome rekao Charles Bell. S obzirom na značenje riječi »Kang« i »Kangri« njegovo mišljenje je istovjetno sa mišljenjem Sven Hedin, dok inače Sven Hedin već u početku nastoji izdici Mount Everest na nadređeni položaj svetog brda, temeljeći taj pokušaj na postojanju mnogih samostana u najbližoj njegovoj okolini. A što se tiče različitog načina pisanja »Chamo« i »Tschamo« to ovaj drugi način nije konačno ništa drugo, nego jezična forma glasa č.

Sve ono, što je Charles Bell objelodanio u vezi sa imenoslovljem Mount Everesta, interesantno je također i sa tog stanovišta, da je u podacima o tibetanskim kraljevima govor o tako davnom ustrojstvu jednog zaštićenog prirodnog područja, u kojem se, kako iznose učesnici ekspedicija, tokom stoljeća ništa nije izmijenilo u pogledu zaštite životinja, i što nas to donekle približuje duhovnim mogućnostima i osjećajnom svijetu tibetanske kulture.

Članak Juliusa Trumpa »Der älteste Name
für Mount Everest« (Bergsteiger 1937. god.)
preveo K. Mihaljević.

Zimski pohod Komni

Učestvovalo je osam članova Omladinske sekcije PDZ-a u vremenu od 17. do 24. siječnja 1952. uz finansijsku pomoć PDZ-a.

Guste pahuljice snijega padale su po maloj koloni, koja se probijala od hotela »Zlatorog« prema izvoru Savice. Svi su natovareni velikim naprtnjačama, a jedan nosi čak i gitaru.

Kolona se na čas zaustavlja kod kuće na izvoru Savice, da odmah zatim nestane na prvim serpentinama, koje vode na Komnu.

Propadamo u snijeg sve do gležanja. Snijeg postaje sve mekaniji tako, da noge prvih propadaju i do koljena. Prva dvojica stavlja skije na noge, no iza par serpentina i one propadaju tako, da su ponovno noge do koljena u snijegu. Napredovanje je sve teže i teže, tempo sve laganiji. I dok bijele pahuljice slažu i dvadeset centimetar snježnog sloja na ledima, kolona prolazi serpentinu za serpentinom, ali prolaze i sati. Sunce je već davno zašlo, a grupa se još uvijek uspinje. Svjetlo električne lampice probija se kroz gustu koprenu snijega, koji neprestano pada, tražeći i najmanje znakove puta, dok noge prvoga u povorci teško prte debelu naslagu snijega. Svakih nekoliko minuta mijenjam se sa Draženom u tom teškom radu. Prolazi već i peti sat ovog napornog napredovanja. Iza nas ostaje i trideset druga, treća, a pomalo četvrta serpentina, ali znademo da ih ima još isto toliko i pred nama. Uvidamo da ne ćemo moći doprijeti do Komne. Predlažemo povratak, ostali se malo nečkaju, ta toliko toga smo već prošli, a sada se vratiti..., ali mora se. Iza nepunog sata ulazimo u kuću kod izvora Savice. Sve što imamo na sebi, počam od kape do čarapa, potpuno je mokro. Brzo se presvlačimo, a veliki kamin u blagovaonici ubrzno je nestao iza zavjese naše mokre odjeće.

Tu noć spavamo na stolovima i klupama, jer kuća nema skupnih ležaja.

Ujutro nas je probudio krasan sunčani dan. Snijeg je prestao padati, a cijela priroda oko nas je pod dubokim snježnim pokrivačem. Dugo se spremamo za polazak. Pred nama odlazi grupa slovenskih planinara, a i dva nosača sa mazgom. Oko deset sati krećemo i mi. Put je izgažen i brzo se napreduje, jedino nam teški teret na ledima usporava hod.

Stizemo do hotela na Komni; još malo pa smo na cilju — to je kuća pod Bogatinom. Oko nas je mnoštvo humaka obrubljenih visokim vrhovima Podrte gore, Bogatina, Lanševice, Kala, a iza doline Triglavskih jezera vidi se i Triglavska skupina.

Slijedeći dan osvanuo je lijep. Polazimo na turu: cilj nam je Bogatinsko sedlo i dalje vrh Lanševice (2002 m). Na prvom dijelu puta koristimo izgaženu skijašku stazu, dok drugi dio puta moramo sami prititi. Napredujemo dosta brzo, jer se stalno mijenjam u vodstvu. Sa sedla se pruža dalek pogled na drugu stranu. U daljinu se ponosno koči Krn (2245 m), a lijevo od njega je dolina Tolmina, dok se u daljinu nazire more Tršćanskog zaljeva.

Dalje se penjemo bez skija, jer je vjetar na grebenu ispuhao snijeg. Sa vrha Lanševice spuštamо se na skijama niz padine, da se prebacimo u kotlinu ispod Bogatina i dalje do doma. Vožnja kroz duboki snijeg iziskivala je mnogo opreza i napora, ali je zato bila tim ljepša.

Popodne koristimo za skijanje na terenima oko kuće, a kad je pao mrak povlačimo se unutra, te nakon obilne večere naših osam »složnih« grla pjevalo je uz pratnju gitare.

Kako je sutradan ponovno osvanuo lijep dan, krenuli smo na turu. I ovog se puta penjemo na Bogatinsko sedlo koristeći utru stazu od dan prije. U porušenoj karauli na sedlu ostavljamo skije i zamjenjujemo ih cepinima, te se uspinjemo na vrh Bogatina — 2008 m. Dan je sunčan bez vjetra, tako da smo na vrhu ostali dulje vremena, diveći se prekrasnim vidicima na sve strane. Na povratku opažamo da svи sa mnogo više sigurnosti vozimo na skijama nego li dan ranije. Poslije podne slijedi ponovno skijanje oko kuće, a navečer pjevanje uz guitaru.

Ujutro, kad smo ustali, upravo nismo vjerovali svojim očima, jer je i taj dan bio sunčan, što je u ovo godišnje doba rijetkošć ovdje na Komni. Za cilj današnje ture postavljamo uspon na vrh Kala (2001 m). Danas je gaženje snijega na skijama već lakše, jer se pomalo i snijeg slegao. Nailazimo na mjesto potpuno stvrdnuta

od vjetra, te ih koristimo za okomito uspinjanje. U mekanom snijegu mogli smo napredovati jedino praveći serpentine sa malim nagibom. Pod samom kamenom glavom Kala ostavljamo skije i koristeći skijaški štap umjesto cepina, uspinjemo se na vrh. Dosta jak vjetar nije nam dopuštao da dugo uživamo u pogledu na okolicu, koja se pružala oko nas. Pred nama se pružio pogled na dolinu Triglavskih jezera sa vrhovima, koji je okružuju: s lijeve strane Vogel (2348 m) i Lepe Špice (2398 m), u pozadini Kanjavec (2568 m) i Triglav, a sa desne strane Tičarica (2091 m) i Zelnarica (2320 m).

Vraćamo se do naših skija, te se na njima spuštamo niz padine. Vožnja je bila vrlo neugodna, jer zbog difuznog svjetla nismo vidjeli kuda vozimo: uz brije, niz brije, po kosom ili ravnom; jedino prema položaju skija se to moglo zaključiti. Nakon mnogo padova sretno stižemo u dom, gdje nas nestrpljivo očekuje naš Tomica, koji je imao nezgodu, da mu se grah i kukuruzno brašno pomiješalo u naprjnači, te je morao odvojiti jedno od drugoga prije nego dade na kuhanje, pa zato nije mogao s nama na turu.

Već poslije podne spustila se gusta magla, koja nam slijedećeg dana nije dozvolila da odemo nekamo dalje. Cijeli dan morali smo se skijati oko kuće. Poslije podne iskoristili smo za mali sastanak na kojem smo razgovarali o proteklim turama i iskuštvima, koja smo stekli na njima. Svi učesnici su se složili da smo Dražen i ja, kao rukovodioци ovog pohoda, imali potpuno pravo što smo sva predavanja održali na terenu uz praktičnu primjenu, što je učesnicima bilo mnogo praktičnije nego da im se o tome govori samo teoretski, jer su mnogi po prvi puta zimi u Alpama. Svi učesnici pokazali su da su u ovo kratko vrijeme mnogo toga naučili.

Zadnjeg dana krenula je naša grupica sa Komne na Bohinjsko jezero, odakle nas je auto prevezao na željezničku stanicu, da nas preda putničkim vagonima, koji će nas povratiti na naše školske dužnosti.

80-godišnjica dra Josipa Tominšeka

Jedan od najljepših i dobro osiguranih putova iz doline Vrata (od Aljaževog doma) na Triglav (ispod Cmira do Triglavskog ledenika) jeste Tominšekov put. Tko ga od revnih posjetilaca »kraljevstva zlatoroga« ne poznaje! Da, poznajemo ga i uvijek se rado i novano vraćamo na njegovu razdrtu karbonatsku strminu, odakle se rastvara jedinstven izgled na veličanstvenu alpsku panoramu s okomitom »sjevernom triglavskom« u neposrednom susjedstvu. I uspinjući se tim putem i penjući se preko njegovih stjenovitih blokova — htjeli to ili ne — uvijek smo, po asocijativnoj nužnosti, prisjećali se i mislili na jednoga od prvaka, nestora slovenskih planinara — dra. Josipa Tominšeka. Tā, put nosi njegovo prezime.

Ovoga puta sjećanje teče obrnutim tokom. Smjelo izgrađenog alpskog puta sjetili smo se 4. ožujka 1952. kad je dr. Josip Tominšek navršio osamdesetu godišnjicu života. (Rođen 4. III. 1872. u Gornjem Gradu.)

Casna je to starost odličnog planinara i uzorno marljivog kulturnog radnika. Svestran i veoma opsežan je njegov rad. Nakon dovršenih studija (studirao je slavistiku i klasičnu filologiju u Grazu, a bio je i na sveučilištima u Beču, Jeni i Berlinu) službovao je kao gimnazijalni profesor u Celju, Kranju, Ljubljani, Gorici i Mariboru, gdje je bio i direktor klasične gimnazije. Neko je vrijeme bio i nadzornik za tjelesni odgoj u Stajerskoj, Kranjskoj i Goričkoj. Potkraj prošlog stoljeća (1899.) nalazimo ga među suradnicima književnog časopisa »Ljubljanski zvon«.

U historijatu jugoslavenskog planinarstva nije moguće mimoći ime dra. Josipa Tominšeka. On je jedan od organizatora Slovenskog planinarskog društva, a naročito je značajno njegovo opće kulturno i planinarsko djelovanje kao višegodišnjeg urednika »Planinskog vestnika«. Niz najljepših i sadržajno dragocjenih stranica te veoma cijenjene planinarsko-alpinističke revije štampano je u vrijeme njegovog urednikovanja. Veoma se mnogo zalagao ne samo za pravilno usmjeravanje planinarske aktivnosti mladih generacija, već i za popularizaciju naprednih alpinističkih ideja.

Djelovanje filologa, pedagoga, književnika i planinara-alpiniste dra. Josipa Tominšeka nije samo veliko, njegov rad je golem. Uglednom starini u Celju, 80-godišnjem jubilarcu dru. Josipu Tominšeku — naše srdačne čestitke i najbolje želje!

V. B.

Knjige i časopisi

A. ŠKUTELJ, I. SAFAR, H. KUMAR: OD SKIJAŠKE ŠKOLE DO NATJEĆANJA. Sportska biblioteka FISAH-a izdala je veoma lijepo opremljen priručnik, koji se po autorima dijeli u tri dijela i to u *Skijanje i skijaški tečajevi, trening alpinaca i trening trkača*. — Sadržaj: *Skijanje i skijaški tečajevi*: Zadaci skijaških tečajeva; Metoda rada; Prikazivanje; Tumačenje; Oprema; Teren; Likovi; Osnovni tečaj — likovi; Napredni tečaj — likovi; Snijeg: Promatranje — ispravljanje; Zadaci pokreta; Osnovni tečaj — škola; Napredni tečaj — škola; Teoretska nabrazba; Viši tečaj — predavanja; Specjalizacija; Prikaz rada osnovnog tečaja; Igre na snijegu; Literatura za predavanja; Varijante slalom vrata. — *Trening natjecatelja alpinaca*: Trening i pripreme natjecatelja; Pripremni period; Predtakmičarski period; Takmičarski period; Ljetni dopunski period; Specijalna oprema i mazanje skija. — *Trening natjecatelja trkača*: Uvod; Oprema; Montaža skija; Čuvanje opreme; Njega tijela; Gimnastika; Hrana; Alkohol; Nikotin; Počinak i spavanje; Voskovi za mazanje skija; Impregnacija skija; Trkaća staza; Trening; Sauna; Tehnika trčanja; Igre; Natjecanje; Tečaj za natjecanje; Pretreniranost; »Mrtva točka«; Taktika; Opće napomene; Tablica za mazanje voskovima — prilog.

PLANINSKI VESTNIK — Glasilo Planinske Zveze Slovenije, broj 1/1952. g. — Ljubljana, Likozarjeva ulica, pošt. predel 58. — Sadržaj: Jos. Wester — Še trikrat na Triglav; Pavel Kunaver — Snežišča v Julijskih alpah 1951; Janko Blažej — Wilder Kaiser; Dr. France Avčin — O raznih načinih varovanja v vrvjo; Branko Slanović — V spomin (pesem); Uroš Župančić — Planinske nesreće v letu 1951; Dr. A. Brilej: Ob 70 letnici Rudolfa Badjure; Društvene novice; Razgled po svetu. — R.

TO VOUNO — PLANINE, časopis Planinarskog društva Grčke — Atena, siječanj—veljača 1952. g. donosi vijesti o radu planinarskih društava u Volosu, Ateni, Nausisu i Patrasu, zatim prikaz i program velikih skijaških natjecanja na Vermionu od 29. veljače do 3. ožujka. Poseban članak posvećen je prvoj amaterskoj izložbi planinarske fotografije, na kojoj će biti podijeljene 3 nagrade.

Vijesti donose obavijest o dopremi velike žičare iz Švicarske, o manjim skijaškim natjecanjima, o novostima iz inozemstva i prospekt odlazaka i dolazaka u razne planine. — R.

NAŠA PLANINARSKA IZDANJA

Z. Majtin-D. Novak: »Orientacija i čitanje karata« Str. 53 sa 30 slikama i prilogom (karta Medvednice) — cijena Din 85.—

Planinarski kalendar za 1952. god. — cijena Din 30.—

D. Paulić: »Vodič na Plitvička jezera«. Str. 120 sa 31 slikom i 2 kartama u prilogu (ukoričeno) — cijena Din 70.—

J. Pasarić: »Planinarski putovi« (Izvor Kupe — Snježnik — Bjelolasica — Bijele stijene — Bitoraj — Viševica) — cijena Din 5.—

Karta Sjevernog Velebita (mjerilo 1 : 75.000, u bojama) — cijena Din 50.—

Dinarske planine (karta obuhvaća Troglav, Gnjet i Dinaru) — cijena Din 5.—

Slike naših planina u bakrotisku. — Cijena po komadu Din 5.— Komplet od 35 kom. Din 180.—

S. Šagovac: »Opis označenih putova po Velebitu« — cijena Din 5.— Komplet »Naših planina god. 1950., — cijena Din 150.— Komplet »Naših planina« god. 1951., — cijena Din 250.—

U PRIPREMI:

Ing. I. Gropuzzo-M. Zgaga: »Kroz visoke planine« (Priručnik za planinare i alpiniste). Strana 300 sa preko 200 fotografija, crteža i umj. priloga.

Karta Gorskog Kotara — specijalka u bojama mjerila 1 : 50.000, sa tumačem i vodičem u prilogu.

Mr. Z. Malović: »Naše planinsko ljekovito bilje«. Str. 64 sa crtežima i tabelama.

Predbilježbe na Planinarski Savez Hrvatske, Zagreb, Gajeva ulica 2a.

Planinarska Titova štafeta preko planina Hrvatske

Potpredsjednik PSH preuzima štafetu od predstavnika PZS.

Na Strahinjšicu iznad Krapine preuzeo je štafetu 13. ožujka o. g. potpredsjednik Planinarskog saveza Hrvatske drug Drago Mlać od predstavnika Planinske Zveze Slovenije. Štafeta se zatim spustila u Krapinu i prolisjedila Hrvatskim Zagorjem preko Pregrade i Desinića u Kumrovec, gdje je prenoćila.

Ranim jutrom uputila se štafeta preko Klanjca u Donju Stubicu, gdje su je planinari Hrv. Zagorja predali planinarkama grada Zagreba. Članovi planinarskih društava Zagreba prenijeli su štafetu palicu preko Medvednica i stigli oko 6 sati poslije podne u Zagreb na Trg Republike.

Uz glavnu saveznu štafetu kretale su se još tri republičke planinarske štafete i to planinara Slavonije, Hrv. Zagorja, Istre, Gorskog Kotara i Dalmacije.

Štafeta Slavonije krenula je 7. III. sa Dilj-gore preko Slav. Broda, Gržića, Slav. Požege, Papuka, Podrav. Slatine, Virovitice, Bilo-gore, Bjelovara, Zabna, Križevaca, Kalnika, Novog Marofa, Varaždina, Cerja, Ivance, Ivančice, Golubovca i 12. III. sastala se sa glavnom štafetom u Krapini.

Na Trgu Republike u Zagrebu dočekalo je štafetu hiljade građana. U povor-

ci su ponosno stupali iza glazbe alpinisti i skijaši Planinarskog društva Doma JNA, grupa sa štafetnom palicom i brojni članovi svih planinarskih društava Zagreba. Predsjednik Planinarskog društva »Grič« predao je na počasnoj tribini štafetu predsjedniku Planinarskog saveza Hrvatske drugu Bošku Ivanoviću, koji je pozdravio nosioce štafete, prisutne planinare i građane i pročitao čestitku planinara Hrvatske druge Titu za njegov 60-ti rođendan.

U ime Narodnog Odbora grada Zagreba pozdravio je ovu veliku planinarsku manifestaciju potpredsjednik Narodnog Odbora grada Zagreba drug Davorin Kovacević.

Uz zvukove glazbe i pozdrave planinara i građana preuzeли su zatim štafetu planinari društva »Grafičar« i krenuli iz Ilicu prema Vrapču, odakle su dalje do Podsuseuda prenosili štafetu planinari PD »Runolist« iz Stenjevca.

Nakon planinarske svečanosti uz logorske vatre prosljedila je štafeta od Podsuseuda prema Samoboru, gdje je prenoćila i 14. III. ranim jutrom krenula preko Samoborskog gorja u Jastrebarsko, Draganić, Karlovac, Dugu Resu, Oštarije i Ogulin. Nakon noćenja u Ogulinu uputila se štafeta prema Kleku, gdje su je

Potpredsjednik PSH predaje štafetu palicu predstavniku PD »Grafičar«

kroz jugoistočnu stijenu prenijeli alpinisti Planinarskog društva Zagreb i predali je na vrhu Kleka planinarima Ougulina.

U Ougulinu se je savezna štafeta sa stala sa planinarskom štafetom Istre i Gorskog Kotara, koja je 11. III. krenula sa Učke preko Lovrana, Opatije, Rijeke, Platka, Snježnika, Risnjaka, Delnice, Mrkoplja, Starog Laza, Ravne Gore i Vrbovskog.

Sa vrha Kleka krenuli su planinari Titove štafete prema Senju, gdje su je donijeli članovi PD »Zavižan« 17. III. u na večer.

Iz Senja je štafeta prosljedila 18. III. i krenula preko Oltara, Velebitom prema jugu do Karlobaga i dalje preko Baških Oštarija u Gospić, gdje je stigla 21. III. oko 16 sati. Štafetu su u Gospić donijeli planinari PD »Visočica«. U prisustvu 3000 građana pozdravio je štafetu prof. Stanić u ime Planinarskog društva »Visočica« i potpukovnik Rade Repak u ime garnizona JNA. Istoga je dana štafeta prosljedila preko Divosela na Visočicu i dalje Južnim Velebitom do Starigrada, odakle je krenula preko Obrovca i Gračaca prema Kninu, gdje se je sastala sa planinarskom Titovom štafetom Dalmacije.

Štafeta planinara Dalmacije krenula je 21. III. iz Makarske nakon svečanog mitinga i pozdrava potpredsjednika Planinarskog društva »Biokovo« druge Josipa Bezića. Planinari »Biokova« uspeli su se do markantnog vrha Vošća i prosljedili do sela Kuzmanića, da slijedećeg jutra krenu prema Omišu, gdje su štafetu preuzeли planinari splitskog »Morsora«.

Štafeta je zatim krenula prema planinarskom domu na Mosoru i 23. III. stigla u Split, gdje joj je na obali Maršala Tita prireden svečan doček i miting u čast rođendana druga Tita.

Iz Splita je štafeta krenula preko Kaštel Sućurca prema Sinju, a nosili su je planinari brodogradilišta »Vicko Krstulović«. Planinari Splita i Kaštela prenosiли су dalje štafetu preko planine Svilaje i pod veoma teškim uslovima zime i dubokog snijega zakasnili svega 4 sata u Knin, gdje su se 26. III. sastali sa saveznom štafetom.

Nakon nočenja štafeta je 27. III. u 7 sati ujutro krenula prema selu Strmici, gdje su je u 12 sati preuzeли planinari Bosne i Hercegovine.

*

Potankosti i opis daljnog puta planinarske Titove štafete donijeti ćemo u slijedećem broju.

— R —

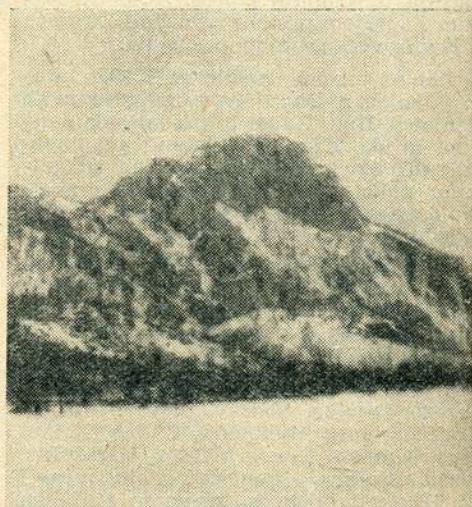
SA TITOVOJ PLANINARSKOM ŠTAFETOM KROZ JUGOISTOČNU STIJENU KLEKA

Planinarska je Titova štafeta na svom putu kroz Narodnu Republiku Hrvatsku prelazila mnoge planinske vrhunce. Planinari su je prenosili po suncu i snijegu, hodajući ili na skijama.

Kada je štafetna palica stigla u Ougulin, predstojala je jedna od najtežih etapa na njenom putu: Trebalo je prepenjati 200 m visoku, jugoistočnu stijenu planine Kleka i donijeti je na sam zasneženi vrhunac. Tu zadaću povjerio je Planinarski savez Hrvatske Alpinističkom odjelu Planinarskog društva Zagreb, kao najjačoj organizaciji te vrsti u Hrvatskoj. Unatoč vrlo nepovoljnih vremenskih prilika, uz veliko zalaganje alpinista-penjača, taj je pothvat uspješno završen, te je štafetna palica 15. ožujka na vrhu Kleka predana članovima Planinarskog društva »Klek« iz Ougulina, koji su njome prosljedili preko Velebita u Senj.

Učesnici štafete su nam ovako opisali svoj uspon:

U Zagrebu nam je sa strane Uprave za hidrometeorološku službu najavljen val hladnog zraka sa snijegom. To nam je bilo dovoljno upozorenje, da znamo što sve moramo ponijeti sa sobom! Prijе svega morali smo se vrlo toplo obući, jer snijeg i hladnoća zahtijevaju od čovjeka daleko više energije, nego bi je za isti penjački uspon upotreobili ljeti.

Pod zasneženim Klekom

Foto: D. Zupanc

Štafeta u stijeni

Foto: D. Zupanc

I tehničku penjačku opremu morali smo brižno izabrati. Osim klinova, poniželi smo i čekić za led te cepin. Nova nylon užeta došla su nam također za tu priliku kao naručena, jer se ne vlaže i ne skrućuju kao obična konopljena.

Ovako dobro opremljeni oputovali smo u Ogulin i dalje cestom do sela Bjelsko pod Klekom. Tu smo trebali preuzeti štafetu. U seljačkoj kući, zaštićeni od hladnih udaraca vjetra, dogovarala su se po dvojica ili trojica drugova, koji su doživjeli već mnoge ugodne a i teške časove u planinama. Njih nije povezivala samo odvažnost i spretnost, već nešto dalje više — drugarstvo!

Jedna penjačka skupina, ili kako mi to nazivamo — penjački navez — ostala je u selu, da preuzme štafetu, te da je donese do podnožja stijene. Ostali smo krenuli po novo napadalom snijegu prema stijeni Kleka.

Kapuljače naših vjetrovki navukli smo na glavu, ali hladan vjetar šiba nam svejedno nemilosrdno u obraz. Nigdje ne ma živa stvora! Sve se sklonulo u razna skloništa pred vjetrom i hladnoćom. Ipak, snijeg koji djeluje kao knjiga prirode, pokazuje nam život u podnožju te planine. Prelazimo preko brojnih tragova zečeva i srna, a primjećujemo i tragove vukova. Pogotovo smo se iznenadili, kada smo u blizini jednog gustiša opazili u

snijegu stope medvjediš Šapa! I njega je ono toplo vrijeme prošlog tjedna probudilo iz zimskog sna, samo što mu je novo napadalo snijeg pokvario račun o lijepom, topлом proljeću.

Na putu prelazimo mjestimice naslage snijega, koje su debele i preko jednog metra. Kako su ta snježna područja zaleđena i strma, moramo iskopati i po koju stepenicu, da nam hod bude siguran.

Pod stijenom smo se ponovo podijelili u dvije skupine. Prva mora odmah krenuti, jer će njezino kretanje biti sporo. Zadaća im je probiti put kroz snijeg, kao i zabiti klinove, za osiguravanje užetom.

Dругi navez čeka spremjan za penjanje samu štafetu, koja stiže bez zakasnjenja u pol 11 pod stijenu. Sada počinje uspon sa štafetom, koju nosi drugi penjač. Na opasnjim mjestima mora se unatoč velike hladnoće penjati golim rukama. Prsti hvataju hladni kamen, te vrlo brzo postaju bešutni. Moramo ih trljati da se uspostavi što bolje kruženje krvi i njihovo zagrijavanje. Konačno, eto nas u položitijem terenu, gdje opet napredujemo sa navučenim rukavicama.

Uže se odmotava jednoliko. Čuju se samo zapovijedi: »Popusti uže!« — »Penji!« i već kreće drugi penjač za prvim. Vjetar je nešto popustio, ali hladnoća je ostala uvijek ista. Računamo da je moglo biti oko -10° C.

Predaja štafetne palice na vrhu

Foto: D. Zupanc

Penjačka dvojka je stigla do široke pukotine u stijeni, koju zovemo kaminom. Tu valja sada primijeniti naročiti način penjanja. Obje strane široke pukotine nalik su zidovima s rijetkim izbočinama. Zato se ledima prislanjam na jedan, dok se nogama istovremeno odupiremo o drugi zid i tako penjemo u vis oko 20 metara. Uže visi slobodno ispod prvog penjača u prazninu, ali će zato drugi penjač pomoći tog užeta osiguran od svog partnera, sigurno stići do druga.

Tako smo eto prozebli stigli do najtežeg mjeseta. Malo su se rastrgali oblaci, pa nas je obasjalo sunce, koje je dalo našem tijelu toliko priželjkivane topline. Ali mora se naprijed! Stijena je ovdje izbočena prema van, pa ju možemo svladati samo pomoću zabijenih klinova, u koje pričvršćujemo uže sponkama. Sada treba preći to mjesto. Široki raskorak, uvlačenje glave u jednu škulju, prebacivanje noge na malu policu i teško mjesto je za nama. Brzim i odmjerenim zahvatima mora se ovdje raditi. Svako suvišno zadržavanje znači nepotreban gubitak snage. Nakon toga prijelaza potreban je mali odmor, a zatim ide istim putem i drugi penjač. Sada se cijeli navez smjestio na maloj zaravni, otplilike u sredini stijene. Tu se nalazi limena kutija, a u njoj žig i upisna knjiga. Upisujemo imena nosioca štafete, a žig udaramo u dnevnik štafete, gdje se i opisuje sam uspon.

Nakon kraćeg odmora krećemo dalje. Uže prolazi kroz mnoge sponke i klinove, jer se ispod nas nalazi provalija od oko 100 metara. Svaki korak je odmjerjen,

tijelo je blago priljubljeno uz stijenu, a prsti održavaju ravnotežu. Prolazimo taj dio stijene prelazeći s jedne police na drugu. Još jedan obilazak iza ugla i nalazimo se pred završnim dijelom uspona. Gore na vrhu primjećujemo Ogulinčane, koji nas promatraju, kako se pod tim teškim snježnim prilikama borimo za svaki metar visine.

Sada više ne možemo penjati u rukavicama, iako ima mnogo snijega. Hvatista u kamenu su zaobljena i skliska, pogotovo tamo, gdje je tanka korica leda. Često moramo s penjačkim čekićem očistiti stijenu od leda, da mogu ruke za nešto prihvatići.

Preko jednog velikog kamenog bloka moramo si pomoći tako, da jedan stane drugome na ruke i ramena, jer se tek na taj način može dohvatići čvrsto i sigurno uporište.

Još nekoliko izbočina, i prelazimo na greben, koji nas vodi na sam vrh.

Taj zadnji dio, prije samog izlaza, ljeti se razmjerno dosta brzo prođe, ali pod snijegom pružao nam je veliki otpor, tako da smo za tih 30 metara trebali preko sat vremena.

Sunce se je već bližilo zalazu, kada su prvi penjači stigli na vrh. Nedugo iza njih stiže i nosilac štafete. Vrijeme je bilo već jako poodmaklo, a kada smo predavali štafetu palicu drugovima iz Ogulina, sunce je upravo zalazio za planine Velike Kapele te je crvenom svjetlošću obasjavalо snijegom pokrivenе vrhunce Bijelih stijena i Bjelolasice.

Naš je zadatak bio izvršen!

Mirko Zgaga

Titova planinarska štafeta na Hrv. Snježniku

Foto: D. Novaković

V I J E S T I

OSNOVAN JE ODBOR ZA FIZIČKU KULTURU NR HRVATSKE

U smislu preporuka pisma CK KPJ i rasprave na II. zemaljskoj konferenciji FISAJ-a osnovan je u Zagrebu Odbor za fizičku kulturu NR Hrvatske. Odbor djeluje u okviru Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu Vlade Hrvatske i članovi su mu: Predsjednik Mika Šmiljak, tajnik Franjo Blaži, zatim ing. Boris Bakrač, Ivica Gretić, M. Tripalo, Mladen Koritnik, Lutvo Ahmetović, Boško Ivanović (planinarstvo), Emil Vuković, Josip Cazi, dr. Branko Kesić, Miro Mihovilović, Mara Zuber, Ante Blaženčić, Pero Djetelić i pukovnik Milutin Pavlović.

—R—

TAKMIČENJE U TERENSKOJ VOŽNJI ALPINISTIČKOG ODSJEKA PLANinarskog DRUŠTVA — ZAGREB

Skijaško takmičenje u terenskoj vožnji sa preprekama održano je 10. veljače o. g. na Medvednici po vrlo tvrdom i mjestimično zaledenom snijegu. Staza je tekla od piramide na vrhu Sljemenu grebenom Medvednice do raskrščice putova za špilju Medvednicu i Stubičke Toplice podno »Rauchovih« livada. Učestvovalo je 18 članova AO-a Zagreb i 3 takmičara izvan konkurenkcije. Prvo mjesto zauzeo je Dražen Zupanc, drugo Mirko Zgaga i treće Vlado Matz (svi članovi AO-a PDZ-a). Prva trojica nagrađeni su ukusnim plaketama. VM

OMLADINSKA SEKCIJA PD ZAGREB NA SKIJAŠKIM NATJECANJIMA

Članovi Omladinske sekcije PDZ-a održali su 3. veljače o. g. skijaško natjecanje na Medvednici za prvenstvo sekcije. Pruga je vodila od piramide na Sljemenu, grebenom do planinarskog doma na Puntjarki. Pobjedio je Željko Kučan, drugi je stigao Vlado Matz i treći Dražen Zupanc. Pobjednicima su podijeljene veoma ukusne diplome. DŽ

NOVE EKSPEDICIJE NA HIMALAJU

Švicarski časopisi javljaju o ekspediciji na Mount Everest, koja ovih dana kreće iz Ženeve za Nepal. Članovi ove ekspedicije jesu Švicarci iz Ženeve i to

alpinisti André Roch, Raymond Lambert, René Aubert, Léon Flory, Ernest Hofstetter i J. J. Asper, te naučni radnici dr. Ed. Wyss-Dunant, gospoda Lobsiger-Dellenbach i A. Zimmermann. Saznaje se, da će se ekspedicija približiti masivu sa jugozapada preko ledenjaka Khombu.

Daily Mail javlja o sovjetskoj ekspediciji na Mount Everest, koja će pokušati usponom sa strane Tibeta. Ekspediciju sačinjava 150 najboljih alpinista SSSR-a.

Nijemci spremaju ekspediciju na Tchomo-Lenso, 7815 m. Ovaj se vrh nalazi u susjedstvu Mount Everesta. Ekspediciju vode Rudolf Peters i dr. Tathjen de Munich.

Englezi također poduzimaju ove godine ekspediciju u malo poznati masiv Cho Oyu (Nepal) i osvajanje istoimenog vrha visine 8153 m. Ovaj vrh se smatra relativno laganim, ali se zbog toga, što je slabo poznat, mogu očekivati nepredvidive zapreke. Ovu ekspediciju vodi Eric Shipton, a članovi su Campell, H. Secord, E. Hillary, H. E. Riddiford, G. Lowe, R. C. Gregory i T. Bourdillon.

Corriere della Sera javlja skori odlazak Giuseppe Tuccia specijaliste za Istok, koji je do sada već izvršio osam putovanja po Tibetu i koji vlada mnogim himalajskim jezicima. S njime ide jedan vršni talijanski alpinista i jedan liječnik-spezialista za tropske bolesti. Pojednosti o ovoj ekspediciji nisu još poznate.

(Les Alpes)

NJEMAČKA EKSPEDICIJA NA HIMALAJU

Cetiri najbolja njemačka alpinista izgubili su svoje živote prigodom pokušaja uspona na Nanga Parbat u Himalaji i vijest o njihovom tragičnom svršetku uznemirila je čitavu svjetsku alpinističku javnost. Bilo je to 1934. godine. Ta katastrofa kao da je pokolebala moral nječkih alpinista i oduzela im hrabrost za nove podvige u području najvišeg gorja na svijetu.

Medutim, sada je opet svjetsku alpinističku javnost zainteresirala vijest o novoj njemačkoj ekspediciji na Himalaju. Ova će biti sastavljena od naučnih radnika i alpinista. Vođa ekspedicije bit će poznati alpinista Rudolf Peters, pobjednik sjeverne stijene Grandes Jorasses

i smjeli prvenstveni penjač preko mnogih stijena u Istočnim i Zapadnim Alpama. U ekipi će se nalaziti još: Tölzer Michael Andrl, svojevremeni smučarski natjecatelj-dugoprugaš, koji također bilježi u svom alpinističkom dnevniku niz najtežih penjačkih uspona; nadalje Toni Messner (iz Münchena), jedini od svih učesnika, koji je već sudjelovao u ekspediciji u Garwal-Himalaji. Austrijski alpinski savez također je pozvan da učestvuje u ekspediciji i on je izabrao za taj podvig alpinskog vodiča iz Innsbrucka, Tirolca Kuna Rainera, momen-tano najuspješnog austrijskog alpinista, pobjednika najtežih stijena u Zapadnim Alpama. Ovoj penjačkoj četvorki pridružit će se naučni radnici, i to kartografi dr. Maks Reuss, dr. Hoffmann i prof. Finsterwalders, geograf dr. Rathjens, biolog dr. Schäffer i geolog Johann Schneider.

Prigodom sastavljanja ekipa učesnika ove ekspedicije voda puta Peters bio je vrlo oprezan i »izbirljiv«. Učesnike je odabroao samo iz reda prekaljenih alpinista, koji su bogati iskuštvom u borbi sa snijegom i ledom. Prošjećna im je starost između 38 i 39 godina. »Omladina još nije dorasla za takav podvig — objašnjava Peters — i nadam se, da sam izabrao pravilno. Ja i svi moji drugovi nadamo se, da će nam uspjeti svladati sve zapreke i teškoće i dostići cilj.« A taj cilj je istraživanje gorja u Nepalu-Himalaji. Alpinisti se namjeravaju uspeti na zaledeni vrh Čemo-Lenso, otprilike 30 km južno od Mount Everesta, visok 7815 m. Dosad je poznat samo na fotografijama, a i to samo s jedne strane. Ta gora teško je pristupačna, ali nije »nepobjediva«.

Prilaz do Nepala bio je dosad teži negoli u Tibet. Ipak je u toku prošle godine uspjelo dobiti odobrenje za pristup u »nepregledno kraljevstvo« nepalske Himalaje. Kao što je poznato, prošle je godine bila ispod Mount Everesta engleska ekspedicija, koja je pod vodstvom Erica Shiptona prokrstarila južne padine toga gorostasa. Peters namjerava koristiti se iskuštvima te engleske ekspedicije. Shipton je bio ispod Mount Everesta pri kraju monsuna, koji nije podesan za uspone. Peters pak želi dovršiti svoje djelo i ostvariti svoj podvig već do početka monsuna, t. j. najkasnije do sredine srpnja. Zbog toga je i bio predviđen odlazak ekspedicije iz Münchena već krajem veljače.

Ekspedicija će najprije posjetiti glavni grad Nepala, gdje je najavljen posjet i prijem kod maharadže. U Kathmanu će

Peters sakupiti 50 nosača, koji će prenijeti svu prtljagu do posljednjeg logora na tom teškom putu. Kod prijašnjih ekspedicija sudjelovalo je 100 do 3000 nosača. U Dardžilingu ekspedicija će dobiti svoj konačni sastav. Peters tvrdi, da ne će povesti ni jednog nosača tako visoko, a da bi ugrozio njegovo zdravlje i život.

Najveće teškoće imaju Nijemci s opremom. Dosad je vrijedilo načelo, da nosači sudjeluju kod uspona do najviše visine, no ovoga će puta biti drukčije. Nosače namjeravaju nadoknaditi prikladnjom opremom. Uz tjelesne sposobnosti prvi je uvjet za uspjeh pothvata praktična i laka oprema. Peters tvrdi, da je dobro proučio literaturu o ekspedicijama na Himalaju te ne bi želio ponavljati pogreške svojih prethodnika. Kao vlasnik sportske trgovine dao je izraditi posebnu vrstu potplata od gume i posve novu opremu, o kojoj nije htio reći ništa detaljnije. Da će kod toga najvažniji elementi biti nylon i perlon, razumljivo je samo po sebi. Zna se tek toliko, da ekspedicija ima posebne uprtnjače, nadalje tople krznene haljetke, odjeću od devine dlake, a preko svega nylon i perlon. Naročita je pažnja posvećena obući (na to je Peters naročito osjetljiv, jer njemu su se već smrznuli prsti prigodom penjanja u stijeni). Peters tvrdi, da nije dobro imati više pari čarapa; zato daje prednost kožnatoj cipeli s gumenim dononom, koja treba da bude »obuvena« još u machon s tankim gumenim potplatom. I to je sve što je uspjelo doznati o opremi.

(Preveo V. B.)

NESREĆA NA PODNOŽJU FITZ ROY-A

U Kordiljerima Patagonije zadesila je 28. prosinca 1951. nesreća francusku ekspediciju, koju je predvodio L. Terray. Za vrijeme dok su L. Terray i Jacques Poincenot prelazili jedan divlji gorski potok, puklo je uže za osiguranje i Poincenota je odnijela bujica. Njegovo tijelo našli su tek sljedećeg dana. Međutim je nakon toga stigla vijest o uspješnom osvajanju vrha Fitz Roy. (Les Alpes)

9000 KM NA SKIJAMA

Švicarski časopis »Les Alpes« donosi vijest talijanskog časopisa »Lo Scarpone« o jednoj sovjetskoj patroli, koja je po nalogu Ministra unutrašnjih poslova SSSR-a izvršila primjeran skijaški pot-hvat, prešavši na skijama čitav Sibir od jezera Bajkal do Urala za 180 dana. Ova ekipa je prevailila put od 8994 km.